

SERBIA

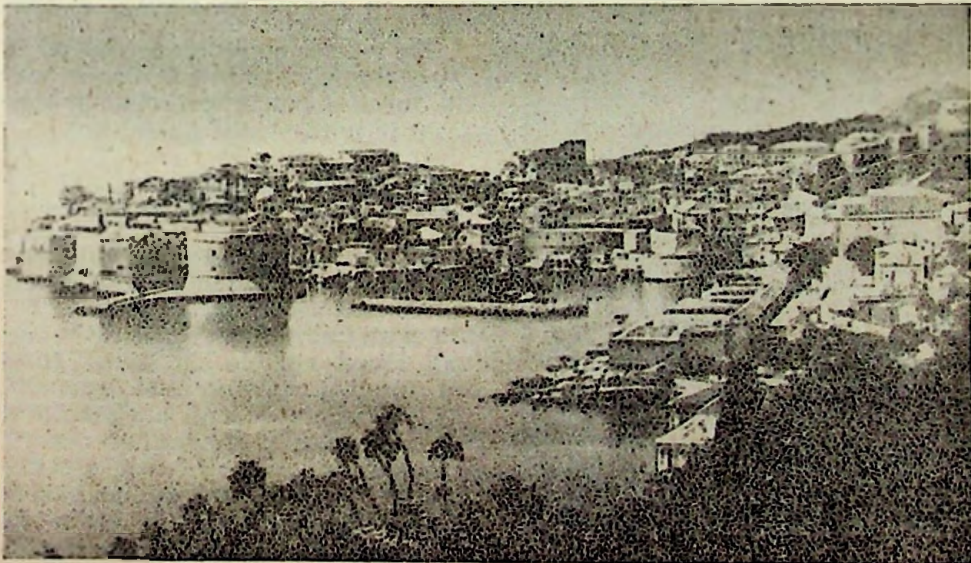
Popoarele slave așezate în secolul al VI-lea și al VII-lea în apusul Peninsulei Balcanice (*sirbii, croații și slovenii*) s-au dezvoltat în împrejurări mai grele decât bulgarii. Dezvoltarea lor economică și formarea statului au fost întârziate de cotropirile suferite din partea feudalilor franci, bulgari și unguri. Statul *sirb* a apărut abia în secolul al X-lea, dar a fost subjugat de bizantini o dată cu Bulgaria. Statul *croat* a luat ființă încă în veacul al IX-lea și a adoptat creștinismul în formă catolică. La începutul secolului al XII-lea a fost însă cucerit de unguri. *Slovenii* n-au izbutit să-și întemeieze un stat propriu, ci au fost cuprinși în bună parte în hotarele statului croat.

**Eliberarea sîrbilor de sub stăpînirea
Imperiului Bizantin. Dezvoltarea Serbiei
în secolul al XIV-lea**

Sirbii au dezlănțuit răscoale împotriva Bizanțului încă înaintea bulgarilor. Și în Serbia, ca și în Bulgaria, forța principală în lupta pentru independență o formau masele populare. Chiar din prima jumătate a veacului al XI-lea și-a cîștigat independența regiunea *Zeta*, din apropierea Mării Adriatice (Muntele Negro de mai tîrziu).

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, marele jupan *Ștefan Nemanja* din *Raška* (regiunea centrală a Serbiei) reuși să alipească și *Zeta* stăpînirii sale.

Cnejii sîrbi și-au luat titlul de rege. Cîțva timp Serbia n-a jucat un rol politic însemnat, iar dezvoltarea ei economică s-a desfășurat destul de încet. Treptat, a început a-și lărgi teritoriul prin cuceriri în dauna bizantinilor și bulgarilor.

Ragusa — vechea cetate

Statul feudal sîrb ajunsese în culmea puterii sub Ștefan Dușan (1331—1355), care s-a proclamat „țar”. El a cucerit de la bizantini Macedonia, Albania și părți din nordul Greciei, iar de la unguri ținutul din jurul *Belgradului*.

În această perioadă se consolidează în Serbia relațiile feudale, întărite de către Ștefan Dușan printr-o legiuire. În Serbia existau în veacul al XIV-lea atît țărani liberi, cit și iobagi. Acestora din urmă legiuirea amintită le interzise strămutarea de pe o moșie pe alta, legîndu-i astfel de glie. Grele pedepse se dădeau celor care atacau, sub orice formă, proprietatea feudală.

Destrămarea statului feudal sîrb și luptele cu turcii

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, statul sîrb s-a descompus în mai multe cnezate, fapt care a înlesnit ocuparea de către unguri a părților de nord ale țării și a slăbit rezistența poporului sîrb în fața amenințării otomane.

În 1389, sîrbii au fost înfrinți de turci pe *Cîmpia Mierlei* și o parte din țară căzu sub ocupația acestora. Folosindu-se de luptele interne din Imperiul Otoman, statul sîrb s-a reconstituit la începutul veacului al XV-lea și a continuat să-și apere libertatea, ajutat fiind de Ungaria, Țara Romînească și de alte popoare din Balcani. Dar în a doua jumătate a veacului al XV-lea, turcii au cucerit și au transformat Serbia într-o provincie a Imperiului Otoman.

IMPERIUL OTOMAN

Pină în secolul al XIII-lea, ramura turcilor care mai tîrziu vor fi numiți *otomani* trăia prin Asia centrală, în triburi de păstori și războinici nomazi.

De teama mongolilor, care pe la 1220 cotropiseră ținuturile lor de baștină, turcii au fugit spre apus și s-au așezat în nord-vestul Asiei Mici.

Formarea statului otoman și expansiunea sa în secolul al XIV-lea

Ienicer (de pictorul venețian Gentile Bellini)

În jurul anului 1300, în fruntea turcilor a ajuns un conducător numit *Osman* sau *Othman*, în vremea căruia ei au îmbrățișat religia mohamedană. După numele său acești turci sînt numiți *osmanlii* sau *otomani*.

În primele decenii ale secolului al XIV-lea, turcii otomani au cucerit toată partea de nord-vest a Asiei Mici. În același timp s-au pus bazele organizării unui stat propriu. În fruntea statului se afla *sultanul*, stăpîn despotic al supușilor săi. *Veni-*

turile sale proveneau din prada de război, din birurile populației subjugate și din tributul încasat de la țările care i se închinau, devenindu-i vasale.

Pentru asigurarea acestor venituri, statul otoman avea nevoie de o puternică organizație militară. El dispunea de o oaste de cavalerie, formată din micii feudali numiți *spahii*, avînd obligația slujbei militare. Turcii și-au mai alcătuit și un corp de armată pedestră. Ostașii care-l compuneau se numeau *ieniceri*. Erau recrutați dintre copiii creștini luați ca tribut și crescuți într-un spirit de devotament fanatic față de sultan și religia musulmană; singura lor ocupație era instrucția militară și războiul. Turcii otomani sînt primii care și-au organizat o astfel de armată regulată, bine pregătită. Așa se explică, în bună parte, victoriile pe care le-au obținut atîta vreme împotriva altor popoare.

După cum reiese din organizarea sa, statul și regimul feudal otoman aveau un pronunțat *caracter militar*. Cucerirea altor popoare și exploatarea lor formau preocuparea de căpetenie a feudalilor turci.

În anul 1354, turcii trecură în Europa, ocupînd treptat partea europeană a Imperiului Bizantin, cu excepția Constantinopolului și a unor regiuni din Grecia. Sultanii și-au stabilit reședința la *Adrianopol*. Spre sfîrșitul secolului, Bulgaria și Serbia au fost atacate și cucerite de turci.

Europa întreagă era înspăimîntată de succesele otomane. Împotriva turcilor a fost organizată o cruciadă, la care au participat regele Ungariei, cavalerii francezi, englezi, germani, domnul Țării Romînești etc. Sultanul *Baiazid I Fulgerul*, numit astfel pentru repeziciunea mișcărilor oștirii sale, îi zdrobi pe acești „cruceați” la *Nicopole*, în 1396.

Imperiul Otoman în secolul al XV-lea

Continuarea cuceririlor turcești în Europa a fost împiedicată cîtva timp de luptele cu mongolii. În 1402, cuceritorul mongol *Timur-Lenk* a zdrobit pe turci în lupta de la *Ankara*. Insuși *Baiazid* a fost luat prizonier și a murit în captivitate.

Mai bine de un deceniu statul otoman a fost împărțit între cîtiva pretendenți care se luptau între ei pentru tron. După restabilirea autorității unui singur sultan, turcii au reluat, după 1420, expansiunea lor în Europa. În prima jumătate a secolului al XV-lea greutatea atacurilor turcești s-a îndreptat împotriva Serbiei, Ungariei, țărilor romîne și Albaniei.

Mohamed al II-lea (portret contemporan de Gentile Bellini)

Victoriile pe care le-a obținut contra turcilor marele comandant de oști *Iancu de Hunedoara* și *Scanderbeg*, vestitul erou albanez, a oprit citva timp expansiunea lor spre Europa centrală și Marea Adriatică. Dar Imperiul Bizantin nu le-a mai putut rezista. În 1453, *Mohamed al II-lea* (1451—1481) a cucerit Constantinopolul, care a devenit capitala Imperiului Otoman.

Până la sfârșitul veacului al XV-lea, turcii au ocupat întreaga Peninsulă Balcanică, în afară de țărmul dalmatic, stăpînit de Veneția. „*Năvălirea turcă din sec. al XV-lea și al XVI-lea* — scrie F. Engels — a fost ediția a II-a a năvălirii arabilor din sec. al VIII-lea. Ca și atunci... așa și acum pericolul amenința din nou întreaga dezvoltare europeană”.

Concluzie

În secolele XII—XV, poporul bulgar și sîrb se eliberează de sub stăpînirea Imperiului Bizantin, dar dezvoltarea lui este împiedicată de expansiunea otomană. Începînd din secolul al XIV-lea Imperiul Otoman a preluat și chiar a accentuat rolul pe care îl avusese mai înainte Imperiul Bizantin : acela de a subjugă statele slave din Peninsula Balcanică. Asemenea hanatelor mongole, Imperiul Otoman asuprea și ținea în înapoiere economică și culturală popoarele cotoprite de el.

Din a doua jumătate a veacului al XV-lea, drumul comercial care trecea prin Bosfor și Dardanele era controlat de turci și, în felul acesta, viața economică a Europei de sud-est începea să fie tot mai stînjinită de ei.

3. ȚĂRILE ROMÎNE PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XV-lea

LECTIA A XXXVI-a

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA ȚĂRILOR ROMÎNE PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIV-lea

Cu incepere din secolul al X-lea, pe teritoriul patriei noastre au luat ființă, așa cum am văzut, cîteva mici formațiuni politice. Unele erau în Transilvania, alta în Dobrogea (condusă de un „jupan Dimitrie”). Ele nu s-au putut dezvolta multă vreme din pricina cuceririi Transilvaniei de către feudalii maghiari și a stăpînirii cumanilor în sudul Carpaților. Treptat însă au apărut noi cnezate și voievodate, prin a căror dezvoltare și unire s-a ajuns la formarea statelor feudale romînești independente. În aceeași vreme, în Transilvania subjugată de regii și nobilii maghiari, s-au dezvoltat relații feudale.

Condițiile istorice premergătoare formării Țării Romînești și Moldovei

În prima jumătate a veacului al XIII-lea, în sudul Carpaților, pe ambele maluri ale Oltului, existau cîteva mici formațiuni politice romînești. Așa erau : voievodatul lui *Litovoi* și cnezatele lui *Ioan* și *Farcaș* în Oltenia, iar pe Argeș — voievodatul lui *Seneslau*. Ele au avut de suferit de pe urma invaziei tătarilor din anul 1241. Statul tătar al

Hoardei de Aur a rămas cîtva timp stăpîn pe partea de răsărit a cîmpiei Munteniei.

Aceste stătulețe erau sub dependența regatului feudal maghiar. Spre a consolida apărarea regatului, regele Ungariei chemă în aceste părți pe *cavalerii ioaniți*. Printr-o diplomă din anul 1247 el institui suzeranitatea acestora asupra voievodatelor și cnezatelor amintite. Ioaniții nu s-au stabilit însă efectiv aci.

Din diploma de donație rezultă că în stătulețele romîne din sudul Carpaților se formase clasa proprietarilor de pămînt (pe care actul îi numește în limba latină *majores terrae* = mai marii pămîntului) și a țaranilor (*rustici*). Ele dispuneau și de o anumită organizare militară. Acestea sînt elemente ale relațiilor și instituțiilor feudale.

În a doua jumătate a veacului al XIII-lea, voievodul Litovoi a încercat, fără a reuși, să se elibereze de sub dominația regatului feudal maghiar.

Asupra ținuturilor din răsăritul Carpaților, pînă la gurile Dunării, se întindea în veacul al XII-lea dominația cnezatului rusesc al *Haliciului și Volîniei*. Acest stat a exercitat o influență asupra dezvoltării unor organizații politice ale populației locale. Din veacul al XIII-lea, cînd cnezatul Haliciului începuse a slăbi, aceste stătulețe duseră o viață de sine stătătoare. Așa a fost, de pildă, „țara” *brodnicilor* (adică a „locuitorilor de la vaduri”), prin sudul Moldovei de mai tîrziu. Și în aceste părți regatul feudal maghiar a căutat să-și întindă influența, folosindu-se de pretextul răspîndirii catolicismului. Cu sprijinul său s-a întemeiat în ținuturile de la răsărit și miazăzi de Carpați o episcopie numită a „cumanilor”. În cuprinsul ei locuiau, după cum ne spune un document din 1234, „niște popoare care se numesc valahi”, avînd episcopii lor proprii, „ce în ritul grecilor”. Constatăm, așadar, și existența unei organizații bisericești la romîni din răsăritul și sudul Carpaților, încă din prima jumătate a veacului al XIII-lea.

Invazia tătarilor a devastat și teritoriul viitoarei Moldove, care a căzut sub dominația lor cam pentru un secol.

Formarea statelor feudale independente : Țara Romînească și Moldova

Pe la începutul veacului al XIV-lea Hoarda de Aur a început să slăbească, iar regatul feudal maghiar a trecut printr-o perioadă de anarhie internă. În aceste împrejurări dezvoltarea micilor state romînești de la sud de Carpați a făcut un însemnat pas înainte. În jurul anului 1322 și-a

Monede din Țara Romînească de la Radu I Basarab (1374—1385)

început domnia *Basarab*. Sub conducerea lui, cnezatele și voievodatele românești s-au unit într-un singur stat. Poporul sub conducerea lui *Basarab* a alungat pe tătari din partea răsăriteană a cîmpiei Munteniei. La începutul secolului al XIV-lea, statul feudal *Țara Românească* era întemeiat. Fiind vasal regelui Ungariei, *Basarab* a căutat să se elibereze din această vasalitate. De aceea, regele Ungariei, Carol Robert, întreprinse împotriva sa o expediție, în anul 1330. Oastea condusă de *Basarab* a zdrobit însă oștirea maghiară într-un defileu muntos, la locul numit *Posada*. În urma acestei biruințe a fost consolidată independența statului feudal *Țara Românească*. *Basarab I* a domnit pînă la 1352. Sub urmașii săi au fost respinse noi încercări ale regatului maghiar de a supune *Țara Românească*. S-a întărit organizarea internă a noului stat. Reședința domnului s-a statornicit la *Curtea-de-Argeș*.

În acest timp s-a dezvoltat și viața economică, îndeosebi legăturile comerciale cu Transilvania. Negustorii din Brașov au obținut un privilegiu pentru a face comerț în *Țara Românească*. Dezvoltarea comerțului și a vieții economice în general a făcut necesară baterea primelor monede. S-au intensificat de asemenea legăturile economice și politice ale *Țării Românești* cu țările bulgare și cu statul sîrb.

Al doilea stat feudal independent, *Moldova*, a luat ființă pe la mijlocul veacului al XIV-lea. Regii Ungariei întreprinseră, la răsărit de Carpați, cîteva expediții împotriva tătarilor. La una dintre ele a participat *Dragoș*, un voievod român din Maramureș. El a rămas în acele părți, organizînd o marcă, adică un mic stătuleț de margine, vasal regatului maghiar și menit să apere hotarele sale răsăritene contra tătarilor.

În anul 1359, un alt voievod din Maramureș, *Bogdan*, s-a răzvrătit împotriva regelui. Trecînd munții, el s-a bazat pe forțele locale nemulțumite de stăpînirea maghiară și a alungat pe urmașul lui *Dragoș*, luînd în stăpînire *Moldova* fără a mai recunoaște vasalitatea față de Ungaria. El a respins încercările regelui Ungariei de a o readuce la supunere.

După *Bogdan* și *Lațcu*, urmașul său, a ajuns la domnie familia domnitoare a *Mușatinilor*. Aceștia au profitat de dezvoltarea economică a *Moldovei* pentru a-și consolida puterea și legăturile cu țările vecine.

Prin *Moldova* se desfășura un activ comerț de tranzit pe drumul care cobora din Polonia către gurile Dunării, făcînd de aici legătura cu Constantinopolul, cu hanatul tătarilor din Crimeea și cu coloniile genoveze din vecinătatea acestuia. S-au bătut și în *Moldova* primele monede. Pentru a avea un ajutor împotriva tendințelor de expansiune ale regatului maghiar, domnul *Moldovei*, *Petru Mușat*, a acceptat în 1387 suzeranitatea regelui Poloniei. El a fost în bune raporturi și cu *Țara Românească*. În ultimul deceniu al veacului al XIV-lea, *Moldova* a respins un nou atac al regelui Ungariei. Capitala sa, care la început fusese la *Baia*, a fost mutată mai întîi la *Siret*, stabilindu-se în cele din urmă la *Suceava*.

Formarea statelor feudale independente constituie un eveniment important în istoria poporului nostru. Este falsă părerea susținută de mulți istorici burghezi — întemeindu-se pe legende — că formarea *Țării Românești* și *Moldovei* ar fi fost rezultatul unei „descălecări”, adică al unei acțiuni venite dinafară, din partea unui voievod și a unui grup

restrîns de oșteni ai săi. Ea a fost rezultatul unui proces îndelungat de dezvoltare internă a societății de pe teritoriul patriei noastre, al luptei poporului pentru eliberarea de sub asuprirea tătarilor și a regatului feudal maghiar. Faptul acesta a înlesnit dezvoltarea economică, social-politică și culturală a poporului nostru.

**Transilvania
pînă la sfîrșitul veacului al XIV-lea**

Cucerirea Transilvaniei de către feudalii maghiari s-a încheiat pe la începutul veacului al XIII-lea. Regii și clasa dominantă maghiară au întîmpinat o dirză rezistență din partea populației romînești. Transilvania avea o deosebită însemnătate economică, datorită bogatelor sale mine de sare și metale prețioase. Transilvania a primit o organizare proprie ca *voievodal*, condus de un voievod. Voievodul era numit de regele Ungariei din rîndul marilor nobili. Teritoriul a fost împărțit în *comitate*, conduse de *comiți*.

În conducerea satelor, noii stăpînitoresi au folosit adeseori pe vechii cneji și voievozi romîni și anume pe aceia care, pentru a-și păstra privilegiile, s-au supus regelui și cu timpul s-au maghiarizat. Pentru a-și consolida stăpînirea asupra Transilvaniei, regii și feudații unguri au desfășurat, fără succes, cu ajutorul bisericii, o intensă acțiune de catolicizare a populației romînești.

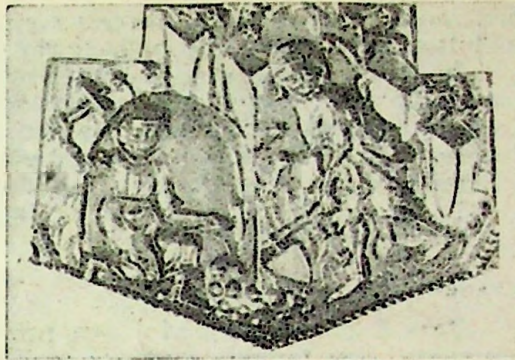
Puterea nobililor și a clerului catolic în conducerea Transilvaniei se întemeia pe întinsele pămînturi primite ca danie de la rege, răpite prin silnicie de la țărani aflați aici și pe care îi transformau în iobagi. Țăranii romîni au fost deposedați de pămînt și puși la dări grele. Cu timpul au fost transformați în iobagi și țărani unguri.

Ca să-și consolideze stăpînirea în Transilvania, regii Ungariei au făcut colonizări. Astfel, în regiunea de sud, de la Brașov pînă la Orăștie locuiau *sașii*, colonizați cu începere de pe la mijlocul veacului al XII-lea. Ei aveau un regim administrativ aparte, cu o relativă autonomie administrativă. De această autonomie s-au bucurat, începînd din secolul al XV-lea și sașii din ținutul Bistriței.

Într-o situație asemănătoare se afla ținutul din răsăritul Transilvaniei, unde locuiau *secuii*.

În același scop au fost așezați în Țara Birsei, la 1211, *cavalerii teutoni*. Avînd neînțelegeri cu regele Ungariei, ei n-au rămas în aceste părți decît vreo cincisprezece ani.

Marea proprietate feudală, aparținînd nobililor maghiari și bisericii catolice, s-a dezvoltat mai mult și mai curînd în comitate, adică în părțile centrale și nordice ale Transilvaniei. Aici țărănimea a fost în cea

Pecetea orașului Baia-Mare din secolul al XIV-lea. Ea reprezintă doi mineri: unul lucrează cu tîrnăcopul, celălalt, cu sapa

mai mare parte iobăgită. Țăranii sași și secui, în virtutea privilegiilor amintite, erau considerați oameni liberi, iobăgia apărând aici mai târziu.

În veacul al XIV-lea, în Transilvania s-au dezvoltat mineritul, meșteșugurile și comerțul. S-au ridicat deosebi orașele *Sibiu* și *Brașov*, care întrețineau permanente legături cu Țara Românească. Asemenea legături între populația de pe ambele versante ale Carpaților au fost înlesnite și de împrejurarea că, din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, ținuturile *Amlașului* și *Făgărașului* s-au găsit sub suzeranitatea domnilor Țării Românești.

Concluzie

Țara Românească și Moldova, primele state feudale românești independente, s-au format în veacul al XIV-lea, ca rezultat final al procesului de încheiere a unor mici formațiuni politice locale, la miazăzi și răsărit de Carpați. Formarea lor a fost înlesnită de intensificarea vieții economice, mai ales a activității comerciale, care a întărit poziția clasei dominante — boierimea — și a reprezentantului ei — domnul.

Slăbirea unor state vecine — Hoarda de Aur și regatul feudal al Ungariei — precum și necesitatea luptei împotriva dominației lor, a grăbit de asemenea formarea Țării Românești și Moldovei. Deși prin cucerirea Transilvaniei de către regatul maghiar această parte a teritoriului patriei și poporului nostru s-a dezvoltat într-un cadru politic deosebit, totuși legăturile populației din cele trei țări române n-au putut fi niciodată întrerupte.

LECȚIA A XXXVII-a

ȚĂRILE ROMÎNE ÎN SECOLUL AL XV-lea

Consolidarea feudalismului în Țara Românească și Moldova la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea

După formarea statelor feudale independente, marea proprietate a *boierilor* și a *bisericii* se dezvoltă tot mai mult. Înșiși domnii contribuiau la aceasta prin numeroase danii. Ele reprezintă de obicei trecerea unor pământuri pînă atunci libere, ale obștilor țărănești, în proprietatea unui boier sau a unei mănăstiri.

Masele exploatate le formau: *țărani șerbi*, *robii* și *țărani liberi*, aceștia din urmă, în majoritatea lor trăind în obști. Țăranii liberi aveau obligații numai față de domn. Ei se numeau în Moldova *răzeși*, iar în Țara Românească *moșneni*. Șerbii se aflau în dependența boierilor sau a bisericii și se numeau în Moldova *vecini*, iar în Țara Românească *rumîni*.

Domnul conducea țara cu ajutorul unui *stat al boierilor*, în care intrau cei mai mari proprietari de moșii. În fruntea statului stătea uneori mitropolitul țării. Organizarea sa, titlurile și atribuțiile marilor boieri care-l compuneau erau foarte asemănătoare în ambele țări. Asemănătoare era și împărțirea teritoriului lor în județe sau ținuturi, avînd în frunte un *pircălab*.

Tirgurile și orașele erau conduse de un consiliu de 12 *pîrgari*, în frunte cu un primar, care în Țara Românească se chema *judeș*, iar în Moldova *șoltuz*. În veacul al XV-lea, capitala Țării Românești s-a stabilit la *Tîrgoviște*. Capitala Moldovei era la *Suceava*.

La sfîrșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea, în cele trei țări romine se dezvoltă agricultura, îndeosebi pe domeniile feudale, care erau scutite de obligații și exploatau munca țăranilor dependenți. În Transilvania se introduce plugul cu piese de fier și se răspîndește tot mai mult cultura pe trei cîmpuri. În Țara Românească și Moldova, cea mai mare parte a pămînturilor era ocupată de pășuni și păduri. Dar și aci începe defrișarea și transformarea terenurilor în pămînturi arabile. Se cultivau griul, meiul, orzul, ovăzul, iar în regiunile de deal vița-de-vie. Un loc important dețin în acest timp creșterea vitelor și albinăritul.

De asemenea se dezvoltă și meșteșugurile, mai ales în Transilvania, la Brașov, Sibiu, Sighișoara, Bistrița, Cluj. Se produceau mai ales unelte, postavuri, arme, îmbrăcăminte etc. Din secolul al XIV-lea s-au organizat și *bresle*. În Țara Românească și Moldova erau dezvoltate mai ales meșteșugurile casnice. În Suceava, Baia, Tîrgoviște existau fierari, dogari, dulgheri etc.

Un rol important în viața economică a țărilor romine îl avea comerțul. Din privilegiile acordate de domni negustorilor din Brașov sau din *Lvov* (Liov, pe atunci în Polonia), se constată că în țările romine se aduceau mărfuri și din regiuni îndepărtate, ca Boemia, valea Rinului sau Flandra. Vămile constituiau un izvor important de venituri pentru domnie.

Luptele de apărare împotriva expansiunii otomane

Țara Românească, Moldova și Transilvania au avut de înfruntat, de pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea, o grea primejdie externă: expansiunea turcilor otomani. Poporul nostru și-a apărat cu vitejie libertatea. Masele țărănești, îndeosebi razeșii și moșnenii, au format baza acestei lupte de apărare. Ele au avut uneori în frunte domni viteji, buni conducători de oști. Boierimea a fost pînă la un punct interesată în lupta de apărare, fiindcă se temea că ocupația turcească îi va răpi moșiile și dregătoriile. În măsura în care va reuși să cadă la înțelegere cu cotropitorii spre a-și păstra poziția privilegiată, o parte a boierimii va trăda, nu rareori, lupta poporului.

Mircea cel Bătrîn (frescă din
sec. al XVI-lea)

Iancu de Hunedoara

Spre sfârșitul vieții, viteazul domn a trebuit totuși să plătească tribut turcilor. Atacându-l cu forțe superioare, aceștia îi smulseră Dobrogea, precum și cetățile *Turnu și Giurgiu*.

În această perioadă Moldova a fost mai ferită de atacurile turcești. Ea a cunoscut o înflorire economică în vremea lui *Alexandru cel Bun* (1400—1432). Moldova se afla în strînse legături comerciale, politice și militare cu Polonia, dîndu-i ajutor în lupta contra ordinului teuton.

Spre mijlocul veacului al XV-lea pericolul otoman deveni mai amenințător. Turcii atacară și Transilvania. Serbia era pe punctul de a fi complet înrobită, iar hotarele de sud ale Ungariei erau primejduite. În fruntea luptei de apărare a celor trei țări romine, cît și a Peninsulei Balcanice și a Europei centrale, s-a ridicat atunci marele conducător de oști *Iancu de Hunedoara*. Era de origine romînă, dintr-o familie înnobilită și dăruită cu moșii de regele Ungariei pentru slujbele sale militare. Ajuns voievod al Transilvaniei, Iancu de Hunedoara a înfrînt pe turcii care invadaseră din nou țara. I-a urmărit și la miazăzi de Carpați, alungîndu-i din Țara Romînească. Sub conducerea domnului *Vlad Dracul* (1437—1447), Țara Romînească s-a alăturat învingătorului. În anul 1443 Iancu, în fruntea unei oștiri compuse din romîni, maghiari, sîrbi, poloni ș. a., a înaintat pînă în inima Balcanilor, dînd grele lovituri turcilor. După ce regele Ungariei muri în bătălia de la *Varna* (1444), el ajunse guvernator al țării. Ultima sa biruință asupra turcilor a dobîndit-o sub zidurile cetății *Belgrad*, în 1456. Cu sprijinul însuflețit al maselor populare și dușmănit de feudații care erau nepăsători în fața primejdiei externe, Iancu înfrînse aici pe însuși sultanul *Mohamed al II-lea*, cuceritorul Constantinopolului. Dar cîteva zile după victorie, Iancu de Hunedoara muri de ciumă.

Victoriile dobîndite de popor sub conducerea sa au oprit la Dunăre, pentru mai bine de o jumătate de veac, expansiunea turcească, apărînd întreaga Europă. În vremea lui, legăturile dintre cele trei țări romine au fost deosebit de strînse. Ele au făcut un front comun de apărare împotriva cotropirii străine.

Lupta de apărare în Țara Românească a continuat și sub *Vlad Tepeș* (1456—1462). El a fost însă trădat de marea boierime, care, de teamă să nu-și piardă moșiile și slujbele, a preferat să cadă la invidioasă cu turcii, plă-tindu-le tribut.

Moldova a opus turcilor o rezistență mai îndelungată. *Ștefan cel Mare* (1457—1504), sprijinindu-se pe oastea sa de răzeși și slujitori domnești, a apărat cu vitejie libertatea țării timp de aproape o jumătate de veac. El a învins pe turci în marea luptă de la *Vaslui* (1475), atrăgând asupra Moldovei admirația întregii Europe. Prin alte victorii el a apărat independența statului și față de încercările de a-l supune, venite din partea regatului feudal maghiar și a celui polon. Mai bine de un deceniu el a exercitat o mare influență în viața politică a Țării Românești, iar cu Transilvania a fost în strinse raporturi comerciale și politice, primind în stăpânire de la *Matia Corvin Ciceiul și Celatea-de-Baltă*.

**Transilvania în secolul al XV-lea.
Răscoala de la Bobilna**

Exploatarea tot mai crâncenă din partea nobililor și a bisericii, la care se adaugă și efectele primelor năvăliri turcești, au agravat situația țăranilor din Transilvania. Ne-maiputînd îndura abuzurile comise îndeosebi de episcopul catolic de la Alba-Iulia, țăranii romîni și unguri au dezlănțuit, în 1437, o mare răscoală. Ea se numește răscoala de la *Bobilna*, după numele locului unde se adunaseră mai întii răsculații. Mișcării i s-au alăturat o parte din orășeni și elemente din mica nobilime, care însă au părăsit curînd pe țăranii. O oarecare influență a exercitat asupra răscoalei mișcarea husită din Cehia, în special ideile taboriților. După aproape un an de lupte, în cursul cărora țăranii au reușit să ocupe Clujul, ei au fost înfrinți de oastea voievodului Transilvaniei. Spre a se apăra împotriva unor viitoare tulburări, păturile privilegiate din Transilvania — nobilii unguri și conducătorii secuilor și sașilor —

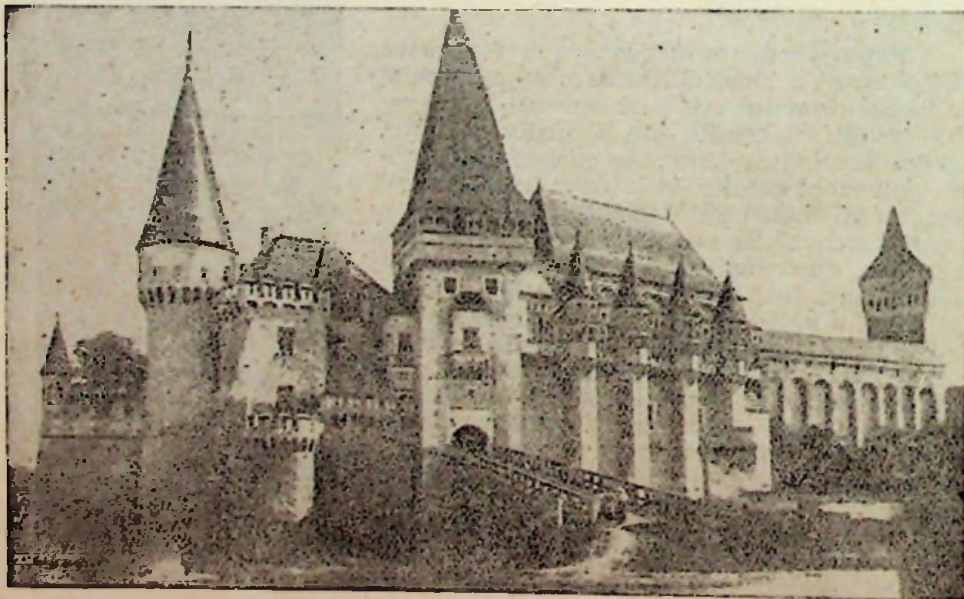
Ștefan cel Mare (frescă din sec. al XV-lea)

au încheiat o alianță numită *Uniunea celor trei națiuni*, prin care își promiteau ajutor reciproc în orice împrejurare. Această uniune era îndreptată împotriva maselor exploatare.

Răscoala de la Bobilna a dat o puternică lovitură feudalismului din Transilvania. Ea a arătat tăria țărănimii răsculate și faptul că iobăgimea nu avea să rămână singură în lupta contra regimului feudal, deoarece și alte clase încep a fi interesate în această luptă. Răscoala constituie un exemplu al luptei comune pentru libertate a poporului român și a celui maghiar.

Concluzie.

În țările române, în veacul al XV-lea feudalismul se consolidează. Înăsprirea exploatării țărănimii a pricinuit puternice manifestări ale luptei de clasă, cum a fost răscoala de la Bobilna. Consolidarea statelor feudale a fost însă o necesitate istorică, grăbită și de primejdia cotropirii otomane. În cadrul acestor state, poporul a putut lupta cu succes pentru apărarea libertății sale. Lupta de apărare a poporului nostru în veacul al XV-lea a avut un răsunet și o importanță europeană.

Castelul de la Hunedoara. Construcție măreață prin proporțiile și aspectul ei, ridicată pentru lăncu de Hunedoara la mijlocul secolului al XV-lea. Restaurat în secolul al XIX-lea

DESCOMPUNEREA
ORÎNDUIRII
FEUDALE

LECȚIA A XXXVIII-a

MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE ȘI PRIMELE CUCERIRI COLONIALE

Încă din secolul al XIII-lea apare o inegalitate între dezvoltarea Europei apusene, pe de o parte, a Europei răsăritene și a țărilor Asiei, pe de alta. Avînd condiții mai prielnice, viața economică și culturală se dezvoltă acum mai repede în Apus. Aceasta se datorește mai ales faptului că Europa apuseană n-a cunoscut distrugerile pricinuite de cotropirile mongole sau turcești.

Premisele apariției capitalismului

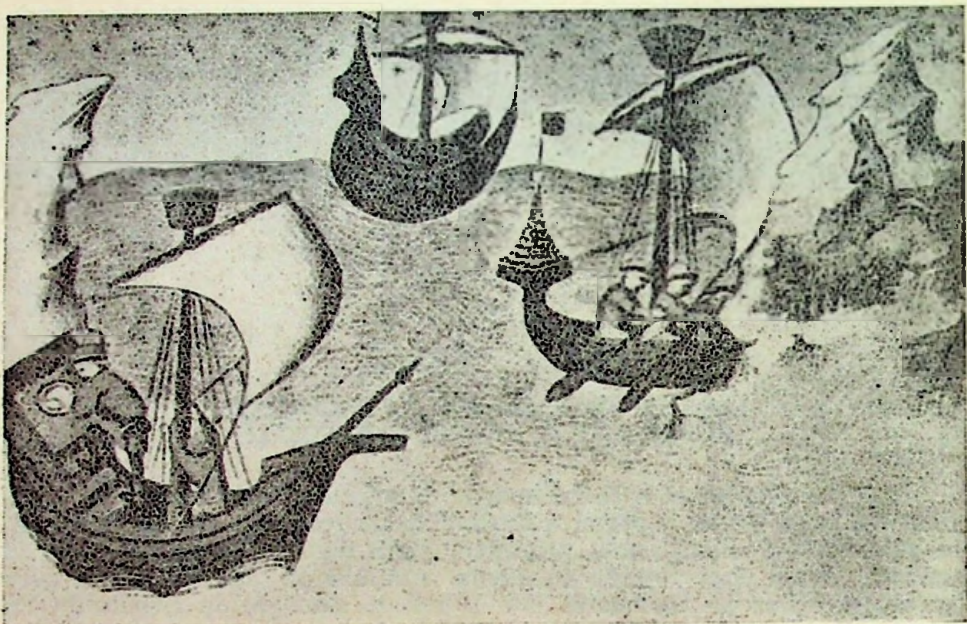
Din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, în sinul orînduirii feudale, în Flandra și Italia apar, sub formă de manufacturi, *elemente ale producției capitaliste*. În veacurile următoare, acestea se ivesc și în alte țări occidentale, pentru a se răspîndi în secolul al XVI-lea în tot apusul Europei.

Dar dezvoltarea elementelor producției capitaliste era frînată de cadrul strîmt al relațiilor feudale, îndeosebi prin caracterul silnic al muncii țăranilor dependenți și prin îngrădirile puse de bresle producției meșteșugărești.

O dată cu apariția relațiilor de producție capitaliste, încep să se formeze două clase sociale noi : *burghezia și proletariatul*. Burghezia, dispunînd de mijloace de producție (atelier, unelte, materii prime) și de sume mari de bani, investite în producție (capital), exploata munca proletariatului. Spre deosebire de șerbi, proletarii erau liberi în ceea ce privește persoana lor, dar nu aveau mijloace de producție. Ca să poată trăi, ei trebuia să lucreze pentru burghezi, să-și vîndă forța de muncă în schimbul unor salarii de mizerie.

Formarea treptată a relațiilor capitaliste cerea lărgirea producției, extinderea comerțului și acapararea de teritorii noi. În acest scop trebuia întreprinsă exploatarea unor ținuturi noi sau găsite drumuri mai lesnicioase spre produsele unor ținuturi cunoscute dar îndepărtate. S-a ajuns astfel la marile descoperiri geografice și la cuceririle coloniale, care vor influența la rîndul lor dezvoltarea mai departe a relațiilor capitaliste.

Corăbii engleze din secolul al XV-lea. (Pe una se vede întrebuințarea busolei)

Cauzele marilor descoperiri geografice

Prin marile descoperiri geografice se înțeleg îndeosebi acele călătorii maritime care au dus, la sfârșitul secolului al XV-lea, la găsirea unui drum nou spre India și la descoperirea Americii.

Pe lângă cauza lor fundamentală — formarea treptată a relațiilor capitaliste, — la pregătirea marilor descoperiri geografice au contribuit și alți factori. Astfel, începînd din veacul al XIII-lea, *navigația* a făcut progrese considerabile: s-a perfecționat cirma; cu ajutorul pînzelor se folosea tot mai mult forța vîntului; se construiau tipuri mai bune de corăbii, așa-numitele *caravelle*. Pentru orientarea în largul mării s-a perfecționat *busola* (adoptată prin mijlocirea arabilor de la chinezi) și alte instrumente necesare navigației.

S-au îmbogățit *cunoștințele geografice* prin călătorii și explorări făcute pe uscat și pe mare, în secolul al XIII-lea și al XIV-lea. În secolul al XV-lea, astronomul florentin *Toscanelli*, pe baza teoriei lui Ptolemeu (învățat grec din antichitate), despre forma sferică a Pămîntului, a desenat o hartă pe care India era situată spre apus de Europa, dincolo de Oceanul Atlantic.

Progresele navigației și îmbogățirea cunoștințelor geografice au permis europenilor să caute *un nou drum spre India*, considerată de ei ca țară a mirodeniilor, a aurului și a altor bogății. Mirodeniile (piperul, scorțișoara, cuișoarele etc.) erau aduse de *arabi* din India și din alte țări ale Extremului Orient și vindute negustorilor bizantini, apoi ita-

lieni, în porturile Mediteranei răsăritene și ale Mării Negre, ajungând astfel la țările europene. Trecînd prin mîna multor intermediari, mirodeniile deveneau foarte scumpe. Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XV-lea *expansiunea otomană* a creat o stare de nesigurantă în bazinul Mării Negre și al Mării Egee. Porturile Siriei și Egiptului nu erau încă ocupate de turci, dar comerțul cu arabii din aceste porturi a fost monopolizat de *venețieni*. Ca să-și asigure cîștigul, arabii nu îngăduiau nici venețienilor să meargă în India, spre a se aproviziona direct cu produsele de acolo. De aceea, ideea unui nou drum, mai lesnicios și mai ieftin, spre mirodeniile Indiei, preocupa mult pe europeni. Încă din 1467, un negustor rus, *Nikitin*, a ajuns, prin Iran, în India.

Dezvoltîndu-se orașele și extinzîndu-se comerțul, banii deveniseră un mijloc universal de schimb și ca atare nevoia de bani sporise. Din această cauză s-a mărit cererea de metale prețioase în Europa apuseană.

Explorările geografice pentru găsirea unui drum nou spre India erau susținute atît de Spania cît și de Portugalia. Aceste state ofereau și prin însăși așezarea lor, o bază de plecare în aceste direcții noi.

În cucerirea unor noi teritorii erau interesate diverse forțe politice și pături sociale. Astfel *puterea regală*, urmărea să realizeze mari venituri, *burghezia* căuta noi izvoare de îmbogățire; *biserica*, sub masca răspîndirii catolicismului în țările „păgîne”, urmărea să se întărească și să se îmbogățească tot mai mult; „*ei mergeau cu crucea în mînă și cu pofta nesățioasă de aur în inimă*”, arată chiar un episcop spaniol din acel timp. În sfîrșit, *nobilimea feudală* indatorată la cămătari voia să dobîndească noi teritorii și metale prețioase.

Descoperirea noului drum spre India și întemeierea imperiului colonial portughez

Portughezii au început explorarea țărmurilor africane ca o continuare a reconquistei împotriva maurilor din Maroc. Ei înaintau treptat pe coastele Africii occidentale, unde găseau aur, fildeș și sclavi. Pe la 1487 *Bartolomeo Diaz* a descoperit Capul Bunei Speranțe. În sfîrșit, în 1498, *Vasco da Gama*, înconjurînd Africa, a atins țărmurile apusene ale Indiei.

Vasco da Gama a pus temeliele unui mare imperiu colonial portughez. Portughezii au impus cu puterea armelor tratate comerciale principilor indieni. Fiind un popor puțin numeros, ei nu puteau face colonizări, ci s-au mărginit să întemeieze niște locuri întărite, zise

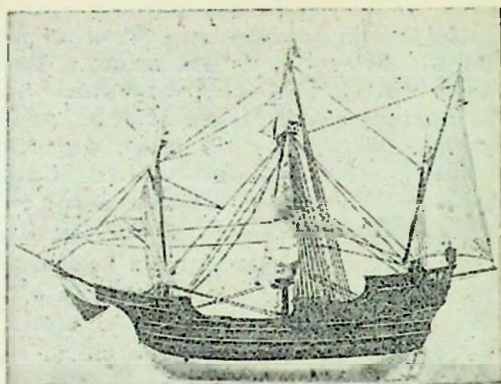

Vasco da Gama

Cristofor Columb

Caravella lui Columb (reconstituire)

factorii, ca puncte de sprijin pentru negoț, pe coastele Indiei și în alte părți ale Asiei de sud-est. Portughezii luau mirodeniile de la băștinași pe prețuri de batjocură.

În 1500, într-o călătorie spre India, portughezul *Cabral* a descoperit, în America de Sud, *Brazilia*. Așa s-au pus bazele posesiunilor coloniale ale portughezilor în Asia și America.

Descoperirea Americii

Un genovez, *Cristofor Columb* (1451—1506), era convins că, Pământul fiind rotund, se poate ajunge în India și spre apus, prin traversarea Atlanticului. După multe târăgăneli, monarhia spaniolă i-a pus la dispoziție, în 1492, trei caravelle, cu care a străbătut în 70 de zile oceanul și a descoperit America, ajungând în părțile Antilelor Mari.

Dar în această călătorie și în celelalte trei pe care le-a mai întreprins, Columb credea că a atins țărmurile răsăritene ale Indiei, fiindcă nu bănuia că între aceasta și Europa exista un continent necunoscut pînă atunci. De acest lucru și-a dat seama, în primii ani ai secolului al XVI-lea, un alt călător, florentinul *Amerigo Vespucci*. După numele său, „Lumea Nouă”, cum i se spunea la început, a fost numită *America*. Totuși, pe baza erorii lui Columb, băștinașilor din America li s-a dat numele de *indieni*. Insulele din America Centrală, descoperite de el, au primit și ele numirea de *Indii Occidentale*, spre a le deosebi de *India Orientală*, care era cea adevărată.

Prima călătorie în jurul Pământului

La început spaniolii au fost dezamăgiți că în noile teritorii găseau prea puțin aur, iar mirodenii de loc. De aceea, ei continuă explorările lor, spre a ajunge — ca și portughezii — la mult rîvnitele mirodenii ale Indiei, urmînd însă tot direcția apuseană. Ei voiau să evite astfel calea întrebunțată de rivalii lor, portughezii, în temeiul unui tratat încheiat cu aceștia. *Magellan*, un portughez în slujba Spaniei, a plecat

în 1519 cu cinci corăbii din Sevilla. Navigînd de-a lungul coastelor răsăritene ale Americii de Sud, el a traversat strîmtoarea ce-i va purta numele, ajungînd prin Oceanul Pacific în insulele *Filipine*. Aici el a murit într-o ciocnire cu indigenii. Expediția a atins apoi insulele Moluce, unde s-a aprovizionat cu mirodenii. Dar din cauza nenumăratelor greutăți îndurate, numai cîțiva supraviețuitori au reușit să se întoarcă în Spania, în 1522, cu o singură corabie, după ce ocoliseră Africa.

Astfel s-a înfăptuit pentru întîia dată înconjurul lumii, dovedindu-se că Pămîntul este într-adevăr rotund.

Spaniolii, pătrunzînd acum și ei în regiunea insulelor Asiei de sud-est, au încheiat cu portughezii un nou tratat, pentru despărțirea zonelor lor de expansiune în bazinul Oceanului Pacific.

Ferdinand Magellan.

Cucerirea Mexicului și Perului. Imperiul colonial spaniol.

Numeroși aventurieri spanioli, mai ales nobili mărunți (așa-zișii *hidalgos*), rămași fără ocupație după terminarea reconquistei, se grăbeau să se avînte într-o „cruciadă” nouă, contra „necredincioșilor” din America.

Descoperitorii au deschis deci calea cuceritorilor (*conquistadores*), lacomi de pradă.

Între 1519—1521 unul din aceștia, *Cortez*, în fruntea unei mici oștiri de cîteva sute de oameni, a cucerit *Mexicul*. Cu o ceată și mai mică, *Pizarro*, un alt aventurier, a izbutit să cotopească *Peru*, între 1532 și 1535.

În ajunul cuceririi spaniole, Mexicul și Peru erau țări cu civilizații străvechi, strălucite în unele privințe, totuși inferioare și întîrziate față de cea europeană. Ele trăiau în faza de descompunere a comunei primitive, avînd și elemente sclavagiste. Agricultură lor era dezvoltată; locuitorii întrebuițau cu măiestrie irigația și erau meșteșugari iscusiți; aveau orașe cu palate și temple impunătoare.

Succesele conquistadorilor spanioli au fost înlesnite, printre alte cauze, de războaiele popoarelor subjugate de tribul dominant din Mexic și de luptele dinastice din Peru.

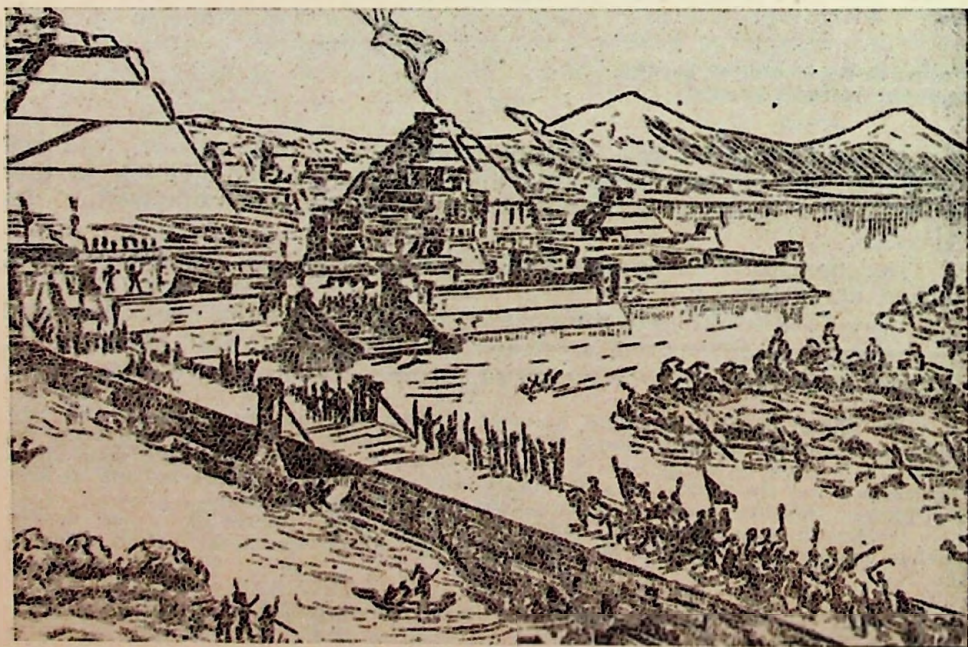
Spaniolii au exploatat sălbatic *imperiul colonial*, pe care l-au întemeiat în America Centrală și de Sud. Indigenii au fost obligați să muncească pînă la sleire pe plantațiile de trestie-de-zahăr și de cafea,

Luptători din Peru (pictură pe un vas peruvian)

precum și în minele de aur și de argint ale cuceritorilor. Din pricina tratamentului neomenos au pierit triburi întregi. De aceea, în locul „indienilor” erau folosiți tot mai mult *sclavi negri*, socotiți mai robusti. Ei erau prinși pe țărmurile Africii în adevărate vânători și duși să muncească pe plantațiile din America. Începînd din secolul al XV-lea Africa s-a transformat după cum spune Marx într-o „*rezervație de vînătoare a negrilor*”.

Intrarea lui Cortez în capitala Mexicului

Concluzie

În urma descoperirilor geografice, comerțul european a luat proporții mondiale ; *principalele căi și centre comerciale* din Mediterana s-au deplasat în Oceanul Atlantic. În comerțul maritim locul italienilor l-au luat portughezii și spaniolii, la început, apoi flamanzii (locuitorii Țărilor de Jos), francezii și englezii.

Urișele cantități de aur, argint, mirodenii etc., aduse din India și America, *îmbogățeau pe negustori și bancheri*. Se dezvoltau puternic relațiile de schimb, formându-se piața mondială capitalistă, care a dat în Europa apuseană un mare avânt forțelor de producție și noilor relații capitaliste. Capitalul rezultat din comerțul colonial era investit în bună parte în *manufacturi*. Creștea exploatarea și se *înrăutățea situația muncitorilor* din manufacturi.

Din America s-au introdus în Europa : *cartofii, porumbul, roșiile, cacaoa, tutunul*.

Descoperirile geografice vor avea și o consecință politică importantă : *rivalitatea colonială* a statelor apusene pentru acapararea teritoriilor descoperite.

Hamali mexicani maltratați de conquistadorii spanioli

Descoperirile geografice au pus bazele *colonialismului modern*. Statele din Apus și-au creat adevărate imperii coloniale pe care le exploatau crunt. Karl Marx arată că : „*Descoperirea zăcămintelor de aur și de argint din America, nimicirea, robirea și îngroparea de vie a populației băștinase în mine, începutul cuceririi și jefuirii Indiilor Orientale, transformarea Africii într-un ținut de vânătoare sistematică împotriva negrilor, toate acestea caracterizează zorile erei producției capitaliste*”.

LECȚIA A XXXIX-a

IMPERIUL HABSBURGIC ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

Spania și temporar chiar Portugalia (între 1580—1640), împreună cu imperiile lor coloniale, au ajuns sub stăpînirea Habsburgilor. Dinastia habsburgică a izbutit, printr-o politică iscusită, folosind legăturile sale de căsătorie, să-și întemeieze, la începutul secolului al XVI-lea, un imperiu imens. În afară de Imperiul Romano-German, pe care îl stăpînea de mai înainte, ea a pus mina pe Țările de Jos, pe o parte a Italiei și pe Spania, împreună cu posesiunile ei din America. Împăratul *Carol al V-lea* (1519—1556), care a reunit teritorii atît de vaste sub sceptrul său, spunea că în imperiul său „soarele nu apune niciodată”. Țările mai mari care făceau parte din acest imperiu erau : Germania, Italia și Spania.

Împăratul Carol al V-lea
(Tablou de Tiziano)

1. GERMANIA

Decăderea economică și contradicțiile sociale

Dezvoltarea economică a diferitelor regiuni ale Germaniei era inegală. Această dezvoltare era mai accentuată în orașele din sud, centre meșteșugărești și bancare importante, precum și în orașele *Hansei*, din nord, care își datorau înflorirea comerțului maritim. Dar mutarea principalelor căi comerciale în Atlantic a dus la decăderea treptată a orașelor germane, ca și a celor italiene, cu care aveau legături de negoț. Excepție a făcut doar orașul *Hamburg*, situat pe coasta Mării Nordului, care comunica direct cu Oceanul Atlantic.

În minerit, în meșteșugurile textile etc. apar relațiile capitaliste.

Dezvoltarea inegală a diferitelor regiuni, ca și legăturile economice slabe din interiorul Germaniei au agravat fărâmițarea ei politică, care stînjenea, la rîndul său, dezvoltarea economică a țării.

În Germania nu erau forțe interesate în formarea unui stat centralizat unitar. Marile orașe depindeau numai cu numele de împărat; în realitate erau adevărate republici care contribuiau la menținerea fărîmițării țării.

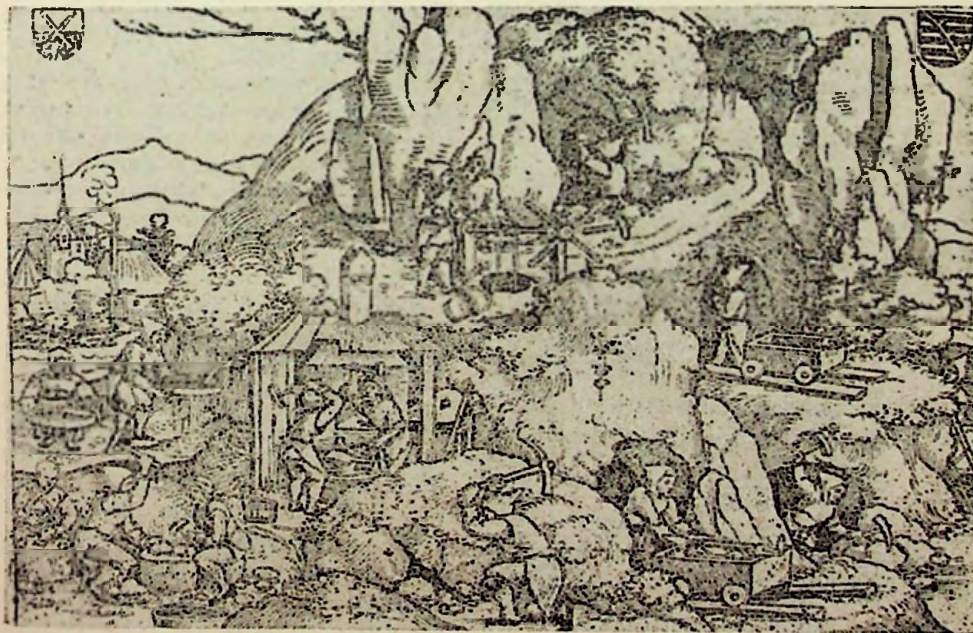
Principii electori, dintre care unii erau și mari demnitari bisericești, continuau să se întărească și duceau fiecare în principatele lor o politică de centralizare regională, asemănătoare în unele privințe celei din monarhiile apusene.

Carol al V-lea, care obținuse coroana imperială cumpărînd pe principii electori cu sume împrumutate de la casa bancherilor *Fugger* din Augsburg, a încercat zadarnic să slăbească puterea acestor principii.

Lipsa de unitate economică — la care se adăuga și fărîmițarea politică — a sporit contradicțiile dintre deosebitele clase și pături sociale.

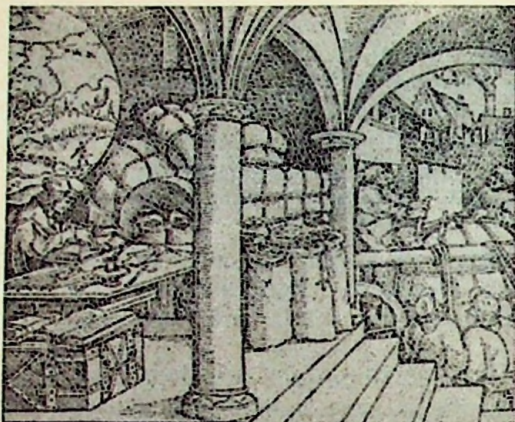
Principii, mari feudali, pentru a-și consolida independența, se străduiau să adîncească fărîmițarea Germaniei și slăbirea puterii imperiale.

Cavalerii, care reprezentau mica nobilime, sărăciseră. Ei au înăsprit exploatarea țăranilor de pe moșiile lor și invidiau pe principii puternici, clerul îmbuibat și patricienii bogați ai orașelor.

O mină din Germania (gravură de la începutul sec. al XVI-lea)

Negustor german (gravură de la începutul sec. al XVI-lea)

Țăran plătind dobândă cămătarului (gravură pe foaia de titlu a unei scrieri a lui Luther, publicată în 1520)

Clerul se împărțea și el în două pături. Pe de o parte era clerul superior, compus din principii eclesiastici, episcopi și abazi, care erau legați prin interesele lor materiale de feudații laici. Pe de altă parte erau preoții simpli de la orașe și sate, apropiați prin condițiile lor de viață de masele populare.

Grup de țărani germani (gravură de Albrecht Dürer, după cum arată și inițialele de pe figură)

Orășenimea cuprindea de asemenea mai multe pături. Astfel, exista o burghezie, formată din patricieni, îndeosebi mari negustori și bancheri, în miinile cărora se afla conducerea orașelor. Urma apoi pătura mijlocie de meșteșugari și mici negustori, nemulțumiți de puterea prea mare și de abuzurile patricienilor. Ultima pătură orășenească, plebea, se compunea din meseriași săraci, calfe, zilieri. Trăind în condiții foarte grele, plebea ura celelalte două pături orășenești de care era exploatată.

În sfârșit, țărănimea forma clasa cea mai numeroasă și cea mai asuprită. Țăranii, în special șerbii, erau exploatați de toate clasele și categoriile posedante ale societății germane, printre ele fiind și cămătarii orașelor. De aceea, la sfârșitul secolului al XV-lea și

începutul celui următor, țărănimea a fost cuprinsă de puternice frământări.

În afară de contradicțiile dintre ele și din sinul lor, toate clasele sociale erau nemulțumite de situația bisericii, care stăpânea întinse domenii feudale și exploata masele populare.

2. ITALIA

Decăderea economică și situația socială

Mutarea centrului de greutate al comerțului european în Atlantic a determinat și decăderea economică a Italiei. În urma declinului industriei și comerțului, *burghezia* italiană se limita din ce în ce mai mult la afaceri bancare sau cumpăra pământ, căutând să se asimileze cu resturile *nobilimii feudale*. Ea trăia mai departe în lux și se bucura de înflorirea literară și artistică a *Renășterii*.

Micii meseriași și muncitorii, gășind tot mai puțin de lucru la orașe, luau în arendă loturi la țară și le cultivau cu legume. Mulți deveneau țărani, printr-un proces invers celui pe care îl vom constata în Anglia în această perioadă. Situația *țărănimii* era deosebit de grea, căci ea era exploatată de moșierii feudali, de cămătarii de la care împrumuta bani, de către stat, sub formă de impozite, și de clerul foarte numeros. Marile războaie europene, cărora căzuse victimă Italia, au făcut să crească și mai mult mizeria maselor de la țară.

Războaiele pentru Italia (1494—1559)

Prosperitatea orașelor și fărâmițarea politică a Peninsulei Apenine au așezat pofta de cucerire și de pradă a monarhiilor feudale centralizate, *Franța și Spania*, atrăgând și amestecul *Imperiului Habsburgic*.

Războaiele pentru Italia au început sub pretextul unor drepturi dinastice invocate de regii Franței și Spaniei asupra regatului de *Neapole* și ducatului de *Milano*. Conflictul a atins forma cea mai aprigă în vremea lui *Francisc I*, regele Franței, și a împăratului *Carol al V-lea*, când se dădeau lupte nu numai în Italia, ci și în Franța și Țările de Jos. S-au format pe rînd mai multe coaliții, la care au intervenit și alte puteri, printre care *Imperiul Otoman*, ca aliat al Franței. Regele Franței s-a aliat împotriva lui *Carol* și cu *principii protestanți* (adepti ai Reformei) din Germania. Mercenarii neplătiți ai împăratului au devastat Roma (în 1527) mai cumplit decît vandalii de odinioară. Fiind învinsă în aceste războaie, monarhia franceză a trebuit să renunțe la Italia în favoarea monarhiei spaniole, care va supune Italia unui jug apăsător timp de două veacuri. Sfîrșitul războaielor pentru Italia a consacrat hegemonia Spaniei în Europa apuseană.

3. SPANIA

Slaba dezvoltare economică

Statele iberice: Spania și Portugalia, n-aveau o viață economică dezvoltată. Podișul uscat, care acoperă cea mai mare parte a Peninsulei Iberice, nu era favorabil decît pentru *creșterea oilor*. Lina se exporta

ca materie primă și numai o mică parte era prelucrată în Spania, unde începuseră să apară manufacturile. Obişnuiți însă mai mult cu armele în lupta seculară a reconquistei, spaniolii nu dădeau o atenție deosebită unei industrii și unui comerț propriu. Ca urmare, exploatarea coloniilor spaniole, precum și a celor portugheze se făcea cu ajutorul *capitalului străin* : genovez și german. O parte din încărcăturile de metale prețioase aduse din colonii cădeau în mâinile piratilor străini. Cît privește piața internă, ea se aproviziona mai ales cu mărfuri străine (franceze, olandeze, engleze). Din aceste motive, de veniturile coloniilor spaniole au profitat în primul rînd alte țări, așa cum spune un proverb spaniol : „*aurul Americii a căzut asupra Spaniei ca ploaia pe acoperiș pentru a se scurge repede mai departe*”.

Situația socială și politică

Baza socială a monarhiei spaniole era formată de *nobilime* și de *cler*. Un număr restrîns de mari feudali, care dețineau și marile slujbe în stat, dispuneau de averi considerabile. Nobilimea mică și săracă alcătuia un aparat administrativ greoi și corupt. Clerul era extrem de numeros și posedea moșii foarte întinse. *Burghezia*, din cauza slabei dezvoltări a industriei și comerțului, precum și a lipsei de sprijin din partea regalității, a rămas în urma burgheziei din celelalte monarhii apusene. Nemulțumirile ei și ale masei populare, orășenești, au dat naștere *răscoalilor* dintre anii 1520 și 1522, care au fost înăbușite de mercenarii germani ai lui Carol al V-lea. Situația *țărănimii*, crunt exploatarea și disprețuită de regimul feudal-clerical, era foarte grea.

Monarhia spaniolă a devenit un *stat absolutist* în timpul lui Carol al V-lea, cînd puterea centrală exercita o autoritate neîngrădită în interesul clasei dominante. Renunțînd la alianța orașelor, sprijinindu-se pe marea nobilime și pe biserică, monarhia spaniolă era statul cel mai reacționar din apusul Europei.

Concluzie

Imperiul Habsburgic a fost o înjghebare pestrîță de posesiuni, fără altă legătură decît uniunea dinastică. Carol al V-lea n-a reușit să consolideze această formație politică artificială. Dîndu-și seama de falimentul planurilor sale, el s-a văzut silit, în 1556, să renunțe la tron și să împartă imperiul său în două. *Germania* a cedat-o, împreună cu titlul de împărat, fratelui său, Ferdinand I, rege al Ungariei și Cehiei ; *Spania*, posesiunile din *Italia*, *Țările de Jos* și *coloniile din America* le-a obținut Filip al II-lea, fiul lui Carol.

LECTIA A XL-a

RENAȘTEREA

Formarea relațiilor capitaliste și ridicarea burgheziei au dat naștere unor noi culturi, proprii acestei clase. Procesul de formare a noii culturi se numește *Renaștere*. Epoca în care s-a desfășurat acest proces, din

secolul al XIV-lea pînă în al XVI-lea, este cunoscută sub numele de *epoca Renașterii*. Marxism-leninismul arată că cultura Renașterii este o cultură burgheză timpurie, corespunzătoare noului mod de producție capitalist, ai cărui germeni au apărut în sinul orînduirii feudale. Renașterea a exercitat o influență puternică asupra vieții sociale și politice a epocii.

1. UMANISMUL

Caracteristicile principale

Conținutul ideologic al epocii Renașterii, exprimat prin noile concepții despre știință, filozofie, literatură etc., este cunoscut sub numele de *umanism*; reprezentanții săi se numesc *umanisti*.

Umaniștii au elaborat o nouă concepție despre om și activitatea lui, combătînd concepția feudalo-bisericească despre lume. Prin scrierile lor ei insuflau omului încredere în energia, în talentul și forțele sale creatoare, ironizînd biserica, scolastica și aroganța marilor feudali.

O preocupare de seamă a umaniștilor o constituia *natura*, în mijlocul căreia trăiește omul, spre a-i descoperi tainele sau a-i descrie frumusețile.

Umaniștii și-au îndreptat atenția și spre studiul *culturii antice*. Deși erau admiratori ai limbilor clasice, umaniștii au scris unele din operele lor literare și științifice în limba popoarelor respective, contribuind la formarea conștiinței naționale.

Umanismul combătea concepția feudalo-bisericească despre societate. Dar reprezentînd concepția noii clase sociale, burghezia, care exploata, asupra și disprețuia masele populare, umanismul avea un *caracter de clasă limitat*. El căuta să mărginească noua cultură la clasele posedante, în slujba cărora se aflau umaniștii. Aceștia arătau de obicei dispreț pentru mase, unii și pentru limba vorbită de ele. Deși în scrierile lor umaniștii ironizau abuzurile clerului și criticau puterea lumescă a papalității, totuși nu atacau pe față instituția însăși a bisericii, deoarece socoteau religia necesară pentru ținerea în asuprire a maselor. Biserica se străduia să impună umanismului o orientare moderată și să-l aservească scopurilor sale.

Umanismul în Italia

Umanismul (și în general Renașterea) s-a ivit mai întii în Italia, deoarece *relațiile capitaliste* se formaseră mai devreme în orașele de aici decît în restul Europei. În consecință se constituie o *burghezie* italiană, lacomă de cîștig și dornică de a-și face viața cît mai plăcută și mai frumoasă. Activitatea ei economică stimula dezvoltarea forțelor de producție, a științei și a artei. Exigențele sale materiale și culturale, ca și în general ale clasei dominante (ducii, nobilii, papii, clerul superior), sporreau cu cît bogăția ei creștea. Trebuințele sale multiple au dus la constituirea unei *pături intelectuale burgheze*, din care s-au recrutat reprezentanții Renașterii.

Apariția umanismului în Italia a fost înlesnită de urmele culturii antice, care s-au păstrat aici în mare număr din epoca romană. Ea a fost favorizată și de influența culturii clasice grecești, prin mijlocirea

Dante Alighieri (portret de Giotto).

Francesco Petrarca

scriitorilor bizantini stabiliți în Italia înainte și după cucerirea Constantinopolului de către turci.

Leagănul și centrul cel mai de seamă al umanismului italian a fost *Florența*, orașul industrial și bancar cel mai dezvoltat din Peninsula Apenină. Umanismul s-a dezvoltat apoi și în restul Italiei, orașele și curțile princiare întrecându-se în sprijinirea noii culturi.

Ca premergător al umanismului este considerat *Dante* (1265—1321), cel mai mare poet al Italiei, originar din Florența. Opera sa principală poartă titlul *Divina Comedia*¹, epopee scrisă în dialectul toscan, care va deveni limba literară italiană. Poetul descrie o călătorie imaginară „în viața de apoi”. Deși legat încă de ideile mistice medievale, totuși la Dante apar și unele tendințe noi: interesul viu pentru antichitate, zugrăvirea cu un realism zguduitor a pasiunilor omenești, setea de glorie.

Cel dintii reprezentant autentic al umanismului a fost *Petrarca*. El este un cîntăreț al dragostei și al frumuseții naturii, dar totodată un admirator entuziast al scriitorilor latini.

Contemporanul și elevul lui Petrarca a fost *Boccaccio*. Prin opera sa cea mai cunoscută, *Decameronul* (ceea ce înseamnă „zece zile”, timp în care ar fi fost povestite întâmplările ce le cuprinde), autorul a pus bazele prozei literare italiene. El descrie într-un ton vesel moravurile vremii sale.

Un celebru istoric și gânditor politic din Florența, *Machiavelli*, arată în opera sa *Principele* (din 1513) că pricina războaielor care făceau din Italia victima monarhiilor străine e fărîmițarea ei politică. După părerea sa, unitatea Italiei trebuie înfăptuită cu orice preț, folosind la nevoie mijloace imorale, mai ales că acestea erau întrebuintate pe o scară largă atît în statele italiene, cît și în cele vecine. De aici s-a dat numele de

¹ Acest cuvînt n-are aici sensul de „piesă comică”, ci de povestire.

machiavelism acțiunilor politice care, în urmărirea scopului, nu țin seama de nici un considerent moral.

Tot în secolul al XVI-lea au trăit doi mari poeți italieni, *Ariosto* și *Tasso*, autorii unor epoei inspirate din vechi teme medievale, acestea fiind tratate însă în spiritul culturii noi.

Filozofia — ca și în general celelalte științe — se îndreaptă acum tot mai mult spre experiență și observarea naturii, subminând temelia mistică a învățăturilor bisericii.

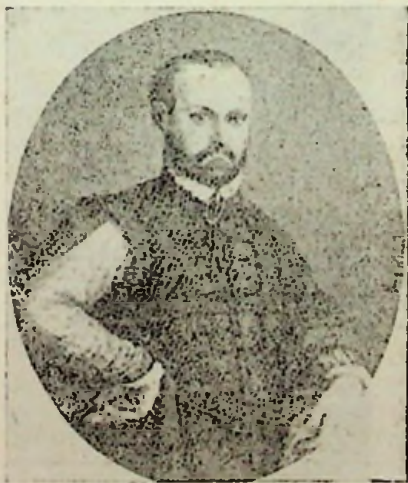
Umanismul în restul Europei

Pe măsură ce relațiile capitaliste și burghezia se formează și în celelalte țări din apusul Europei, umanismul apare și aici. În aceste țări el prezintă o formă mai puțin dezvoltată decât în Italia și trăsături proprii, după condițiile locale. Totodată, el împrumută anumite elemente de la umanismul italian, care era forma cea mai tipică a noii culturi.

Umanismul a apărut, după Italia, mai întâi în *Anglia*, la sfârșitul secolului al XIV-lea, cu *Chaucer*. Dar perioada de înflorire a umanismului englez este secolul al XVI-lea și începutul celui următor, când este reprezentat mai ales de *Thomas Morus* și de *Shakespeare*. Acesta a scris numeroase piese de teatru (*Hamlet*, *Othello*, *Romeo și Julieta* etc.), în care a zugrăvit cu o incomparabilă măiestrie pasiunile ce frământă sufletul omului, precum și momentele cele mai zburcimate ale istoriei Angliei din veacurile anterioare.

Țările de Jos l-au dat pe cel mai vestit umanist din secolul al XVI-lea, *Erasm de Rotterdam*. În opera sa intitulată *Lauda Prostiei* (din 1511), el înfățișează instituțiile societății feudale ca niște manifestări smintite sau mincinoase.

În *Germania*, un grup umanist a publicat cartea cu titlul *Scrisorile bărbașilor obscuri* (în 1515 și 1517), în care se combate scolastica și

Nicolo Machiavelli (portret de Bronzino)

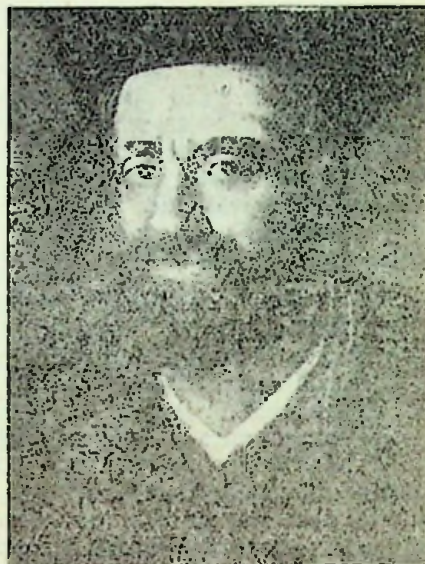

Thomas Morus (portret de Holbein cel Tânăr)

Erasm de Rotterdam (portret de Holbein cel Tânăr, de pe la 1523)

François Rabelais

imoralitatea călugărilor. Unul dintre autori, cavalerul și poetul *Ulrich von Hutten*, era adversar al papalității și adept al unificării politice a Germaniei. În *Franța*, cel mai de seamă umanist a fost *Rabelais*. În romanul său *Gargantua și Pantagruel* (compus între 1532—1553), el descrie

William Shakespeare

Ulrich von Hutten (gravură contemporană din 1521)

aventurile acestor doi regi uriași, pretext pentru a lua în deridere orinduirea feudală și în special scolastica decadentă.

În *Spania* scriu în această perioadă *Lope de Vega* și *Calderon*. *Lope de Vega* e, printre altele, autorul piesei „Fintina turmelor” inspirată dintr-o răscoală țărănească din secolul al XV-lea. Dar între reprezentanții umanismului locul de frunte îl ocupă *Cervantes*. În celebrul său roman *Don Quijote* (publicat la începutul secolului al XVII-lea), el își bate joc de cavalerismul medieval, de visurile de glorie ale nobilimii spaniole, care nu ținea seamă de noile realități ale dezvoltării sociale.

Umanismul s-a dezvoltat și în *Europa centrală*: în Cehia, Polonia, Ungaria și Transilvania. Umanistul *Nicolae Olahus*, român de origine, se afla în corespondență cu Erasm.

Tiparul și rolul său în răspîndirea umanismului

La răspîndirea umanismului a contribuit foarte mult invenția *tiparului*, făcută pe la mijlocul secolului al XV-lea de germanul *Gutenberg*. (De fapt tiparul, într-o formă rudimentară, era cunoscut mai dinainte în China.) Înainte vreme cărțile se scriau cu mîna, întii pe pergament, apoi și pe hîrtie. Aceste cărți erau foarte scumpe, căci copierea lor se făcea printr-o muncă înceată și oboșitoare. Datorită tiparului se putea multiplica un text într-un număr mare de exemplare. El a făcut deci posibilă înmulțirea și ieftinirea cărților, iar prin aceasta, difuzarea ideilor. De aceea tiparul va avea o importanță uriașă în dezvoltarea culturii.

Concluzie

Umanismul reprezenta ideologia Renașterii. E o nouă orientare culturală, progresistă, a burgheziei în dezvoltare, opusă culturii feudale decadente. Avînd caracter de clasă, burghez, umanismul neglija și chiar disprețuia masele populare.

LECȚIA A XLI-a

2. RENAȘTEREA ARTEI

În epoca Renașterii au cunoscut o splendidă înflorire și artele plastice: pictura, sculptura și arhitectura. Această înflorire se poate compara — sub raportul frumuseții și al importanței — cu aceea a artei clasice grecești.

Caracteristicile principale

Renașterea artistică a apărut, ca și umanismul, mai întii în Italia, fiind determinată de aceleași cauze economice și sociale. Noua clasă socială, burghezia, cu ajutorul bogățiilor strînse de ea și al talentului artiștilor din slujba ei, își satisfăcea gustul pentru fast împodobindu-și viața prin creațiile artei. Acest gust se manifesta în cererea și prețuirea operelor de artă (picturi, sculpturi), în îmbrăcăminte, bijuterii, mobilier, în ridicarea de palate și biserici.

În studiul atent și în reprezentarea fidelă a omului și a naturii, prin folosirea datelor experienței, observației și calculului, se vedește *realismul* în arta Renașterii. Artă Renașterii are și o *trăsătură laică* ce se oglindește în faptul că ea înfățișează chiar și subiectele religioase în spi-

ritul dragostei de viață și al frumosului. La aceste trăsături se mai adaugă inspirația creatoare din monumentele artei clasice greco-romane, pe care artiștii italieni le admirau și a căror frumusețe și-au asimilat-o.

Elementele de artă antică au fost îmbinate într-o sinteză nouă, plină de armonie și de echilibru.

Renașterea artei în Italia

În Renașterea artistică din Italia se disting trei faze :

a) *Renașterea timpurie*, corespunzând secolelor al XIV-lea și al XV-lea, urmează stilului gotic, amestecat în Italia cu influențe romanice, bizantine și chiar arabe ;

b) *Înflorirea Renașterii*, în primele trei decenii ale veacului al XVI-lea ;

c) *Renașterea târzie*, care se transformă treptat în stilul nou, zis *baroc*, ocupă restul acestui veac.

Renașterea artei din Italia cuprindea un mare număr de centre și școli, care prezintă fiecare unele trăsături specifice.

Centrul cel mai de seamă al Renașterii artistice timpurii a fost *Florența*, focarul principal al umanismului. Caracteristica esențială a artei florentine era finețea și tendința decorativă.

În faza de înflorire și în cea de declin, centrul cel mai de seamă a fost *Roma*, nota dominantă acum fiind forța și monumentalitatea.

Deplasarea centrului de greutate al dezvoltării artei de la Florența la Roma, în primele decenii ale secolului al XVI-lea, se explică prin decăderea economică și înlăturarea regimului republican al Florenței, datorită transformării ei în centrul ducalului Toscanei, în vremea războaielor pentru Italia. La Roma, îndeosebi papii *Iuliu al II-lea* și *Leon al X-lea*, iubitori de fast și dispunând de mijloace materiale asigurate de uriașele venituri ale bisericii, erau protectori ai artiștilor și umaniștilor. Dintre celelalte centre artistice menționăm *Veneția*, care se remarcă în special prin coloritul viu al picturii sale.

Pictura

Rolul conducător în artele plastice din epoca Renașterii îl are pictura, care se eliberează de sub dependența arhitecturii. Pictura — ca și sculptura — caută să redea cât mai fidel corpul omenesc și naturalitatea mișcărilor sale. Totodată, ea plasează omul și acțiunea în spațiu, în așa fel ca aceasta să pară de o adâncime reală. La această *perspectivă* justă se ajunge prin folosirea rezultatelor obținute de matematică și de optică. Se tinde spre un colorit natural, favorizat de perfecționarea tehnicii picturii în ulei și se studiază atent jocul luminii și al umbrei. Un gen important al picturii devine *portretul* (asemenea bustului în sculptură). Nudul e reprezentat tot mai des atât în pictură cât și în sculptură. La acesta, pe lângă tendința de a reda perfecțiunea corpului omenesc, a contribuit printre altele și influența anti-chității.

Un premergător al picturii Renașterii a fost *GiOTTO*, contemporanul lui Dante. El se distinge, la începutul secolului al XIV-lea, prin compozițiile sale simple, dar viguroase și sugesive. În veacul următor, pictura italiană face progrese importante pe drumul realismului, datorită mai cu seamă lui *Masaccio*, care aplică magistral legile perspectivei. Dintre pictorii italieni foarte numeroși și talentați din secolul al XVI-lea, amintim: florentinul *Leonardo da Vinci* (1452—1519), care prin viața și opera sa aparține și secolului precedent. El n-a fost numai un mare pictor, ci un geniu universal și atotcuprinzător, personalitatea și preocupările sale multilaterale fiind o sinteză minunată a întregii Renașteri. Leonardo era și sculptor, fizician, chimist, matematician, inginer, muzician.

A studiat, printre altele, zborul păsărilor, fiind preocupat de problema aviației. El căuta să pătrundă toate tainele naturii și să dea opere de

Leonardo da Vinci (autoportret)

artă de o calitate desăvârșită, lucrând la fiecare din creațiile sale timp de mai mulți ani. De pildă, la una din capodoperele sale, la faimosul portret al *Monei Lisa*, numită *Gioconda*, a lucrat patru ani.

Cu profunzimea și cu expresia oarecum misterioasă a figurilor lui Leonardo da Vinci contrastează seninătatea și grația neîntrecută a picturii lui *Rafael* (1483—1520). Deși a murit în floarea vârstei și în culmea gloriei, el a realizat un număr impresionant de portrete și compoziții, adevărate capodopere. El și-a cîștigat un nume nepieritor mai ales prin fermecătoarele sale *Madonne*, în care tema religioasă servește numai ca pretext pentru a reda idealul de frumusețe și a înfățișa delicatețea dragostei materne.

Dintre pictorii venețieni cel mai de seamă a fost *Tiziano* (1477—1576), în tablourile cărui se oglindește luxul și viața indestulată a patricienilor venețieni. El a pictat

Gioconda (portret de Leonardo da Vinci). Creație magistrală prin adîncimea observației și perfecțiunea realizării artistice. Surisul misterios al *Giocondei* a devenit celebru, interpretarea acestui tablou dînd naștere la o întreagă literatură.

Rafael (autoportret)

Michelangelo (autoportret)

și multe portrete (Carol al V-lea, Filip al II-lea etc.). Alți pictori venețieni celebri au fost *Veronese* și *Tintoretto*.

Sculptura

Sculptura nu mai este nici ea o simplă anexă decorativă a arhitecturii. Unele genuri, ca basoreliefurile și monumentele funerare, rămân, firește, prin însăși tehnica și destinația lor, legate de arhitectură. Altele — ca busturile, statuile și monumentele ecvestre — devin de sine stătătoare. Potrivit încrederii în valoarea omului, ele glorifică personalitatea, forța și îndrăzneala acestuia.

Unul dintre marii sculptori ai secolului al XV-lea a fost *Donatello*, care a lucrat la Florența. Operele sale se caracterizează prin vigoare și realism. Elevul său, *Verrocchio*, a realizat prin statuia ecvestră a condotierului *Colleoni* cel mai măreț monument al acestui gen artistic din timpul Renașterii.

Dar cel mai mare sculptor al Renașterii a fost *Michelangelo* (1475—1564), originar din Florența. Ca și Leonardo, el era o personalitate multilaterală, care a făurit capodopere de o măiestrie incomparabilă nu numai ca sculptor, ci și ca pictor și arhitect. De asemenea, el era un poet de talent. Michelangelo era însă amărit și indignat de nenorocirile abătute asupra Italiei din cauza războaielor purtate de monarhiile feudale străine. Tristețea și revolta artistului se reflectă în încordarea, zbuciumul, energia și privirea dureroasă sau amenințătoare a puternicilor figuri create de el în *David*, *Moise*, *Robii* etc.

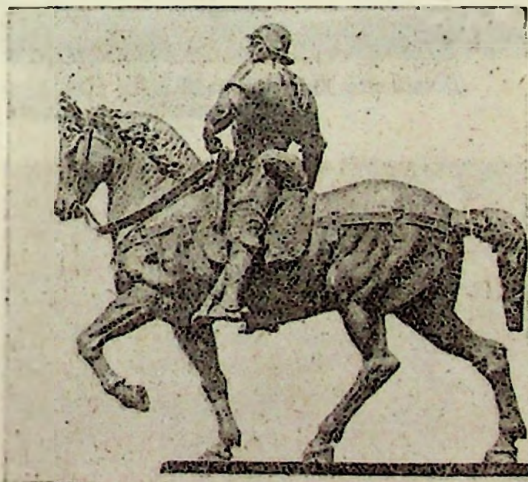

Sculptor (basorelief pe clopotnița domului din Florența din prima jumătate a sec. al XIV-lea)

Rob de Michelangelo, una din cele două reprezentări de „robi” care ni s-au păstrat de la marele artist

Monumentul lui Bartolomeo Colleoni de Andrea del Verrocchio. Ridicat pe una din piețele Veneției, a fost realizat între 1483 și 1488

Arhitectura

Arhitectura se inspiră liber din ruinele antice și din tratatul arhitectului roman *Vitruvius*. Multe elemente ale noii arhitecturi sînt de origine romană : arcul în semicerc, bolta, coloana, tipul de bazilică. Se simte și tradiția stilului romanic și a celui gotic. Dar aceste elemente și tradiții se

Domul din Florența, zidit între 1296 și 1421. În dreapta se vede clopotnița construită de *Gioto* (1334—1337)

Catedrala (Bazilica) St. Petru din Roma. Construită pe ruinele unei biserici mai vechi, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. La ridicarea ei au contribuit, între alții, *Rafael* și mai ales *Michelangelo*. Uriașa colonadă e opera lui *Bernini* (1656—1667). În mijlocul pieței se înalță un obelisc, adus din Egipt

contopesc într-o creație nouă, originală, plină de armonie și chiar de grație, mai ales la Florența, dînd naștere *stilului Renașterii*. În cazul bisericilor domină cupola, iar clopotnița e despărțită de edificiul bisericii. Monumentele cele mai impunătoare ale *noii arhitecturi religioase* sînt: *domul din Florența*, construit în secolul al XV-lea, și *catedrala Sf. Petru din Roma*, în veacul următor. Cupolele acestor biserici sînt realizări îndrăznețe, cea dintîi fiind înălțată după planurile lui *Brunelleschi* (1377—1446), cea de-a doua după acelea ale lui *Michelangelo*. Ei sînt considerați ca cei mai mari arhitecți ai Renașterii.

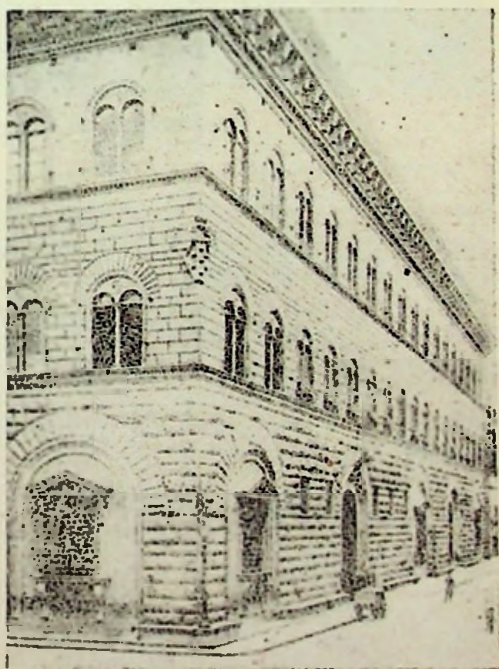
Artiștii Renașterii acordă o atenție tot mai stăruitoare *arhitecturii civile*. Bogătașii își ridicau *palate* mărețe, de pildă bancherii din Florența. Aceste palate, ca oglindire a frămîntărilor și luptelor interne din „Orașul Florilor”, par dinafară niște fortărețe. Dar clădirile cu fațada severă sînt împodobite luxos în interior și au curți spațioase, scăldate în lumină. În schimb, la *Veneția*, a cărei situație internă era mai liniștită decît a celorlalte orașe italiene, Palatul Dogilor și palatele patricienilor au fațadele deschise, cu arcade, portice, ferestre mari și balcoane.

Decăderea economică și războaiele pentru Italia au avut o influență nefavorabilă asupra artei. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea apar semnele de declin ale avîntului ei creator. Ea cedează locul *stilului baroc*, caracterizat printr-o ornamentație supraincercată, prin căutarea efectelor teatrale și prin glorificarea, cu mijloace artistice, a puterii bisericii catolice din perioada Contrareformei.

Renașterea artei în restul Europei

După Italia, Renașterea s-a manifestat mai devreme și mai puternic în *Tările de Jos*, corespunzînd și în acest caz dezvoltării timpurii a relațiilor capitaliste și apariției burgheziei. În prima jumătate a secolului al XV-lea se distinge aici *Jan van Eyck*, excelent portretist, de un realism minuțios. *Portretul unui necunoscut*, care este una dintre capodoperele sale, se păstrează la Muzeul de artă al R.P.R. din București. În veacul următor, *Pieter Bruegel cel Bătrîn* se distinge prin tablourile sale inspirate din viața țărănească.

În *Germania* renașterea artistică apare către sfîrșitul secolului al XV-lea. Reprezentantul cel mai de seamă al Renașterii germane este *Albrecht Dürer* (1471—1528), artist multilateral și

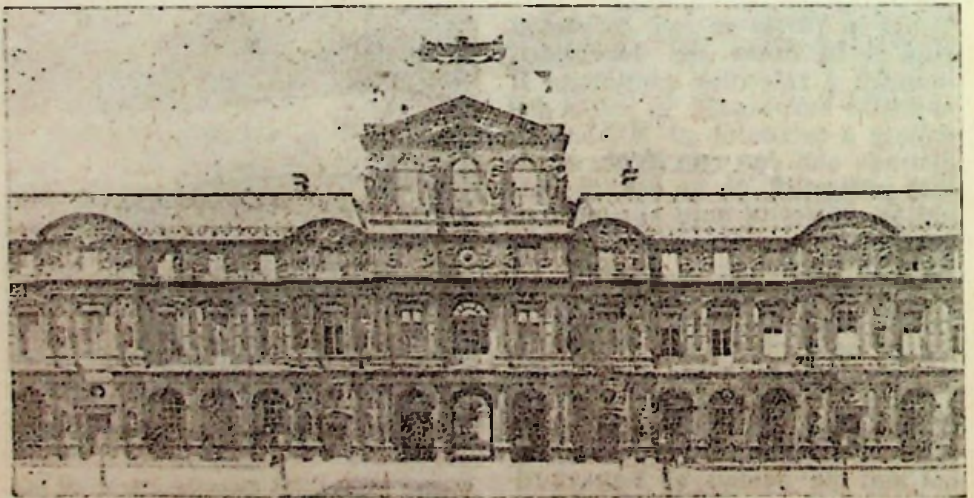

Palatul Medici din Florența. Construit pentru Cosimo de' Medici cam între anii 1440 și 1460

Secerișul de P. Bruegel cel Bătrîn (1568)

Palatul Luvru din Paris (aspect actual, detaliu). Fostă reședință regală, a fost zidit treptat și adaptat între secolele al XIII-lea și al XIX-lea

cel mai mare gravor al întregii Renașteri. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, *Hans Holbein cel Tânăr* a lăsat portrete celebre (de exemplu al lui *Erasm* și al lui *Henric al VIII-lea*, regele Angliei).

În *Franța*, în urma războaielor pentru Italia, influența Renașterii italiene, favorizată de regalitate și de nobilime, se altoiește pe tradiția artei gotice. În Renașterea franceză continuă să domine arhitectura, și anume cea civilă. În secolul al XVI-lea au fost clădite frumoase castele în valea Loarei, precum și o parte din monumentalul palat regal *Luvru* din Paris, opera arhitectului *Lescot*. *Luvrul* a fost transformat în vremurile moderne într-unul din muzeele cele mai vestite ale lumii.

În *Spania*, Renașterea italiană, dar și cea flamandă, au exercitat în secolul al XVI-lea o influență însemnată. Spre sfârșitul aceluiași veac, pictura spaniolă ajunge cu *Velázquez* (1599—1660) la o mare înflorire. Acest pictor se distinge prin realismul și coloritul său. El se inspiră și din viața grea a maselor populare. Unul dintre cei mai mari pictori spanioli a fost și *El Greco*.

Influența Renașterii italiene nu s-a mărginit numai la apusul Europei, ci a ajuns pînă la *Moscova*, unde găsim, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, artiști italieni. Aceeași influență se întilnește în arta din *Transilvania*, începînd cu a doua jumătate a secolului al XV-lea. În veacul următor, unele elemente ale artei Renașterii au pătruns și în *Tara Romînească* și *Moldova* (uși, ferestre, motive decorative la anumite biserici).

Concluzie

Renașterea, privită în întregime, a fost, după caracterizarea lui *Engels*, „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci”. Această epocă „a creat titani, titani ca gîndire, pasiune și caracter, ca multilateralitate și ca erudiție”.

Burghezia a putut realiza această revoluție culturală fiindcă reprezenta pe atunci progresul față de feudalismul decadent. S-au creat astfel bunuri culturale — opere de artă, lucrări literare și științifice — care au intrat pentru totdeauna în patrimoniul spiritual al omenirii.

Dar bunurile culturale ale Renașterii erau destinate, în epoca în care au fost create, numai claselor posedante. De aceste bunuri nu s-au putut bucura masele exploatate de burghezie și de feudați, care au căutat să păstreze numai pentru ele frumoasele realizări ale noii culturi.

LECȚIA A XLII-a

REFORMA ȘI RĂZBOIUL ȚĂRĂNESC ÎN GERMANIA

Renașterea prezintă legături numeroase cu o altă latură importantă a ridicării burgheziei, cu *Reforma*. Ca și ereziile, Reforma a fost o mișcare socială în haină religioasă, prin care burghezia s-a ridicat contra

bisericii feudale, iar masele populare, împotriva feudalismului atît bisericesc cît și laic.

În urma acestei mișcări, care a avut loc în secolul al XVI-lea, o parte din popoarele Europei apusene și centrale, precum și întreaga Europă nordică s-au despărțit de biserica romano-catolică, constituindu-și biserici separate.

Cauzele și începuturile Reformei

În Germania, la începutul veacului al XVI-lea, exista o nemulțumire generală împotriva bisericii. Această situație, împreună cu ascuțirea contradicțiilor dintre clasele sociale, a creat o stare revoluționară, care izbucnește mai întii sub forma reformei religioase, apoi în războiul țărănesc din Germania.

Exploatarea bisericească era mai grea în Germania, lipsită de o putere centrală efectivă, decît în alte țări (Franța, Anglia și Spania), unde autoritatea monarhică, fiind puternică, putea s-o limiteze. Pe lângă faptul că lăcomia de bani a papalității stîrnea o adîncă nemulțumire, marile bogății ale clerului superior german trezeau invidia celorlalte categorii posedante, precum și indignarea maselor. Criticile umaniștilor găseau un răsunset tot mai larg.

Cauza imediată a Reformei a fost reluarea și agravarea vechilor abuzuri cu *indulgențele* pentru iertarea păcatelor. Vînzarea lor a fost organizată din ordinul papei *Leon al X-lea*, care voia să folosească o parte din veniturile ei pentru terminarea monumentalei biserici Sf. Petru din Roma. La operațiile de strîngere a banilor participau și agenții bancherilor *Fugger*.

Împotriva acestei afaceri scandaloase s-a ridicat *Martin Luther*, profesor la universitatea din Wittenberg (1483—1546). În anul 1517,

Luther (portret de Lucas Cranach).

în cele 95 de teze ale sale (adică într-o scriere întocmită în 95 de propoziții), el combătea abuzul cu indulgențele. Tezele lui Luther au avut un răsunset foarte puternic. Discuțiile în jurul lor au devenit tot mai pătimașe. În aceste discuții, purtate cu teologii adversari ai tezelor sale, și în mai multe scrieri ce le-au urmat, Luther se îndepărta treptat de învățăturile bisericii catolice. Luther opunea bisericii feudalizate un creștinism mai simplu. Papa l-a excomunicat pe Luther, dar acesta, încurajat de opinia publică germană, nu s-a lăsat intimidat, ci a rupt fățiș cu papalitatea (în 1520). Deși s-a ri-

Vinzarea indulgențelor (gravură de la începutul sec. al XVI-lea)

dicat împotriva bisericii catolice, Luther n-a cerut desființarea cultului religios, ci l-a adaptat cerințelor noii clase, a burgheziei. Ca și celelalte religii, luteranismul se opunea gândirii științifice și eliberării maselor.

Caracterul limitat al Reformei lui Luther

Ideile Reformei au început să agite clasele sociale din Germania. O parte din principii au îmbrățișat aceste idei, fiindcă rivneau la moșiile bisericesti din teritoriile lor. Burghezia dorea „o biserică ieftină”, prin întoarcerea bisericii la simplitatea creștinismului primitiv. Luther, exponent al burgheziei și ocrotit de principele elector al Saxoniei, preconiza o *Reformă moderată*, care trebuia să asigure o biserică germană independentă de Roma și secularizarea averilor bisericesti. Reforma sa avea deci un caracter limitat, legat de interesele claselor exploatoare.

Reforma populară a lui Mûnzer (1493—1525)

Masele țărănești și orășenești voiau însă mai mult decît o reformă bisericească. Masele voiau o *reformă populară*, care să le aducă eliberarea de sub asuprire și exploatare.

Thomas Müntzer. În fundul scenei la dreapta: decapitarea lui Müntzer

Exponentul acestei orientări populare din sinul Reformei era *Thomas Müntzer*. El a dezvoltat ideea transformării lumii pe cale revoluționară, care fusese exprimată mai înainte de taboriți. Müntzer cerea o orînduire nouă în care să nu mai existe exploatarea și exploatați, ci o societate fără clase și fără deosebire de avere. Dar, arată tot el, această transformare a societății n-o pot realiza decît clasele oprimate, pentru că acestea sînt interesate să schimbe în bine lumea. Deși ideile lui Müntzer erau îmbrăcate, potrivit condițiilor vremii, în haină religioasă, ele dădeau glas nemulțumirilor poporului și-l îndemneau la acțiune revoluționară.

Războiul țărănesc german (1524—1525)

În 1524 a izbucnit o mare răscoală, cunoscută sub numele de *războiul țărănesc german*, care a cuprins o bună parte a Germaniei. Mișcarea a atins însă cea mai mare intensitate în Suabia, Franconia și Turingia.

Ideile Reformei populare au găsit un teren prielnic în rîndul țărănimii germane. Răscoala a început în 1524, în *Suabia*, întinzîndu-se apoi și în alte regiuni. Ea n-a avut însă o orientare unitară. Frațiunea radicală a mișcării suabe a întocmit așa-zisa *Scrisoare-program*, care cuprinde idei asemănătoare cu cele ale lui Müntzer. În schimb, elementele moderate ale mișcării și-au formulat revendicările într-un alt program, numit *Cele douăsprezece articole*. Prin acestea se cerea desființarea șerbiei, restituirea pămînturilor obștești uzurpate de feudali, reducerea dijmelor bisericești etc.

La răscoala din *Franconia* au luat parte și unii cavaleri, precum și o serie de orașe. S-a elaborat și aici un program, în care revendicărilor țărănești li se acordau o mai mică importanță.

Mișcarea din *Turingia* își avea centrul în orașul *Mühlhausen* și a fost condusă de Müntzer. Alături de țărani, la ea au participat elemente plebeie din această regiune textilă și minieră. La Mühlhausen s-a instituit o *comună revoluționară*, care a proclamat proprietatea colectivă asupra averilor și obligația pentru toți de a munci.

Astfel, în Germania sudică și într-o parte a celei centrale răscoala țărănilor a devenit generală. Cetele țărănești distrugeau castelele și mănăstirile. La izbucnirea mișcării, feudali n-aveau trupe suficiente din cauza războiului dintre împărat și Franța. Ei căutau deci să cîștige timp prin tratative și mici concesii. După ce și-au strîns însă forțele, principii au putut să înfrîngă pe rînd cetele țărănilor. În mai 1525, oastea turingiană condusă de Müntzer a fost zdrobită, iar el, căzut pri-

Germania în timpul războiului țărănesc (1524—1525)

zonier și schingiuit, a fost decapitat. Răscoala a fost înăbușită cu o cruzime extraordinară.

Atitudinea lui Luther, după unele încercări de împăciuire, a fost foarte dușmănoasă față de marea răscoală țărănească. Exprimind teama burgheziei și a principilor, el instiga cu o violență sălbatică la măcelărirea răsculaților. K. Marx arată că Luther era „o slugă a principilor”, un călugăr care „se opunea la tot ceea ce era cu adevărat progresist în Reformă”. Masele erau profund indignate de complicitatea lui Luther cu exploatorii singeroși.

După înăbușirea mării mișcări țărănești a avut loc, în 1534 și 1535, o altă răscoală populară în orașul Münster din Westfalia, o provincie

din nord-vestul Germaniei. Alungind pe episcopul-senior, răsculații au înființat și aici o comună revoluționară. Münsterul n-a putut fi recucerit de feudali decât după înfrângerea rezistenței eroice a răsculaților.

Cauzele înăbușirii marii răscoale țărănești și urmările ei

Eșecul războiului țărănesc — cea mai însemnată dintre răscoalele populare dezlănțuite în cadrul Reformei germane — se datorează mai multor cauze. În primul rînd, el se explică prin lipsa de unitate a țărănilor, care au acționat în grupuri izolate. Ei erau slab înarmați și aveau căpetenii fără experiență. Masele muncitoare de la orașe erau

Judecarea și executarea țăranilor răsculați (gravură din 1525)

încă puțin dezvoltate, deci nu puteau da un ajutor deosebit țăranilor. Burghezia bogată, adeptă a Reformei lui Luther, pe alocuri a trecut — mai mult de nevoie — de partea răscoalei; dar la prima ocazie a abandonat-o în fața represiunii feudale.

Înăbușirea „*cele mai mărețe încercări de revoluție a poporului german*” — cum caracterizează Engels războiul țăranesc — a atras după sine înăsprirea exploatării țăranimii. Totodată ea a exercitat o influență negativă asupra întregii dezvoltări viitoare a Germaniei, căci în urma ei s-a întărit și mai mult puterea principilor și s-a agravat fărîmițarea politică a țării.

Concluzie

Reforma n-a însemnat numai o mișcare de revoltă împotriva abuzurilor bisericii catolice, ci și o încercare de descătușare a țăranimii din lanțurile șerbiei. Prin trădarea acestei mari mișcări antif feudale, burghezia germană a contribuit la întărirea reacțiunii în istoria Germaniei din veacurile următoare. Reforma, cu contradicțiile ei noi, va adînci și mai mult fărîmițarea Germaniei.

LECȚIA XLIII-a

RĂSPÎNDIREA REFORMEI ȘI CONTRAREFORMA

Înăbușirea mișcărilor populare, în special a mării răscoale țărănești, a periclitat și Reforma moderată a lui Luther. Elementele interesate în menținerea catolicismului, puterea imperială, principii eclesiastici și alții, căutau să restabilească poziția bisericii catolice. Principii cei mai puternici și o parte din orașe erau însă împotriva acestor tendințe de restaurare, deoarece cu ajutorul luteranismului reușiseră să pună mîna pe averile bisericesti din teritoriile lor.

Consolidarea Reformei luterane în Germania și răspîndirea ei în restul Europei

Progresele Reformei însemnau o creștere și mai mare a puterii principilor. Aceasta nu îi convenea împăratului *Carol al V-lea*, care voia să înăbușe răspîndirea Reformei și să restrîngă puterea principilor. Dar situația internațională, în primul rînd războaiele îndelungate cu Franța, l-au împiedicat multă vreme să încerce realizarea acestui

gînd. Dieta imperială (adunarea reprezentativă a stărilor privilegiate) a trebuit chiar să acorde vremelnic libertate religioasă adeptilor Reformei.

În 1529, după încheierea uneia din etapele luptei cu monarhia franceză, catolicii din dietă au propus retragerea acestei concesi; atunci principii și orașele, care îmbrățișaseră cauza lui Luther, au protestat. De aici provine numele de *protestanți*, care se va aplica, printre alte denumiri, nu numai adeptilor Reformei luterane, ci și celor care vor face parte din alte mișcări de reformă religioasă.

Reforma s-a răspîndit îndeosebi în partea de nord a Germaniei. Relațiile dintre principii protestanți și Carol al V-lea deveneau tot mai încordate. El a încercat zadarnic să înăbușe Reforma prin forță, intrînd în război cu acești principii, aliați cu Franța. Dîndu-și apoi seama de eșecul planurilor sale cu privire la Germania, Carol a lăsat fratelui său Ferdinand sarcina de a încheia pace cu protestanții.

Prin „*pacea religioasă*”, încheiată la *Augsburg* în 1555, se garanta stăpînilor teritoriali, în frunte cu principii, libertatea de a alege între religia catolică și cea protestantă. Supușii însă nu se bucurau de o asemenea libertate, ci trebuia să urmeze credința aleasă de stăpînul lor, potrivit principiului: „*cine stăpînește teritoriul, acela determină și religia*”. Așadar, pacea de la *Augsburg* a întărit și mai mult puterea principilor, ieșiți biruitori din războiul țărănesc și din luptele cu autoritatea imperială.

Pacea de la *Augsburg* a însemnat, în același timp, consolidarea definitivă a reformei lui Luther. Biserica luterană a fost subordonată principilor, care confiscaseră și averile bisericii catolice. Slujba religioasă a fost simplificată de Luther, care a introdus limba germană (în locul latinei) ca limbă de cult a bisericii luterane, a înlăturat fastul și po-doaba artistică a bisericii catolice, instituția călugărească etc. El a organizat astfel acea „*biserică ieftină*” la care aspira burghezia. Dar luteranismul a avut o atitudine dușmănoasă față de mișcările populare, servind ca o unealtă claselor exploatoare.

Reforma luterană a pătruns și în țările scandinave, în Cehia, Ungaria, Transilvania și Polonia. În țările nordice luteranismul a devenit chiar religie de stat, aceasta fiind determinată de interesul monarhiei și al nobilimii de a pune mîna pe averile bisericii catolice.

Calvinismul

Revolta socială și religioasă contra bisericii catolice nu s-a manifestat numai sub formele luteranismului. Alături de acesta s-au impus și alte mișcări de reformă. Dintre ele, cea mai importantă a fost calvinismul. Intemeietorul său, *Calvin* (1509—1564), era un francez, care din

cauza ideilor sale religioase a trebuit să fugă din Franța. El s-a stabilit la Geneva, în Elveția.

Calvin susținea că Dumnezeu ar fi *predestinat* pe unii oameni pentru mântuire în „viața de apoi”, iar pe alții pentru osândă. Calvin consideră spiritul economic întreprinzător și bogăția ca semne ale predestinației spre fericire, ca niște virtuți, justificând în felul acesta exploatarea și oprimarea maselor. Învățătura sa exprima în fond interesele celor mai active elemente burgheze și stimula dezvoltarea relațiilor capitaliste.

Calvin a ajuns să exercite la Geneva o autoritate despotică. El era tot atât de intolerant față de cei care nu-i împărtășeau ideile ca și inchiziția catolică.

Din ordinul său a fost arestat învățatul spaniol *Servet*, refugiat la Geneva; acesta a fost condamnat și ars pe rug.

Calvinismul a devenit crezul religios mai ales al păturii celei mai energice și combative a burgheziei dintr-un mare număr de țări. El s-a răspândit în Franța, Țările de Jos, Scoția, Anglia, Ungaria, Transilvania.

În Transilvania, luteranismul a fost adoptat de către sași, și calvinismul de către unguri. Atât sașii, cât și ungurii au căutat să atragă la Reformă și pe românii ortodocși din Transilvania. Aceste încercări, de altfel nereușite, au avut un rezultat important pe tărîm cultural: ele au contribuit la tipărirea primelor cărți în limba română.

Contrareforma

În ciuda loviturilor date de Reformă, catolicismul păstra încă poziții puternice. Religia catolică a rămas confesiunea dominantă într-o parte a Germaniei, în Italia, Spania și Franța, țări în care majoritatea clasei stăpînitoare continua să vadă în catolicism o forță ideologică pentru stăpînirea maselor. De aceea, biserica catolică și-a putut reorganiza forțele, nu numai pentru a rezista protestantismului, ci și pentru a încerca să recîștige terenul pierdut. Acțiunea aceasta, care s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și la începutul celui următor, se numește *Contrareformă*.

Mijloacele cele mai puternice de care s-a folosit catolicismul în această acțiune au fost ordinul iezuiților și inchiziția.

Iezuiții constituiau o adevărată organizație de luptă, care trebuia să militeze în sinul societății pentru întărirea papalității și pentru recîștigarea terenului pierdut de catolicism.

Jean Calvin

Ei au folosit toate mijloacele ca să atingă acest scop. Adesea ei recurgeau la crime, uneltiri și spionaj. Spre a putea exercita o influență asupra politicii statelor, iezuiții năzuiau să cîștige — ca duhovnici și sfetnici — încrederea suveranilor și a marilor dregători.

Amestecul iezuiților în toate domeniile de activitate și sprijinirea reacțiunii catolice le-au atras nu numai ura protestanților, ci și a elementelor progresiste ale burgheziei catolice.

Papalitatea a dat, în 1542, un nou imbold *inchiziției*. În forma sa reorganizată, tribunalul inchiziției căuta să împiedice orice abatere de la învățăturile catolicismului, exercitînd un control sever, în special asupra tipăriturilor. Publicațiile considerate contrare intereselor bisericii erau trecute în „*Indicele cărților interzise*” (*Index*), o listă de cărți, pe care un bun catolic n-avea voie să le citească. În această listă figurau cărțile cele mai progresiste ale Renașterii.

Biserica papală a simțit nevoia ca, în fața atacurilor Reformei, să-și precizeze din nou dogmele. În acest scop s-a întrunit (între 1545—1563) *conciliul de la Trento* (în Italia de nord), prin care s-a definitivat rup-tura dintre catolicism și protestantism.

Concluzie

Reforma luterană s-a consolidat în Germania prin pacea de la Augsburg. Ea s-a supus însă feudalismului princiar.

Peste granițele Germaniei, luteranismul s-a întins mai mult în țările și printre popoarele germane.

În schimb, calvinismul a fost adoptat de elementele cele mai active ale burgheziei europene, care îl considerau religia cea mai potrivită intereselor lor.

Prin Contrareformă, catolicismul a recucerit o parte din terenul pierdut (Germania sudică, Polonia o parte din Ungaria etc.).

LECȚIA A XLIV-a

STATELE FEUDALE ABSOLUTISTE DIN EUROPA APUSEANĂ

În ultima perioadă a evului mediu, organizarea politică a principalelor state din Europa apuseană îmbracă forma *monarhiei absolutiste*. Aceasta reprezintă treapta cea mai înaltă a centralizării politicii feudale. Văzîndu-și amenințată dominația ei de clasă prin intensificarea mișcărilor revoluționare ale țărănimii și prin ascensiunea economică a burgheziei în perioada formării relațiilor capitaliste, nobilimea feudală a sprijinit concentrarea puterii în mina monarhului. Monarhia a

folosit puterea statului pentru a înăbuși mișcările populare și a atrage burghezia, prin unele concesii, de partea regimului feudal, spre a-l menține. Forma tipică a monarhiei feudale absolutiste s-a dezvoltat în Franța.

1. FRANȚA ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

Dezvoltarea economică și socială a Franței în secolul al XVI-lea

La începutul secolului al XVI-lea Franța era un stat întins și puternic. Populația sa întrecea pe aceea a Angliei și Spaniei luate la un loc. Majoritatea locuitorilor se ocupau cu agricultura. *Tăranii se eliberaseră în general din starea de șerbie, răscumpărându-și libertatea personală, așa încât se puteau muta de pe o moșie pe alta, dar continuau să aibă obligații față de nobili pentru lotul pe care-l munceau.* Cele mai multe obligații se achitau în bani. Ei plăteau grele impozite regelui. La Paris și în alte orașe mari se dezvoltau *manufacturile*, îndeosebi în ramura articolelor de lux : mătase, dantele, pielărie, sticlărie. Manufacturile nu ocupau un loc hotărîtor în industria franceză, predominantă mai departe de mica producție a atelierelor meșteșugărești de breslă.

Comerțul, activ în porturile de la Marea Mediterană, se înviorează în urma marilor descoperiri geografice și pe țărmul Oceanului Atlantic.

Burghezia franceză, interesată în aceste ramuri de activitate economică, nu era încă prea puternică. Spre a se dezvolta, ea mai avea nevoie de protecția statului feudal și continua să ajute regalitatea în consolidarea puterii acestuia. Pe lângă meșteșuguri, manufacturi și comerț, burghezia se ocupa cu cămătăria și strîngerea impozitelor. O parte a ei a intrat în administrație și magistratură.

Nobilimea, în tendința ei de a întări puterea regală și de a se întări pe sine, căuta să ocupe demnitățile importante din jurul regelui, în conducerea statului, a armatei și a bisericii. Ea devine în mare parte o *nobilime de curte*. Bineînțeles, mulți nobili continuau să trăiască și în provincie, pe moșiile lor, din veniturile stoarse direct de la țărani.

Războaiele civile din a doua jumătate a secolului al XVI-lea

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea calvinismul s-a răspîndit și în Franța. Calvinistii francezi erau numiți *hughenoți*. Chiar unii dintre nobili au trecut la această religie.

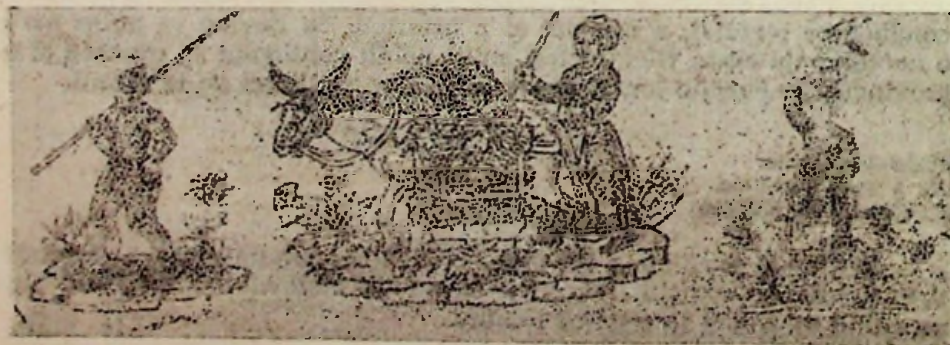
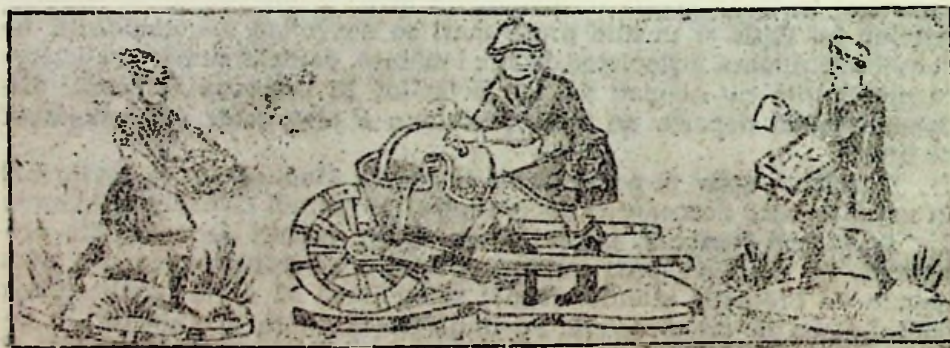
În rîndurile nobilimii franceze s-au format două partide : cel *catolic*, numit mai tirziu „Liga catolică”, grupat în jurul regelui și apărînd

absolutismul, și cel *hughenot*, reprezentând mai ales nobilimea din sud-vestul țării, care voia să păstreze vechile sale drepturi politice locale. Conducătorii partidei catolice erau ducii de *Guise*, iar ai celei hughenote amiralul *Coligny* și familia de *Bourbon*, înrudită cu dinastia regală.

Între cele două partide s-a ajuns la războaie civile, zise și „religioase”, după haina religioasă în care erau camuflate. Aceste războaie au fost pentru ambele partide un pretext de jaf și de întărire a poziției lor politice. Ele au ținut aproape patruzeci de ani (1562—1598). În 1572 regele a propus o împăcare, care ascundea însă o cursă. În noaptea spre 24 august 1572 toți hughenoții prinși la Paris, unde veniseră încrezători în cuvântul regelui, au fost măcelăriți de catolici. Acest masacru a intrat în istorie cu numele de *Noaptea sfântului Bartolomeu*, după sărbătoarea care figurează în acea zi în calendarul catolic.

După acest sîngeros eveniment, războaiele civile reîncepură, degenerînd treptat într-o anarhie generală. În 1589 regele Franței a fost

Tipuri de meșteșugari și de vinzători ambulanți (Franța, sec. al XVI-lea)

Noaptea sfințului Bartolomeu (după o reprezentare contemporană)

asasinat. Stingându-se astfel dinastia de *Valois*, tronul a revenit lui *Henric de Bourbon*, șeful partidei hughenote. Spre a înlătura împotrivirea catolicilor, care nu voiau să-i admită intrarea în capitală, noul suveran a trecut la catolicism. „*Parisul merită o liturghie*”, spuse el cu acest prilej. Repurtind și câteva succese militare asupra adversarilor, reuși să impună tuturor recunoașterea sa ca rege (1594).

Franța sub domnia lui Henric al IV-lea

Henric de Bourbon a domnit sub numele de *Henric al IV-lea*. El a restabilit în Franța liniștea internă, promulgând *Edictul de la Nantes* (1598), prin care se acorda hughenotilor libertatea credinței și a cultului. Drept garanție li se dădură o serie de orașe și cetăți în sudul și vestul Franței, ca loc de refugiu la nevoie.

Edictul de la Nantes este primul act din istoria unui stat al Europei apusene prin care s-a acordat protestanților libertatea credinței. El a avut un rol de seamă în consolidarea absolutismului, deoarece nobilimea hughenotă s-a atașat din nou monarhiei, iar cu vremea a trecut la catolicism.

În timpul lui Henric al IV-lea a avut loc o refacere economică a țării. Agricultură a fost încurajată prin ușurarea impozitelor, prin

Regele Henric al IV-lea.

Henric al IV-lea n-a convocat niciodată Stările generale, ceea ce însemna că Franța devenea tot mai mult o monarhie absolutistă, în care regele avea puteri nelimitate.

În ceea ce privește *politica externă*, în timpul lui Henric al IV-lea s-a elaborat planul unei alianțe cu Anglia, Olanda și Suedia, pentru a zdrobi Imperiul Romano-German și Spania, conduse pe atunci de două ramuri ale familiei de Habsburg, care a ajuns astfel să încercuiască monarhia franceză. Infringerea Habsburgilor ar fi făcut din Franța cea mai mare putere continentală în apusul Europei.

În cursul pregătirii acestui război, Henric al IV-lea fu asasinat, în 1610, de un catolic fanatic.

Consolidarea monarhiei absolutiste în Franța, în prima jumătate a secolului al XVII-lea

După moartea lui Henric al IV-lea, pe tronul Franței s-a urcat fiul său, *Ludovic al XIII-lea*. Sub domnia acestuia puterea regală s-a întărit și mai mult, datorită energiei și priceperii ministrului său, cardinalul *Richelieu*, care conducea efectiv politica statului.

Richelieu a zdrobit ultimele încercări ale unor grupuri izolate de mari feudali care se ridicaseră împotriva

înlesniri făcute negoțului cu cereale dintr-o provincie în alta, prin introducerea unor noi plante de cultură (porumb, sfeclă) și prin asanarea regiunilor mlăștinoase, în scopul de a lărgi suprafețele cultivabile.

Manufacturile și comerțul au fost de asemenea sprijinite. Pentru a înlesni dezvoltarea producției interne, mărfurile aduse din străinătate au fost supuse unor taxe vamale ridicate. S-au amenajat drumurile și s-au creat servicii de transport între orașe. În 1604 s-a înființat o companie pentru comerțul cu Indiile Orientale.

Politica economică dusă în timpul lui Henric al IV-lea a sprijinit interesele burgheziei și a refăcut, în oarecare măsură, situația țăranimii, greu încercată în perioada războaielor civile.

Richelieu (de Philippe de Champaigne)

regalității. A anulat în parte prevederile edictului de la Nantes, lipsindu-i pe hughenoti de cetățile care li se dăduseră în sud-vestul țării; li s-a menținut însă libertatea cultului.

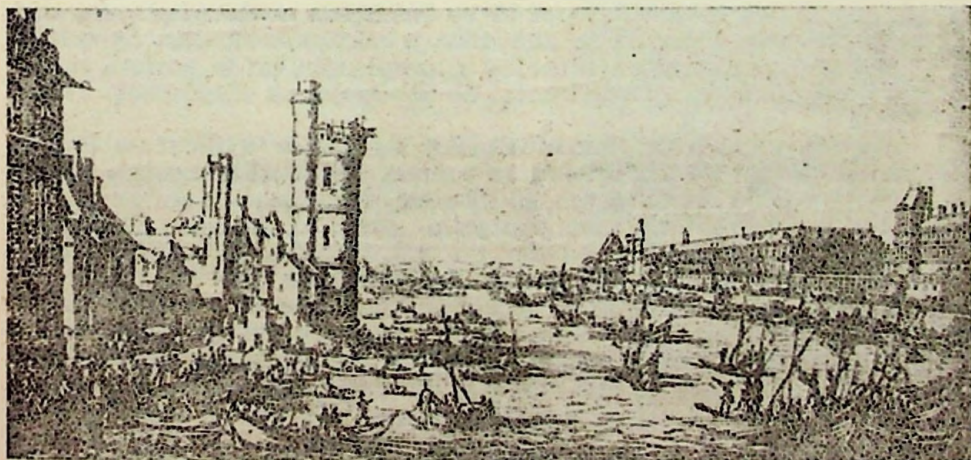
Punind în aplicare proiectele de politică externă ale lui Henric al IV-lea, Richelieu a încheiat alianțe cu Olanda, Suedia și principii protestanți din Germania și a intrat în război împotriva Habsburgilor. Acest război, care a durat treizeci de ani și s-a încheiat în 1648, după moartea lui Richelieu, a adus înfringerea Imperiului Romano-German și supremația politică a Franței în Europa de apus.

Pentru susținerea războiului, Richelieu a pus impozite grele asupra țării. Faptul acesta a provocat, mai ales în anii 1636 și 1637, răscoale țărănești și tulburări în unele orașe, înăbușite însă de trupele regale. Ca să fie mărite veniturile statului a fost sprijinită dezvoltarea industriei și a comerțului.

Spre a ridica prestigiul monarhiei absolutiste, Richelieu a sprijinit și cultura. În 1635 s-a înființat Academia Franceză. Tot acum începe o perioadă de avânt a literaturii. Dintre scriitori se distinge mai ales *Corneille*, prin piesele sale de teatru în versuri (de exemplu *Cidul*), iar dintre filozofi, *Descartes*. Limba franceză se impune ca limbă a relațiilor politice și culturale internaționale, în locul limbii latine, care-și pierde hegemonia seculară.

Concluzie

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea în Franța se consolidează monarhia absolutistă, care se sprijină în primul rînd pe nobilime și pe clerul catolic. Burghezia continuă să fie aliata regalității, întrucît aceasta încuraja activitatea ei. Țărăimea era exploatată atît de feudali cit și de rege, care punea impozite grele.

Vedere din Paris (sec. al XVI-lea — al XVII-lea). În dreapta, pe malul Senei, se vede Palatul Luvru

Ieșind victorioasă din războaiele civile din veacul al XVI-lea și întărind unitatea internă a statului, monarhia franceză a putut obține în secolul al XVII-lea însemnate succese în politica externă: Franța devine cea mai mare putere din apusul Europei.

LECȚIA A XLV-a

2. ANGLIA ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

În secolul al XVI-lea Anglia a trecut, de asemenea, la forma de conducere absolutistă. Monarhia feudală-absolutistă engleză are însă unele particularități față de cea franceză. De pildă, în Anglia parlamentul continuă a fi convocat cu regularitate, pe cită vreme în Franța Stările generale nu mai erau întrunite de monarhie decât foarte rar, iar din 1614 pînă la revoluția burgheză din 1789 de loc. Particularitățile regimului politic al Angliei sînt o consecință a trăsăturilor specifice pe care le prezintă, în această perioadă, întreaga sa dezvoltare economică și socială.

Formarea relațiilor capitaliste în Anglia în secolul al XVI-lea

Anglia a fost unul dintre statele feudale în cadrul cărora relațiile capitaliste s-au format mai devreme decît în alte țări.

Poziția ei insulară a favorizat comerțul exterior, maritim, cu țările de pe continent și mai ales cu Flandra. Marile descoperiri geografice au creat largi posibilități negustorilor și corăbierilor englezi. Din veacul al XV-lea în Anglia au început să se înființeze manufacturi, din care unele se bazau pe munca la domiciliu a micilor meseriași. În centrul și apusul țării se dezvoltau mineritul și metalurgia, iar în porturi, șantierele navale. În toate aceste ramuri de producție se răspindește munca salariată.

Creșterea numărului manufacturilor de postav a făcut ca lina să devină un articol tot mai căutat în comerț. Prețul ei a crescut. Nobilii au sporit turmele de oi de pe moșiile lor, deoarece creșterea oilor și vînzarea lînii deveniseră mai rentabile decît cultivarea pămîntului. Pentru turmele de oi era nevoie de noi întinderi de pășune. Nobilii au început să răpească pămînturile țăranilor spre a le transforma în pășuni. Mai întîi au fost luate țăranilor drepturile de folosință asupra așa-numitelor pămînturi comune: pădurile, pășunile, fînețele, pe care nobilii le împrejmuiau cu garduri. Politica *împrejmuirilor* a adus mari pagube țăranilor, care nu mai aveau unde să-și pască vitele. Sub diferite pretexte sau chiar direct, prin forță, a început și răpirea loturilor cultivabile ale țăranilor. Deoarece creșterea oilor cere mai puține brațe de muncă decît cultivarea pămîntului, puțini din țăranii rămași fără pămînt și vite au mai putut găsi de lucru la țară. Cei mai mulți, con-

strinși de mizerie sau alungați cu sila, plecau la orașe spre a încerca să se angajeze ca lucrători. Cei care nu găseau de lucru nici la orașe vagabondau și cerșeau pe drumuri. În Anglia se spunea pe atunci că „oile îi mîinîcă pe oameni”.

Urmările sociale ale dezvoltării relațiilor capitaliste

Aceste evenimente, petrecute la sfîrșitul veacului al XV-lea și în cursul celui următor, au avut importante urmări sociale.

S-a întărit pătura nobilimii interesate în comerțul cu lînă, fiind strîns legată de afacerile manufacturilor de postav; ea forma *nobilimea nouă*, cu interese apropiate de cele ale burgheziei.

Mare parte din țărănime, lipsită de pămînt, nu avea altă posibilitate de trai decît să muncească cu plată, în orice condiții. Aceasta înseamnă că țăranii englezi se *proletarizau*. Manufacturile aveau oricînd la dispoziție brațe de muncă ieftine, provenite din acești oameni rămași fără lucru. Ele aduceau mari profituri burgheziei.

Proletarizarea țărănimii scădea numărul celor care plăteau impozite și ca atare scădeau și veniturile monarhiei. Crescuse, în schimb, numărul săracilor, al vagabonzilor, al furturilor și al crimelor. De aceea s-au adus legi prin care se opreau „împrejuruirile” și se limita numărul oilor pe care le putea avea un proprietar.

Împotriva vagabondajului regele *Henric al VIII-lea* a luat măsuri aspre. Cei prinși fără ocupație și cerșind erau duși să muncească în manufacturi sau pe moșii, în mod silit și fără nici o plată, ca niște adevărați sclavi. Prinși din nou vagabondînd, erau pedepsiți cu moartea. Legile lui *Henric al VIII-lea* asupra vagabondajului au fost numite de *K. Marx* „*legislația singeroasă*”. Prin aceste legi, țăranii expropriati, goniți de pe pămînturile lor, deveneau vagabonzi. Ei au fost siliți prin legi teroriste să lucreze în manufacturi sau pe moșii unde erau crunt exploatați.

Răpirea pămînturilor țărănești și cumplita sărăcire a maselor populare din Anglia a dus la izbucnirea a numeroase răscoale. Cea mai importantă s-a desfășurat în 1549, în părțile răsăritene ale țării, sub conducerea lui *Robert Ket*.

Regele *Henric al VIII-lea* (portret de *Holbein cel Tânăr*). Îngimțarea, brutalitatea și iubirea de fast a regelui sînt foarte bine redată în acest tablou.

Răsculații cereau desființarea „împrejmirilor”, restituirea pământurilor luate și limitarea creșterii oilor. Răscoala a fost înăbușită în singe cu ajutorul unor trupe de mercenari străini, anume angajate. Ea a fost cea mai mare răscoală țărănească din istoria Angliei, după aceea a lui Wat Tyler.

Regimul politic al Angliei
in secolul al XVI-lea.
Reforma anglicană (1534)

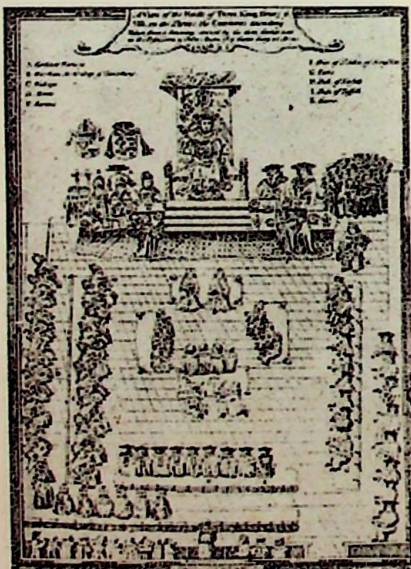
Între 1485—1603 în Anglia a domnit dinastia *Tudor*, în timpul căreia puterea regală a luat caracterul unei *monarhii absolute*. Întărirea puterii regale se datora slăbirii marilor feudali în războiul civil din a doua jumătate a secolului al XV-lea, precum și interesului noii nobilimi și burgheziei de a avea un stat puternic, cu ajutorul căruia puteau acapara pământurile țărănești și se apărau de concurența comercială a altor țări.

Un eveniment care a contribuit la întărirea monarhiei a fost despărțirea bisericii engleze de cea catolică; aceasta a avut loc în timpul regelui *Henric al VIII-lea*, în urma unui conflict cu papa. Regele a devenit șeful suprem al bisericii din Anglia, care se va numi de atunci

înainte *anglicană*. Una dintre măsurile luate prin Reforma anglicană a fost introducerea limbii engleze în biserică. De asemenea au fost desființate mănăstirile și confiscate moșiile lor, pe care regele le-a dăruit favoriților săi sau le-a vândut la licitație. Reforma anglicană a constituit un mijloc de îmbogățire pentru o parte a nobilimii și burgheziei engleze.

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, sub domnia reginei *Elisabeta* (1558—1603), monarhia absolutistă engleză a ajuns în culmea puterii.

În această perioadă iau o mare dezvoltare industria și comerțul. Sînt desființate privilegiile negustorilor străini — italieni și hanseatici — care frînau dezvoltarea comerțului englez. Se înființează mai multe companii comerciale engleze, ca de pildă cea pentru negoțul cu Rusia (1554). Cea mai mare companie comercială a fost aceea a *Indiilor Orientale*, înființată în 1599. Ea a avut monopolul comerțului cu Răsăritul îndepărtat pînă spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea.

O ședință a Camerei lorzilor
în timpul lui Henric al VIII-lea
(desen contemporan)

Tot în vremea reginei Elisabeta, englezii au întemeiat în America de Nord prima lor colonie, numită *Virginia* (în 1584). Ei au ajuns în conflict cu Spania pentru comerțul colonial. Căutînd să ruineze comerțul Spaniei, adeseori corăbiile engleze s-au dedat la piraterie împotriva vaselor spaniole care se întorceau din coloniile americane. De asemenea Anglia a sprijinit revoluția izbucnită împotriva stăpînirii spaniole în Țările de Jos.

Filip al II-lea, regele Spaniei, a trimis împotriva Angliei, în 1588, cea mai puternică flotă care se văzuse pînă atunci. Sigur de victorie, a numit-o *Invincibila Armada*. Vaselor engleze de război, deși mai mici și mai puține la număr, erau mai bine construite, mai iuți, aveau marinari și comandanți încercați.

Ele au hărțuit flota spaniolă, provocîndu-i grele pierderi și împiedicîndu-i debarcarea în Anglia. O furtună izbucnită în Marea Nordului a scufundat sau a împrăștiat restul corăbiilor spaniole. După această victorie, Anglia a devenit, alături de Olanda, cea mai mare putere maritimă din lume.

Regina Elisabeta

Inceputurile opoziției împotriva regimului absolutist

Succesele politicii interne și externe a monarhiei engleze au contribuit la întărirea considerabilă a pozițiilor economice ale burgheziei din Anglia.

Către sfîrșitul domniei reginei Elisabeta, burghezia engleză se simțea atît de puternică, încît nu-i mai conveneau metodele de guvernare absolutistă. Reprezentanții burgheziei în parlament au protestat, printre altele, împotriva faptului că monarhia vindea anumitor persoane sau companii dreptul exclusiv de a face comerț cu unele țări sau cu anumite categorii de mărfuri; aceste *monopoluri comerciale* împiedicau libera dezvoltare a negoțului și rezervau cîștigurile numai pentru cei care se bucurau de favoarea regală. Regina trebui să promită că va renunța la aceste metode și va recurge în asemenea cazuri la consultarea parlamentului.

O altă formă a opoziției burgheziei s-a manifestat prin apariția curentului religios al *puritanismului*, o ramură a calvinismului. Puritanii voiau să dea bisericii anglicane o organizare mai democratică îngăduindu-se fiecărei comunități religioase să-și aleagă preoții și celelalte organe de conducere ale bisericii. Nobilimea nouă și burghezia voiau să scoată astfel religia de sub autoritatea regimului absolutist, creînd o organizație religioasă și politică potrivită intereselor lor.

Monarhia engleză persecuta pe puritani, nevoind să renunțe la organizarea de până atunci a bisericii anglicane, deoarece episcopii numiți de rege se dovedeau sprijinitori credincioși ai absolutismului. Mulți dintre puritanii persecutați, au emigrat în America de Nord, întemeind o parte din coloniile engleze de acolo.

Concluzie

În cadrul orînduirii feudale din Anglia se dezvoltă, în secolul al XVI-lea, relațiile de producție capitaliste în forma lor cea mai caracteristică pentru Europa apuseană. Clasele sociale din Anglia interesate în formarea relațiilor capitaliste erau burghezia și nobilimea nouă. Pe aceste clase s-a sprijinit monarhia engleză și datorită lor a putut governa în chip absolutist, obținînd în același timp mari succese în politica externă. Către sfîrșitul acestei perioade se ivesc semnele unor contradicții între cele două clase amintite de o parte, iar de altă parte regalitatea, marii feudali și înaltul cler. Aceste contradicții prevestesc apropierea revoluției burgheze din Anglia.

LECȚIA A XLVI-a

3. SPANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea ȘI REVOLUȚIA BURGHEZĂ DIN ȚĂRILE DE JOS

Spre deosebire de Franța și Anglia, monarhia absolutistă spaniolă a neglijat alianța cu burghezia. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, această monarhie a ajuns la apogeul puterii sale. În această perioadă, Spania dispunea de resurse foarte importante, provenite din exploatarea cruntă a maselor populare din Spania și din posesiunile acesteia, îndeosebi din Țările de Jos. Monarhia spaniolă a exercitat în această perioadă hegemonia în Europa apuseană, fiind conducătoarea reacțiunii feudale și catolice.

a. SPANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

Agravarea absolutismului sub Filip al II-lea

Caracterul feudal îngust și fanatismul catolic al absolutismului spaniol au culminat în timpul lui *Filip al II-lea* (1556—1598). El a irosit forțele Spaniei în năzuința lui încăpățînată de a consolida absolutismul și de a stîrpi „erezia” protestantă. Teroarea inchiziției a crescut în timpul său.

Politica, atît internă cît și externă, a lui Filip al II-lea a dat rezultate dezastruoase. Dacă *răscoalele* izbucnite în Spania (mai ales a maurilor din 1568—1570) au putut fi înăbușite, în schimb regele, din cauza cheltuielilor nesăbuite pentru războaie, a secătuit vistieria și era

Ardere de eretici (autodalé) in Spania (sec. al XVI-lea)

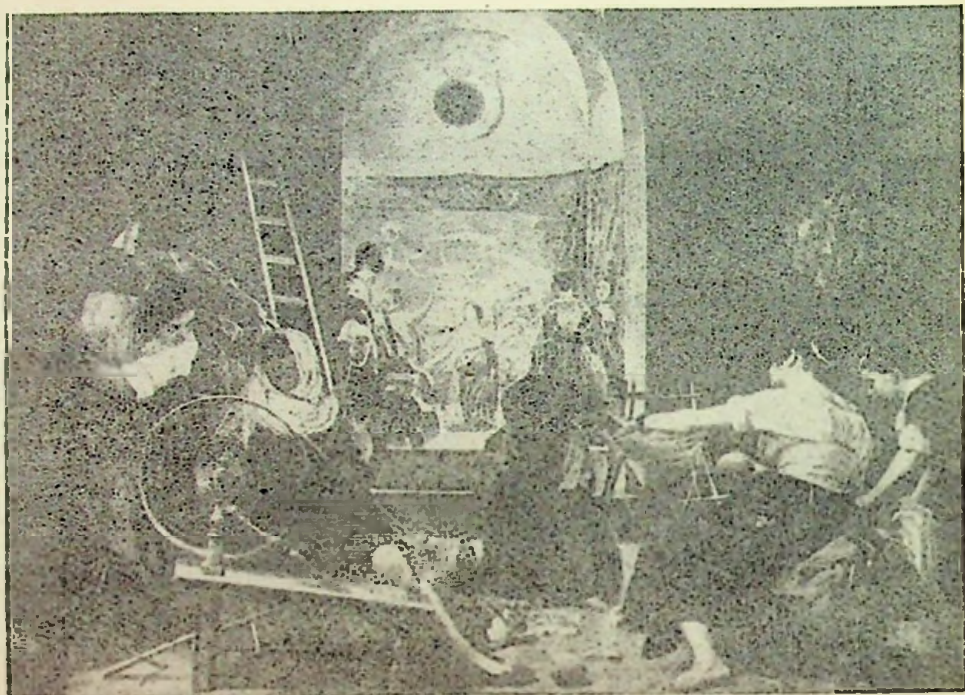
neputincios în fața mișcării de eliberare a *Țărilor de Jos*. Expediția împotriva *Angliei* s-a terminat cu un dezastru. Amestecul lui Filip în războaiele civile din *Franța* a eșuat.

Urmările negative ale politicii interne și externe duse de Filip al II-lea n-au putut fi înlăturate de succesele obținute în luptele cu turcii și nici prin cucerirea Portugaliei. Astfel, în 1571, o flotă spaniolă, venețiană și papală a câștigat o mare biruință asupra celei turcești lângă coastele Greciei, la *Lepanto*. Apoi, în 1580, profitînd de faptul că tronul *Portugaliei* era vacant, Filip a anexat această țară, sub forma unei uniuni dinastice, realizînd vremelnic unificarea teritorială a întregii Peninsule Iberice. În timpul unirii cu Spania, Portugalia a trebuit să participe la războaiele spaniole contra *Angliei* și *Olandei*; imperiul ei colonial era expus atacurilor acestor puteri. Dar, în 1640, folosindu-se de slăbiciunea Spaniei, Portugalia va deveni din nouă independentă.

Inceputurile decăderii Spaniei

Mizeria poporului, exploatat fără cruțare de feudali și de biserică și împovărat cu dări de statul feudal, se înăsprea mereu. Impozitele ruinau țărănimea și burghezia. Populația scădea în urma emigrării în colonii și a pierderilor suferite în războaiele necontenite. La acestea s-a adăugat, între anii 1609 și 1614, expulzarea în masă a maurilor. Veșnic suspectați și prigoșiți de inchiziție, ei au fost deportați în Maroc. Sărăcirea populației a sporit numărul vagabonzilor și cerșetorilor, care

Torcătoarele (tablou de Velázquez)

rătăceau pe drumuri și umpleau străzile Madridului și ale celorlalte orașe ale Spaniei.

Din toate aceste motive, de la mijlocul veacului al XVII-lea Spania a încetat să mai fie o mare putere în apusul Europei.

b. REVOLUȚIA BURGHEZĂ DIN ȚĂRILE DE JOS

Impotriva asupririi exercitate de absolutismul spaniol a izbucnit în Țările de Jos o puternică mișcare de eliberare.

Țările de Jos sub stăpînirea Spaniei

În evul mediu, prin Țările de Jos se înțelegea mai multe provincii formate pe teritoriul de astăzi al Olandei, Belgiei și Luxemburgului.

Din secolul al XIII-lea, unele dintre aceste provincii, mai ales Flandra, au cunoscut o intensă dezvoltare economică.

În veacul al XVI-lea, Țările de Jos erau printre cele mai avansate regiuni ale Europei. Ele au cunoscut o dezvoltare deosebită a relațiilor capitaliste, alături de relațiile și instituțiile feudale mai vechi.

Prezența unei populații orășenești numeroase a înlesnit răspîndirea calvinismului în Țările de Jos, mai cu seamă în părțile nordice.

Încă de la începutul secolului al XVI-lea aceste provincii au ajuns sub stăpînirea imperiului habsburgic și, în cadrul acestuia, sub *domi-*

Țăran, soldat și negustor din Țările de Jos (sec. al XVII-lea)

nația monarhiei spaniole. Spania exploata Țările de Jos prin grele impozite, care stînjeneau activitatea industrială și comercială. Filip al II-lea, domnind în Spania în chip absolutist, voia să supună și Țările de Jos aceluiași regim și să le administreze prin guvernatori numiți de el, în pofida drepturilor politice ale provinciilor.

Stăpînirea spaniolă a nemulțumit *burghezia* din cauza impozitelor și politicii de dușmănie față de Anglia, de unde ea cumpăra o parte din lina necesară industriei textile. Atunci cînd comerțul și industria stagnau, *muncitorii* și *sărăcimea orașelor* sufereau și ei, negăsind de

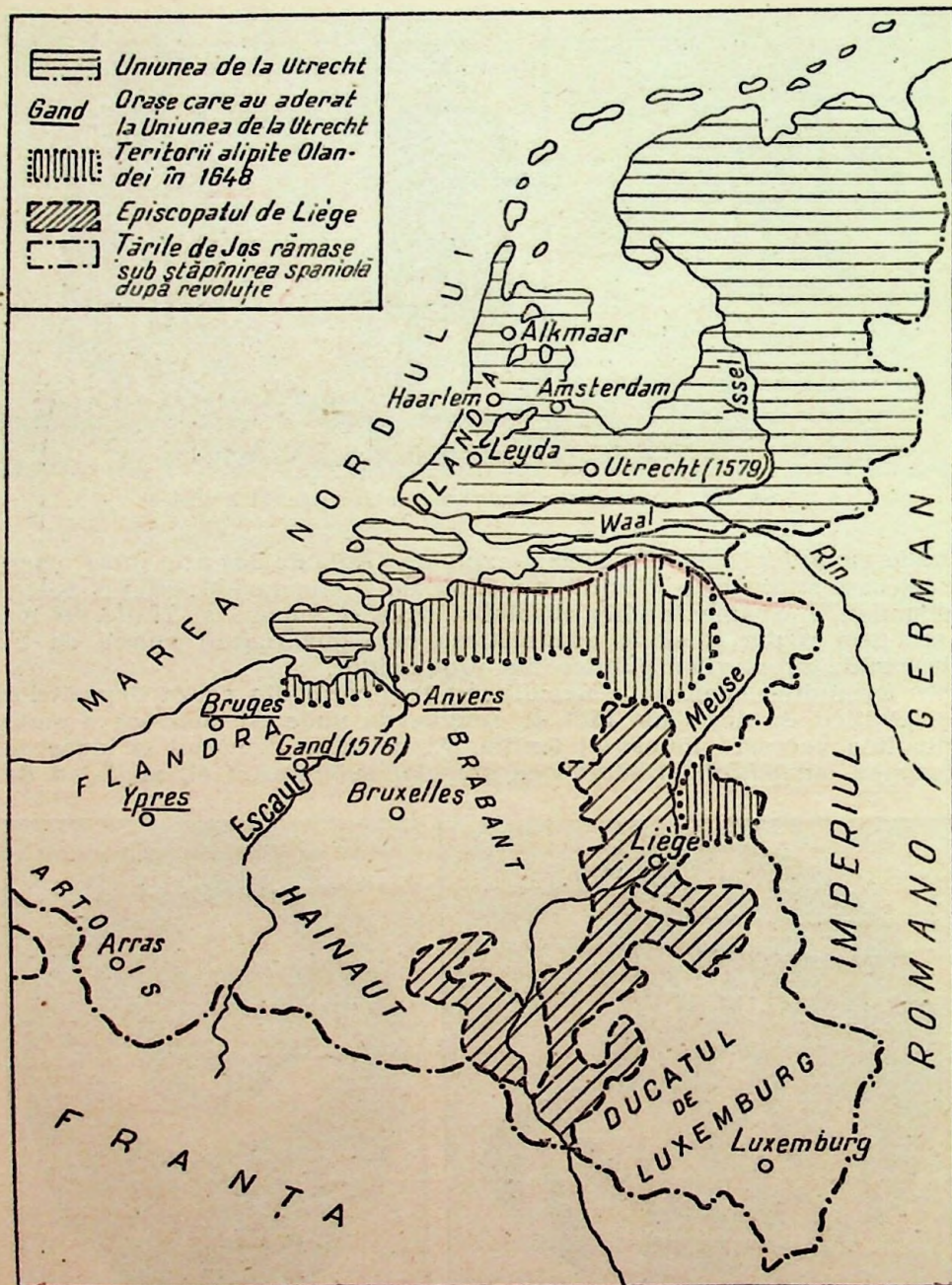

Ducle de Alba

Wilhelm de Orania

Tările de Jos (1559—1648)

Vedere din Anvers (a doua jumătate a sec. al XVI-lea)

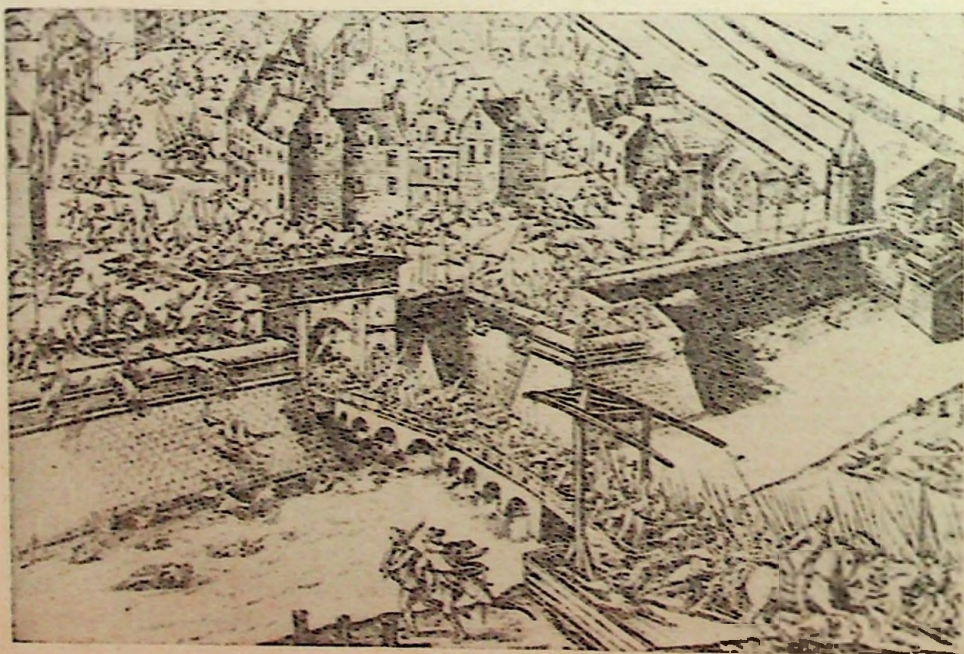
lucru. Nobilii cereau să se respecte vechile lor drepturi la conducerea provinciilor. Persecutarea calvinistilor a adâncit nemulțumirea generală contra regimului spaniol.

Din cauzele amintite, Țările de Jos s-au ridicat la luptă împotriva jugului spaniol. La această luptă au participat toate clasele sociale, sub conducerea burgheziei și a unei părți a nobilimii, aliată cu burghezia și interesată în dezvoltarea producției capitaliste.

Desfășurarea revoluției

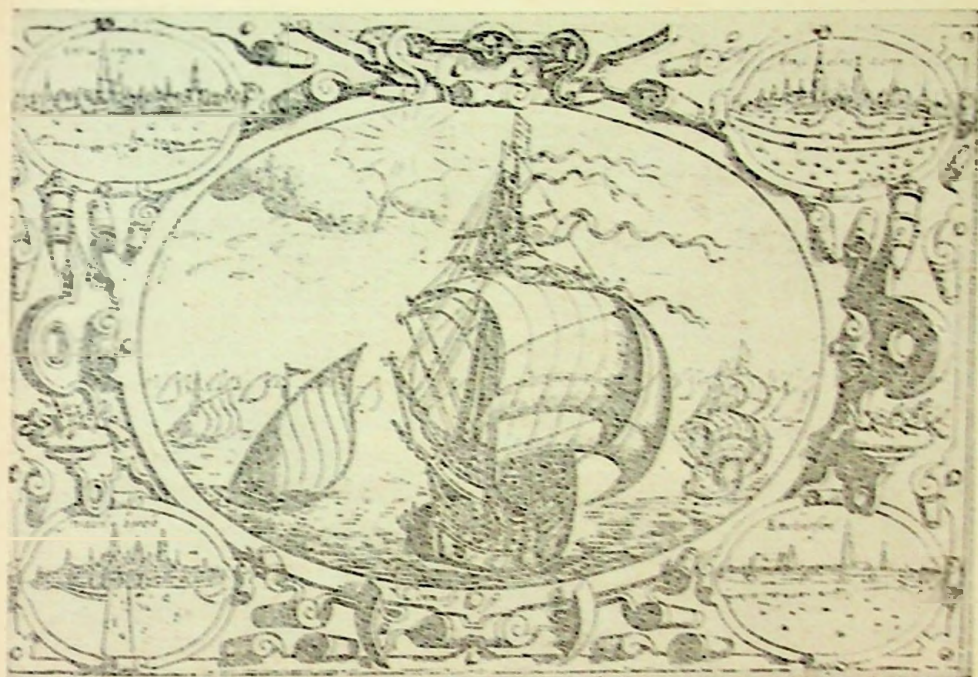
Nobilii din Țările de Jos au cerut lui Filip al II-lea respectarea vechilor drepturi politice ale provinciilor și încetarea persecuțiilor religioase. Regele a respins aceste cereri.

În 1565, poporul indignat de atitudinea regelui și de prigoana religioasă, a declanșat o răscoală, atacând pe spanioli și bisericile catolice. Deși răscoala a fost înăbușită de guvernator, totuși Filip a trimis în Țările de Jos o armată sub conducerea ducele de Alba, pentru a le transforma într-o provincie spaniolă și a extermina „erezia” protestantă. Ducele de Alba a instaurat un regim sângeros de teroare și de jaf, care a îndirjit și mai mult populația. Un grup de nobili, sub conducerea lui Wilhelm de Orania, a fugit în Germania, de unde s-a întors cu trupe de mercenari.

Luptă în timpul cuceririi orașului Anvers de către spanioli (1584—1585)

Vase olandeze pentru comerț (gravură din 1614)

Tăranii și sărăcimea orașelor s-au refugiat în păduri, de unde hărțuiau pe spanioli. Lor li s-a dat numele de *calicii pădurilor*. Marinarii din provinciile nordice, care atacau corăbiile spaniole, primiră numele de *calicii mărilor*.

Văzind că reprimarea brutală a ducelui de Alba ducea la creșterea mișcării, Filip al II-lea l-a rechemat în Spania, încercând în același timp să facă provinciilor mici concesii.

Răscolții nu puteau fi însă mulțumiți în felul acesta și nici nu credeau în cuvântul regelui. Mișcarea a izbucnit și în orașele din provinciile sudice. Trupele de mercenari ale spaniolilor, prost plătite, au cucerit și jefuit orașul Anvers, cel mai important centru comercial al Țărilor de Jos.

Aceste evenimente au determinat burghezii și nobilimea din provinciile sudice să se alăture revoluției. Între provinciile din nord și din sud se încheie acordul de la Gand (în 1576), prin care ele se angajau să lupte cu puteri unite contra Spaniei.

Inițiativa mișcării revoluționare în orașele sudice au luat-o mesteșugarii și populația săracă. Aceștia au pus mina pe conducerea principalelor orașe și duceau lupta nu numai împotriva spaniolilor, dar și contra burgheziei bogate. Speriate, burghezii și nobilimea din provinciile sudice au trecut din nou de partea spaniolilor, recunoscând pe Filip al II-lea și trădând revoluția.

Starostii negustorilor de postlav (tablou de Rembrandt, din 1662)

În fața acestei situații, provinciile nordice au încheiat *Uniunea de la Utrecht* (în 1579), afirmându-și hotărârea de a continua lupta. Prin acest act provinciile nordice s-au unit, formînd un singur stat, care în 1581 a proclamat detronarea lui Filip al II-lea și constituirea republicii, a primei republici burgheze din lume. Noul stat se cheama oficial *Provinciile Unite*, dar curînd a fost numit *Olanda*, după provincia cea mai bogată și ai cărei reprezentanți se bucurau de mai multă influență.

Toate încercările Spaniei de a înfrînge republica olandeză au fost respinse de tinărul stat. Abia în cursul veacului al XVII-lea Spania va recunoaște independența Olandei.

Concluzie

Monarhia absolutistă spaniolă, în tendința ei de a sprijini reacțiunea feudalo-catolică din Europa, a primit lovituri grave din partea forțelor progresiste ale vremii. Una din aceste lovituri a fost revoluția din Țările de Jos, un război de eliberare de sub opresiunea străină, care își avea însă rădăcinile în formarea relațiilor capitaliste.

Această mișcare n-a fost o simplă răscoală împotriva unor abuzuri ale orînduirii feudale, ci o *revoluție burgheză*, care a înlocuit în mare parte vechea formă feudală de exploatare cu o formă nouă, capitalistă, de exploatare și a adus la putere clasa burgheză, purtătoarea relațiilor capitaliste. Revoluția burgheză din Țările de Jos — care avea și un caracter de eliberare națională — n-a făcut însă nimic pentru mase, deși ele au dus greul luptei împotriva jugului străin.

STATELE FEUDALE DIN EUROPA NORDICĂ ȘI RĂSĂRITEANĂ PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-lea

LECȚIA A XLVII-a

1. ȚĂRILE NORDICE SAU SCANDINAVE

Țările nordice sau scandinave, adică Danemarca, Suedia și Norvegia, au dus multă vreme o existență intrucitivă izolată față de restul continentului. Pe măsura dezvoltării lor însă, se intensifică și relațiile economice și politice dintre ele și alte țări. Îndeosebi în ultima parte a evului mediu, rolul Danemarcei și al Suediei în viața europeană a devenit destul de important.

DANEMARCA

Statul nordic, care s-a dezvoltat mai curînd, reușind să-și impună dominația asupra celorlalte două state, a fost Danemarca.

**Danemarca pînă la începutul
secolului al XVI-lea**

Pînă prin veacul al XIV-lea, statul danez, care stăpînea și sudul Peninsulei Scandinave, a reușit să cucerească diferite puncte de pe coasta de nord a Germaniei și o parte din Estonia. El a ocupat astfel o poziție dominantă la Marea Baltică. Frământările interne și luptele dinastice au pricinuit însă pierderea multora din aceste cuceriri. După ce pe la 1370 a suferit o grea înfrîngere din partea Hansei, Danemarca și-a îndreptat atenția spre statele din nord și, la 1397, a reușit să atragă Norvegia și Suedia într-o uniune politică, numită *Uniunea de la Kalmar*, după orașul suedez unde fusese încheiată. După această dată, regii danezi au domnit și asupra Suediei și Norvegiei. Stăpînirea daneză a stîrnit însă nemulțumiri, care în cursul veacului al XV-lea izbucniră sub forma unei răscoale. Regii danezi s-au văzut siliți să acorde Suediei o oarecare autonomie, reușind însă a o menține în cadrul Uniunii de la Kalmar. În schimb, Norvegia, țară mai slab dezvoltată, n-a izbutit să scuture jugul danez, cu toate mișcărilor țărănești dezlănțuite în acest scop.

**Slăbirea Danemarcei și încetarea
supremației sale în nordul Europei**

La începutul secolului al XVI-lea, Danemarca avea încă o poziție predominantă față de Suedia și Norvegia. Așezată la strîmtoarea Sund, dintre Marea Nordului și Baltică, ea percepea vămile după tranzitul dintre cele două mări, obținînd venituri importante. Ca să poată păstra monopolul comercial în Marea Baltică, Hansa voia să determine Danemarca să închidă intrarea în această mare pentru corăbiile olandeze. Aceasta nu era însă în interesul Danemarcei, care urmărea, dimpotrivă, să slăbească Hansa și să se elibereze de grelele condiții

economice ce-i fuseseră impuse la sfârșitul conflictului avut în veacul al XIV-lea. La rîndul ei, Hansa căuta să facă dificultăți Danemarcei, sprijinind eliberarea Suediei de sub stăpînirea daneză.

Conflictul acesta a avut urmări și în viața internă a statului. Regele *Cristian al II-lea* (1513—1523) a încercat să transforme regatul într-o monarhie absolutistă. Tentativa sa a fost însă infrîntă atît din cauza opoziției nobilimii și a slăbiciunii orașelor, cît și a conflictului său cu Hansa și cu Suedia. Această încercare neizbutită a dus la *dizolvarea Uniunii de la Kalmar* și la despărțirea Suediei de Danemarca (în 1523). În deceniile următoare și îndeosebi în prima jumătate a veacului al XVII-lea, Danemarca a decăzut, pierzîndu-și supremația în nordul Europei în favoarea Suediei.

SUEDIA

Dezvoltarea social-economică și politică a Suediei în secolul al XVI-lea

În urma unei răscoale generale, Suedia s-a eliberat, în 1523, de sub dominația Danemarcei. Ieșind din Uniunea de la Kalmar, ea a devenit un regat independent, sub dinastia *Wasa*. Primul rege, *Gustav Wasa* (1523—1560), se trăgea dintr-o familie nobilă de stare mijlocie. El fusese conducătorul luptei de eliberare împotriva danezilor.

Eliberarea de sub stăpînirea daneză a înlesnit *dezvoltarea economică* a Suediei. În partea de sud a țării, agricultura a început să producă tot mai multe cereale pentru comerț. Mineritul făcea progrese însemnate: extracția minereului de fier, aramă, argint, cositor. Încă din această epocă industria minieră a Suediei folosea forța apelor curgătoare. Prelucrarea metalelor și confecționarea de unelte și arme nu s-a dezvoltat însă în aceeași măsură. Comerțul pe care Suedia îl întreținea cu Anglia, Olanda și cu țările din jurul Mării Baltice consta mai mult din exportul de mineruri și produse neprelucrate și importul de textile și cereale, întrucît producția internă nu mai îndeștula nevoile orașelor în dezvoltare. Creștea îndeosebi importanța orașelor de pe coasta sau din apropierea Mării Baltice, ca *Stockholm*, *Kalmar*, *Helsingfors* (azi Helsinki, capitala Finlandei).

În Suedia, marea nobilime era puternică, ea deținînd mai mult de jumătate din pămînturile cultivabile; mica nobilime și orășenimea luptau pentru limitarea puterii economice și politice a aristocrației feudale, dar fără succes.

În secolul al XVI-lea, autoritatea regală era consolidată și manifestă chiar unele tendințe absolutiste. Un sprijin pentru întărirea regalității atît în Suedia cît și în Danemarca a fost și adoptarea Reformei luterane (1536—1537). Moșiile confiscate de la biserici au trecut în proprietatea monarhului și a nobilimii. Dar, de la mijlocul veacului al XVII-lea, regalitatea suedeză a căzut treptat sub dominația marilor feudali.

Țărănimea era parte șerbită, parte era încă liberă. Asupra țăranilor șerbi apăseau obligații grele, datorită intensificării relațiilor de schimb și interesului feudaliilor de a-și procura produse agricole pentru vînzare. Țăranii liberi sufereau de pe urma impozitelor și a recrutării la oaste. Armata suedeză era formată aproape în întregime din țărani liberi.

Expansiunea Suediei în jurul Mării Baltice

După eliberarea de sub stăpînirea daneză, Suedia a început să ducă o politică de cuceriri împotriva statelor din sudul și răsăritul Mării Baltice. Politica aceasta a fost determinată de cauze economice, dorința de a domina comerțul în Marea Baltică.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Suedia s-a amestecat în războiul purtat, pentru stăpînirea *Livoniei*, de Rusia și Polonia, reușind să obțină o parte din Estonia. Timp de cîțiva ani, Suedia s-a găsit într-o uniune dinastică cu Polonia, unde ajunsese la domnie o ramură a familiei Wasa. Suedia și Polonia au încercat la începutul veacului al XVII-lea să se amestece în tulburările interne din Rusia. Agresiunea lor a fost respinsă de poporul rus, dar Suedia a reușit să-și alipească, în urma păcii din 1617, noi teritorii pe coasta de răsărit a Mării Baltice și în *Carelia*, intrerupînd complet ieșirea la mare a statului rus. Cîțiva ani mai tîrziu, Suedia a cucerit și *Letonia*.

În vremea regelui *Gustav Adolf* (1611—1632), Suedia s-a amestecat în războiul de treizeci de ani, aliindu-se cu principii protestanți germani împotriva împăratului. Suedezii obținură mari succese militare și, prin *pacea din Westfalia* (1648), dobîndiră în Germania teritoriile de la gurile fluviilor Oder și Elba.

Astfel, la mijlocul veacului al XVII-lea, Suedia domina din punct de vedere economic și politic în Europa nordică. Obținînd supremația pe Marea Baltică, ea a devenit una din marile puteri europene.

Concluzie

În perioada de înflorire și de sfîrșit a evului mediu, regiunea nordică a Europei a fost dominată pe rînd de puterea politică a două state: Danemarca și Suedia. Pe la începutul secolului al XVI-lea, Danemarca a slăbit, și de sub stăpînirea ei a reușit să se elibereze Suedia. Dezvoltîndu-se economic și înfăptuind cucerirea unor teritorii importante din punct de vedere economic în jurul Mării Baltice, Suedia se ridică, în veacul al XVII-lea, la rangul de mare putere europeană.

LECȚIA A XLVIII-a

2. RUSIA ȘI POLONIA ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

RUSIA ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

La sfîrșitul veacului al XV-lea, Rusia devenise una din țările cele mai însemnate din Europa. Creșterea puterii și prestigiului ei internațional e dovedită și de unele scrieri ale vremii, în care se afirmă tot mai

des că Moscova este „a treia Romă” — moștenitoarea tradiției Imperiului Bizantin și a Constantinopolului.

Rusia sub domnia lui Ivan al IV-lea
(1533—1584)

Cele mai însemnate evenimente din istoria Rusiei în veacul al XVI-lea au loc în timpul domniei lui *Ivan al IV-lea*, care și-a luat titlul de țar. Ivan al IV-lea a dus o politică de consolidare a puterii centrale și de întindere a teritoriului țării, apărând astfel interesele ei economice.

Pentru a consolida puterea centrală, țarul s-a sprijinit pe *mica boierime*. Marii boieri au fost înlăturați din slujbe, iar cei ce au căutat să se opună au fost loviți fără cruțare prin pedepse capitale și confiscarea averilor. De aceea, Ivan al IV-lea a fost poreclit de boierime *cel Groaznic*.

Tot spre a slăbi influența politică a marilor boieri a fost convocată o *Adunare generală* a reprezentanților clerului, boierimii, negustorilor și meșteșugarilor, numită *Zemski sobor*, cu care țarul se consulta în anumite probleme de stat, ea asemănându-se astfel cu Stările generale din Franța și cu alte adunări de acest fel din celelalte țări europene.

Lovitura cea mai puternică a fost dată marii boierimi prin *reforma administrativă* din 1565, potrivit căreia teritoriile centrale și de mare importanță ale țării erau administrate de țar prin oamenii săi de încredere, selecționați din rindul curtenilor și al micii boierimi. Numai părțile mărginașe au rămas sub administrarea marilor boieri, cărora le-au fost luate și moșiile cuprinse în teritoriul administrat de țar, primind în schimb altele, în ținuturile de margine.

Ivan al IV-lea a dus războaie pentru eliberarea pământurilor rusești aflate sub stăpînirea hanatelor tătare și pentru deschiderea unei ieșiri la Marea Baltică. El a cucerit *hanatul de Kazan* și *hanatul de Astrahan*, înglobînd statului Moscovei întregul curs al fluviului Volga. Statul rus unificat cuprindea între hotarele sale și alte popoare, ca tătari, mordvini etc., care locuiau în acele părți. Tot pe vremea lui Ivan al IV-lea a început și cucerirea *Siberiei de apus*, unde se afla de asemenea un hanat tătar. O dată cu cucerirea teritoriilor din răsărit, statul rus a început să se transforme într-un stat cu caracter multinațional.

Între 1558 și 1583, Rusia a luat parte la *războiul livonic*, împotriva Poloniei și Suediei, pentru stăpînirea țărmlui răsăritean al Mării Baltice. După ce repurtase unele succese, Ivan al IV-lea a trebuit să renunțe la cuceririle făcute, fiind trădat de unii dintre marii boieri. Rusia rămase mai departe fără ieșire la mare.

Rusia în veacul al XVII-lea

În ultimii ani ai veacului al XVI-lea s-a stins dinastia țarilor ruși, care se pretindeau coborîtori din primii cneji ai Kievului.

Tronul a fost ocupat de boierul *Boris Godunov*.

În timpul domniei lui s-a extins legarea de glie asupra mai multor categorii de țărani, iar dreptul de strămutare a fost limitat la o singură zi și apoi desființat definitiv. În țară au izbucnit atunci răscoale care s-au întezit în vremea foametei dintre 1601 și 1603. Nemulțumiți de cîrmuirea lui, marii boieri au complotat împotriva lui Godunov.

Profitînd de momentele grele prin care trecea Rusia, feudații poloni au încercat să-și pună în aplicare vechile lor planuri de cucerire. Ei au sprijinit pe un pretendent la tronul țarilor, *falsul Dmitri*, care se dădea drept ultimul membru al dinastiei ce se stinsese. În două rînduri polonii au ocupat Moscova. Lor li s-au alăturat și suedezii, care au pus mîna pe Novgorod. Statul rus părea în pragul prăbușirii.

Exploatarea maselor din partea feudaților locali ca și din partea cîmpăcitorilor poloni și suedezi a determinat mari frămîntări. Astfel în anii 1606—1607 a izbucnit o mare răscoală a țărănimii și păturilor sărace, condusă de *Ivan Bolotnikov*. Dar răscoala a fost înăbușită.

Boieri ruși (1590)

Călăreți ruși (sec. al XVI-lea)

creării unui stat puternic, care trebuia să le apere proprietățile și să țină în exploatare pe țaranul legat de pământ. De aceea, în veacul al XVII-lea se întărește puterea absolutistă a țarilor.

În acest timp, economia Rusiei face progrese. Apar primele manufacturi, se intensifică legăturile comerciale interne, precum și comerțul extern, maritim, prin nordul țării, cu Anglia și Olanda.

Dezvoltarea comerțului a avut ca urmare intensificarea exploatării iobagilor, mărindu-se numărul zilelor de clacă. În Rusia, ca și în întreaga Europă de la răsărit de Elba, iobăgia se întărește în secolul al XVII-lea, pe când în restul Europei relațiile feudale erau în descompunere.

Cultura Rusiei în secolele al XVI-lea și al XVII-lea

În veacul al XVI-lea, o deosebită importanță pentru dezvoltarea culturii în Rusia o are *introducerea tiparului*. La 1564 s-a tipărit în Rusia prima carte.

Tot în a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-a format pe deplin stilul arhitecturii originale rusești; un exemplu admirabil este biserica *Vasili Blajenii* din Moscova, cu numeroasele ei cupole și bogata sa ornamentație interioară și exterioară.

POLONIA

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în lupta pentru supremație în Marea Baltică, la care aspira Suedia, erau interesate și țările din Europa răsăriteană, anume Polonia și Rusia.

Polonia pînă în secolul al XV-lea

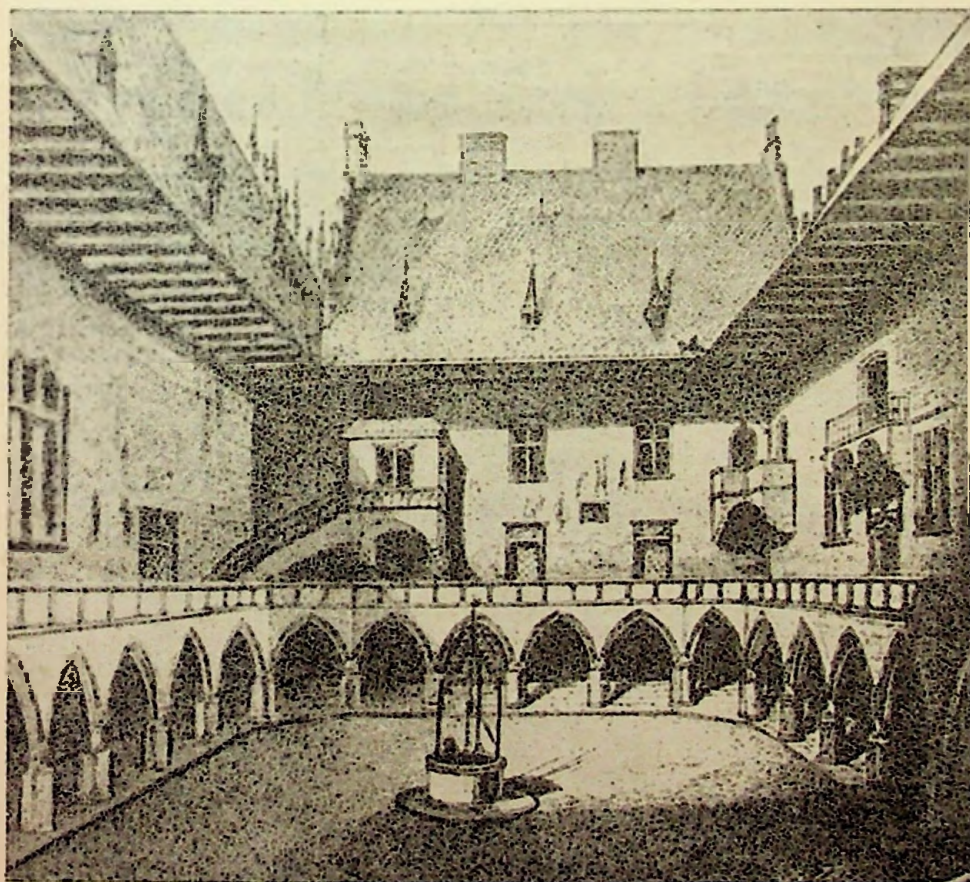
După întemeierea sa, statul polon a trecut printr-o lungă perioadă de fărîmițare politică. Prin veacul al XIII-lea, el era amenințat de *statul ordinului teuton*, iar în 1241 a suferit invazia mongolilor.

În veacul al XIV-lea, Polonia s-a reunificat și s-a întărit pe timpul regelui *Cazimir al III-lea*. Politica dusă de Cazimir, sprijinit de mica nobilime, care se chema *șleahță*, reprezintă o încercare de întărire a puterii centrale.

În 1386, Polonia a intrat într-o uniune dinastică cu *Lituania*. Pe tronul polon s-a urcat dinastia lituaniană *Iagello*. Unirea forțelor celor două state a permis obținerea unei victorii hotărâtoare împotriva cavalerilor teutoni. Totodată, nobilii poloni au început cucerirea pământurilor rusești, pornind de la teritoriile deținute de Lituania la apus de *Nipru*.

Situația Poloniei în secolul al XVI-lea

În veacul al XVI-lea, în viața economică a Poloniei precumpănea agricultura, comerțul și meșteșugurile fiind slab dezvoltate. Aceasta se datora, pe de o parte, cuceririi țărmurilor Mării Negre de către turci, ceea ce constituise o lovitură pentru negustorii poloni. Pe de altă parte,

Vechea clădire a Universității din Cracovia (vedere din curte)

șleahla polonă obținuse, încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, monopolul comerțului cu cereale, precum și alte privilegii de această natură, în detrimentul orașelor. Cerealele se exportau în cantități tot mai mari în Anglia și Olanda.

Deoarece *nobilimea* polonă deținea astfel de monopoli comerciale, ea căuta să intensifice exploatarea iobagilor, spre a spori cantitatea produselor agricole pentru vânzare. Zilele de clacă la care erau obligați iobagii nu mai erau limitate de nici o lege. Ei erau cu totul supuși dreptului de judecată al nobilului. Feudalul nu era pedepsit decât cu o amendă ușoară, atunci când își ucidea iobagul „în minie”. Iobagului i se putea oricând lua pământul și putea fi silit de nobil să lucreze mai departe ca argat.

Întărirea regimului feudal a dus la o covârșitoare putere politică a nobilimii. Autoritatea regelui era mai mult nominală. Începând din 1573 tronul nu se mai moștenește; regele era ales de nobili, depinzând astfel de bunul lor plac. Printre primii regi aleși a fost *Ștefan Báthori*, principele Transilvaniei. În Polonia, el a domnit de la 1575 pînă la 1586.

În urma îngrădirii puterii regale, Polonia deveni de fapt un fel de republică nobiliară. După 1569, ea se și numea oficial *republică*, deși în fruntea ei se găsea un rege.

Negustor din Cracovia (inceputul sec. al XVI-lea)

**Politica internă și externă a Poloniei
în secolele al XVI-lea și al XVII-lea**

Ducînd o politică de cucerire înspre răsărit, nobilimea polonă a căutat să întărească statul, desăvîrșind uniunea cu Lituania. În dieta de la *Lublin*, din 1569, s-a hotărît o unire mai strînsă a celor două state, avînd o dietă comună. În deceniile următoare și pe la începutul veacului al XVII-lea, Polonia a atacat în mai multe rînduri statul Moscovei, reușînd vremelnice să cucerească unele teritorii la răsărit de Niprul mijlociu.

Politica de expansiune spre răsărit a întărit legăturile nobilimii cu biserica, catolicizarea fiind folosită ca un mijloc de atragere a țărănimii din Ucraina și Bielorusia sub influența polonă. Această populație se găsea într-o situație deosebit de grea sub jugul feudalilor poloni. Ea dezlănțui, în 1648, o răscoală generală sub conducerea hatmanului cazacilor, *Bogdan Hmielnișki*, proclamînd în 1654, într-o adunare ținută în orașelul *Pereiaslav*, unirea Ucrainei cu Rusia și reușind să elibereze de sub asuprirea feudalilor poloni regiunea de la răsărit de Nipru.

Concluzie

Istoria celor două mari țări din răsăritul Europei, Rusia și Polonia, prezintă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea unele puncte comune, dar și unele trăsături deosebite. În ambele țări s-a întărit regimul feudal, s-a intensificat exploatarea iobagilor prin sporirea obligațiilor în muncă și prin legarea de glie.

În vreme ce în Polonia întărirea peste măsură a clasei feudale duce la o slăbire extremă a puterii regale, la anarhie politică, ce prevestesc declinul apropiat al statului, în Rusia întărirea regimului feudal merge paralel cu consolidarea puterii absolutiste a țarilor, cu întărirea statului. Faptul acesta se oglîndește în succesele politicii externe a Rusiei în veacul al XVI-lea și în lupta victorioasă a poporului rus împotriva agresiunii suedeze și polone, în primele decenii ale veacului al XVII-lea.

LECȚIA A XLIX-a

**IMPERIUL OTOMAN ÎN SECOLUL AL XVI-lea
ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea**

În prima jumătate a veacului al XVI-lea, Imperiul Otoman atinge culmea puterii sale. El cuprindea teritorii situate în trei continente: Europa, Asia și Africa. Spre sfîrșitul secolului însă, în urma unor cauze de ordin intern și extern, puterea turcească intră în declin.

Imperiul Otoman în veacul al XVI-lea

În primele două decenii ale secolului al XVI-lea, turcii au cucerit răsăritul Asiei Mici, părți din Transcaucazia, apusul Persiei, Siria, Palestina și Egiptul.

Soliman al II-lea

Sub domnia sultanului *Soliman al II-lea*, supranumit *cel Măreț* (1520—1566), imperiul a ajuns la cea mai mare întindere din istoria sa. Chiar la începutul domniei, Soliman al II-lea a cucerit cetatea *Belgrad*, deschizându-și drum spre Ungaria și Europa centrală. Atacată în 1526 și înfrântă cu desăvârșire în lupta de la *Mohaci*, Ungaria a fost cucerită și transformată într-un *pașalic*, cu capitala la *Buda*. Părțile ei de vest și nord au fost ocupate de Habsburgi.

Voievodatul Transilvaniei a devenit principat autonom cu obligația de a plăti tribut turcilor.

În 1529, Soliman al II-lea asedia *Viena*, fără a reuși să o cucerească.

În Asia, turcii au ocupat *Mesopotamia*, pînă la Golful Persic, iar în

Africa dominația lor se întinsese peste tot nordul continentului, pînă în *Algeria*. În urma uriașei sale expansiuni teritoriale, Imperiul Otoman a ocupat un loc mai important în politica internațională decît în veacurile precedente. Pentru întia dată unul din statele apusene, anume *Franța*, s-a aliat cu sultanul împotriva Imperiului Habsburgic. Asediul Vienei și unele atacuri întreprinse de turci în anii următori asupra Imperiului Habsburgic au fost în legătură cu această alianță între Franța și Imperiul Otoman, care va dura vreme îndelungată.

Organizarea internă a Imperiului Otoman în timpul lui Soliman al II-lea

În timpul lui Soliman al II-lea s-au făcut o serie de reforme. Astfel, din punct de vedere administrativ, imperiul a fost împărțit în 21 de provincii (*vilaiete*), fiecare avînd în frunte un guvernator. Provinciile se împărțeau la rîndul lor într-o serie de regiuni mai mici, *sangiacuri*.

Pe tărîm militar a fost sporit numărul ienicerilor și s-a modificat regulamentul de organizare al acestui corp de elită al armatei otomane. Ienicerilor li se îngăduia ca în timpul liber să poată exercita o profesiune aducătoare de ciștig. Reforma aceasta s-a dovedit, cu timpul, dăunătoare. Ienicerii au început să se îndepărteze de meseria armelor.

Au fost întărite legăturile de vasalitate directă față de sultan a tuturor categoriilor de *feudali*, pe care se sprijinea încă forța armată a imperiului. De asemenea s-a întărit dominația acestora asupra țăranilor, statornicindu-se prin lege dreptul proprietarului de a căuta și readuce cu forța pe țăranul fugit.

Cea mai mare parte din această operă de organizare internă este cuprinsă în *Codul de legi* pe care Soliman al II-lea l-a promulgat la sfîrșitul domniei sale.

Situația popoarelor copleșite de turci

Popoarele din Peninsula Balcanică — sârbi, greci, bulgari, albanezi — subjugate de turci, duceau o viață foarte grea. Ei plăteau impozite mari, iar pentru a se bucura de libertatea cultului religios erau supuși la dări suplimentare. Averele și persoanele lor erau oricând la bunul plac al slujbașilor turci. La cel mai mic semn de revoltă, armatele sultanului întreprindeau expediții de represiune, pustiind sate întregi și masacrând populația.

Unele dintre țările cucerite au fost transformate în pašalicuri, cum a fost pašalicul de la Buda. Alte țări și-au păstrat o relativă independență, cum erau Transilvania, Moldova și Țara Românească. Acestea erau exploatare prin tributul anual (*haraci*) plătit sultanului, sporit mereu în cursul veacului al XVI-lea. Imperiul Otoman se amesteca în numirea domnilor și a principilor, iar comerțul țărilor romine cu alte state îl îngăduia numai în măsura în care fuseseră satisfăcute, în prealabil, cererile turcilor în cereale și produse animale.

Stăpînirea otomană a frînat astfel dezvoltarea economică, politică și culturală a popoarelor din Peninsula Balcanică și a țărilor romine.

Începuturile decăderii Imperiului Otoman

Urișul Imperiu Otoman nu s-a putut menține multă vreme pe acea culme a puterii la care ajunsese în secolul al XVI-lea. El era frământat de adînci contradicții sociale și politice. Exploatarea cruntă a populației supuse frîna dezvoltarea imperiului în întregul său și pricinuia izbucnirea unor răscoale de eliberare. Față de statele din apusul Europei, care făceau progrese rezezi pe tărîmul dezvoltării forțelor de producție și al tehnicii militare, turcii nu mai aveau superioritatea din trecut.

În 1571, flota turcească a fost zdrobită la *Lepanto* de flota Spaniei, Veneției și a papei. În Orientul apropiat imperiul a suferit înfrîngerii din partea *Persiei*, pierzînd unele teritorii de la hotarele răsăritene.

Semne tot mai vizibile ale decăderii Turciei s-au ivit și în situația ei internă. Autoritatea sultanilor nu mai era respectată de oștire. Mulți dintre ei au devenit simple unelte în mîinile ienicerilor. Aceștia se răsculau adeseori, înlocuind un sultan prin altul, pe unii chiar îi ucideau. Pentru a preveni ivirea vreunui alt pretendent, sultanii își începeau de obicei guvernarea prinuciderea propriilor frați.

Slăbind autoritatea sultanului, dregătorii din jurul său comiteau nestingheriți cele mai mari abuzuri. Întreg aparatul administrativ al statului a fost cuprins de o corupție fără seamăn.

Impozitele au crescut de șapte-opt ori față de cele obișnuite înainte. Feudele militare ale spahiilor erau vîndute sau dăruite unor persoane care nu puteau satisface slujba militară (străini, femei, pitici dintre bufonii sultanului). Dacă în timpul lui Soliman al II-lea spahiile formau o oaste de o sută de mii de oameni, în secolul al XVII-lea aceste trupe numărau abia 7 000—8 000 de călăreți. În schimb a crescut numărul ienicerilor, adică al ostașilor întreținuți de vistieria sultanului. În rîndurile acestora pătrundeau tot felul de oameni fără căpătîi, care

urmăreau doar obținerea privilegiilor de care se bucurau membrii acestui corp de oaste, iar în război se ocupau mai mult cu jaful.

Caracterul parazitărilor al feudalismului militar otoman a ieșit astfel la iveală cu o deosebită tărie, ducând treptat la o decadere generală.

O încercare de reluare a politicii de cucerire are loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când conducerea efectivă a imperiului o aveau vizirii din familia *Küprülü*. Ei dobândiră unele succese împotriva Austriei, Poloniei și Veneției și, la 1683, asediază pentru a doua oară Viena. Înfrinți sub zidurile acestui oraș de armata polonă, venită în ajutorul Imperiului Habsburgic, turcii nu s-au mai putut refăce, pierzând Ungaria și alte teritorii pe care le stăpâneau în Europa centrală.

Concluzie

Imperiul Otoman ajunge la cea mai mare întindere teritorială în prima jumătate a veacului al XVI-lea. Tot în această perioadă se desăvârșește organizarea sa internă în domeniul administrativ, militar și juridic. După domnia lui Soliman al II-lea, Imperiul Otoman, întemeiat prin cucerirea și asuprirea cruntă a popoarelor cătropite, decade. Decăderea lui este grăbită de răscoalele popoarelor subjugate, de revolte militare și de înapoierea economică pricinuită de exploatarea nemiloasă la care erau supuși producătorii de bunuri — țărani, meseriași — din partea sultanului, a slujbașilor și a feudalilor otomani.

LECȚIA A L-a

ȚĂRILE ROMÎNE ÎN SECOLUL AL XVI-lea

În secolul al XVI-lea, Țara Românească, Moldova și Transilvania au ajuns într-o dependență mai strinsă față de Imperiul Otoman. Turcii se amestecau în conducerea lor politică, folosindu-se de rivalitățile dintre partidele boierimii sau ale nobilimii. Urmarea acestui fapt au fost dese schimbări de domnie în Țara Românească și Moldova, precum și multe frământări interne în Transilvania. Tributul a crescut mereu. Comerțul exterior al Țării Românești și Moldovei a fost monopolizat de turci.

Raporturile de dependență politică și economică s-au agravat o dată cu pătrunderea turcilor în Europa centrală, după 1526, frînând astfel legăturile țărilor romine cu apusul Europei. Același efect l-a avut și cucerirea în întregime a țărmurilor Mării Negre, izolând țările romine și dinspre răsărit și obligând Polonia la o politică de împăcare cu turcii.

Țara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea

În viața economică a Țării Românești și Moldovei, locul de căpetenie îl ocupa agricultura. Comerțul de tranzit se redusese considerabil. Produsele celor două țări luau drumul Imperiului Otoman la prețuri impuse de negustorii turci. Cu toate acestea, orașele de la Dunăre se dezvoltă. Au continuat legăturile comerciale cu Transilvania, îndeosebi

cu orașele Brașov, Sibiu, Bistrița. Aceste legături constituie premisa formării, în viitor, a pieței interne unice a celor trei țări romine — baza economică a tendinței spre unificarea lor politică.

Boierii și-au sporit moșiile prin acapararea proprietăților țărănești libere. Unele familii ajung să stăpânească sute de sate. Întărirea marii proprietăți boierești a dus pe de o parte la înăsprirea exploatării feudale care apăsa asupra țăranimii, iar pe de altă parte la o creștere a rolului boierimii în conducerea statului. Autoritatea domnilor scade, ei fiind adesea răsturnați ca urmare a certurilor și luptelor dintre grupările boierești.

Politica dusă de boierime a favorizat amestecul turcesc în politica internă a Țării Românești și Moldovei, a contribuit la înăsprirea jugului otoman. Tributul a fost mult sporit. S-a introdus obiceiul ca domnitorii să plătească un supliment, numit *mucașer*, atît la luarea domniei cît și la reinnoirea ei, care se făcea din trei în trei ani. La acesta se adăugau darurile către sultan și marii dregători turci. Tronul se cumpăra cu sume uriașe, stoarse apoi de domn de la popor prin birurile puse asupra lui. Înăsprirea jugului otoman s-a răsfrînt din greu asupra maselor populare.

Luptele de eliberare de sub jugul turcesc

Situația în care se aflau Țara Românească și Moldova a determinat continuarea luptei de eliberare de sub jugul turcesc. Împrejurările interne și externe n-au permis însă ca această luptă să se desfășoare cu același succes ca în veacurile precedente. Numai cînd Țara Românească, Moldova și Transilvania au luptat unite, au putut dobîndi însemnate victorii, deși de scurtă durată, împotriva uriașului Imperiu Otoman.

Din rîndul numeroșilor domni care s-au perindat la tron în prima jumătate a secolului al XVI-lea mai însemnată a fost domnia lui *Petru Rareș* (1527—1538 și 1541—1546), un fiu al lui Ștefan cel Mare. El a domnit în Moldova, pe care a încercat să o organizeze și să o întărească, pentru a înfrunta primejdia otomană.

Petru Rareș a ajutat Transilvania să-și consolideze autonomia amenințată de încercările de cîmpire din partea Habsburgilor. O oaste moldovenească, pătrunzînd în Transilvania, a înfrînt oștile partidei habsburgice. Drept răsplată, principele Transilvaniei i-a dăruit lui Rareș cetățile *Ungurașul*, *Rodna* și *Bistrița*, care se adăugau posesiunilor stăpînite încă mai înainte de Ștefan cel Mare: *Ciceul* și *Cetatea-de-Baltă*.

După cîțiva ani, Petru Rareș a intervenit din nou în Transilvania pentru a împiedica uneltirile turcilor. În același timp Petru Rareș a intrat în legătură cu Habsburgii. Din această pricină, sultanul Soliman al II-lea invadă Moldova cu o oaste uriașă (1538). Domnul moldovean, fiind trădat de boieri, după ce înfrînsese o oaste de tătari și încercă o rezistență împotriva polonilor și turcilor, s-a refugiat în Transilvania. După cîțiva ani și-a reluat tronul, dar în taină a încheiat o alianță cu germanii împotriva turcilor. A fost în bune relații cu statul Moscovei. Moartea timpurie a pus însă capăt planurilor sale.

După Petru Rareș au urmat domni slabi sau aventurieri. În 1572 tronul Moldovei este ocupat de *Ion-vodă*, poreclit de boieri *cel Cumplit* (1572—1574). Turcii au pretins o nouă sporire a tributului. Ion-vodă a

hotărît să scuture jugul turcesc. A luat măsuri aspre împotriva marilor boieri, servili turcilor și gata să trădeze țara. Și-a alcătuit o oaste de țărani, orășeni și boieri mici și a chemat în ajutor pe cazaci. Refuzînd să mai plătească tribut a început războiul de eliberare.

Moldovenii conduși de Ion-vodă și ajutați de cazaci au înfrînt oastea turcească la *Jiliste* și au înaintat în Țara Romînească, eliberînd *Brăila* și alte localități din nordul Dunării. Sultanul a trimis o puternică expediție de pedepsire. Lupta s-a dat la *Roșcani*. Marea boierime l-a trădat pe Ion-vodă, astfel că acesta, copleșit de forțe superioare, a trebuit să se predea. Deși promisese că-i vor cruța viața, turcii l-au ucis cu o nemaipomenită cruzime.

Lupta condusă de el reprezintă cel mai însemnat și mai eroic episod din încercările de eliberare ale Moldovei de sub jugul otoman, în veacul al XVI-lea.

Transilvania în secolul al XVI-lea

La începutul secolului al XVI-lea în Transilvania se intensifică asupra feudală din partea nobililor. Țăranii erau obligați la dări tot mai grele în natură și în bani, precum și la prestații în muncă. Cîteva răscoale locale, izbucnite mai ales în părțile de sud și răsărit ale Transilvaniei, printre țărani romîni și secui, dovedeau înăsprirea luptei de clasă.

În anul 1514 fu proiectată o mare „cruciadă” împotriva turcilor. La oaste au fost chemați și țărani, cu făgăduiala de a fi eliberați din iobăgie. De aceea, țărănimea a alergat în mare număr sub steaguri, adunîndu-se la *Buda*. Nobilii, văzînd că moșiile lor rămîn nelucrate, au început a prizoni familiile celor plecați spre a-i sili în felul acesta să se întorcă.

Atunci țărani din tabără, conduși de secuicul *Gheorghe Doja*, s-au răscolat. Ei au pornit spre Transilvania, au cucerit cetățile din valea inferioară a Mureșului și s-au îndreptat spre *Timișoara*. Alte coloane ale răsculaților au cuprins *Oradea*. Satele din jurul Clujului, Bistriței, pînă în Maramureș, se ridicară și ele. Orășenii săraci și minerii din Munții Apuseni și de la ocele de sare din Turda și Dej se alăturară țăranilor romîni și unguri.

Nobilii și-au concentrat toate forțele împotriva răsculaților și au cerut ajutorul lui *Ioan Zápolya*, voievodul Transilvaniei. Atacați din spate pe cînd asediau *Timișoara*, răsculații au fost înfrinți, iar *Gheorghe Doja* prins și executat.

După înăbușirea răscoalei, nobilii au silit pe țărani să plătească pagubele pricinuite în timpul răscoalei și au dat legi și mai aspre, prin care țărani au fost legați cu totul de glie.

Consfîtuirea principatului Transilvaniei

După înfrîngerea regatului feudal maghiar, în lupta de la *Mohaci*, cea mai mare parte a Ungariei a fost transformată în pašalic, *pașalicul de la Buda*.

Transilvania a devenit principat autonom, sub suzeranitatea turcească. La conducerea Transilvaniei au ajuns pe rînd membrii unor familii feudale, ca *Zápolya*, *Báthori* și altele.

Dinastia de Habsburg, ai cărei membri moșteniseră prin legături dinastice titlul de regi ai Ungariei, a încercat în veacul al XVI-lea să ocupe Transilvania, dar n-a reușit. În lupta împotriva Habsburgilor, principii Transilvaniei au fost ajutați de domnii din Moldova și Țara Românească. De luptele dintre Habsburgi și feudalitatea din Transilvania au profitat turcii, care au transformat Banatul în pașalic (1552).

În acest timp, nobilimea maghiară continuă să se întărească, exploatarea tot mai mult țărănimea din Transilvania. Aceasta a dus la ascuțirea luptei între iobași și feudali. Țărănimea părăsea domeniile feudale și adeseori se răscula. Înfrângerea acestor răscoale a dus la o înăsprire a jugului iobăgesc asupra secuilor, care pînă atunci se bucuraseră de oarecare privilegii.

În veacul al XVI-lea a pătruns Reforma și în Transilvania. Luternismul a fost îmbrățișat de sași, iar calvinismul de maghiari. Reforma n-a adus nici o îmbunătățire în situația maselor de iobași, mai ales a celor romîni.

Concluzie

În secolul al XVI-lea, țările romine sînt tot mai mult exploatare de turci. Constituirea Transilvaniei în principat autonom a înlesnit stringerea legăturilor dintre cele trei țări. Aceste legături au avut un rol important în lupta de eliberare de sub turci. Politica boierimii și nobilimii a zădărnicit însă multe din eroicele lupte duse de popor. Exploatarea tot mai crîncenă a țărănimii a dus la puternice răscoale țărănești.

LECȚIA A II-a

TĂRILE ROMINE ÎN TIMPUL LUI MIHAI VITEAZUL ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea Imperiul Otoman a început să dea primele semne de declin. Popoarele subjugate luptau pentru a-și recîștiga libertatea. Unul dintre cele mai importante momente ale luptei țărilor romine împotriva turcilor are loc în ultimii ani ai veacului al XVI-lea.

Țările romine în timpul lui Mihai Viteazul

În anul 1593 la conducerea Țării Românești a ajuns *Mihai Viteazul*. El dorea să elibereze țara de sub jugul otoman. În acest scop a intrat în legături cu principele Transilvaniei, *Sigismund Báthori*, și cu domnul Moldovei, *Aron-vodă*. Promisiuni de ajutor a primit și din partea împăratului german *Rudolf al II-lea*, dar cam la atît s-a redus ajutorul făgăduit.

În toamna anului 1594 Mihai Viteazul a dezlănțuit războiul de eliberare. Același lucru îl făcu Aron-vodă. Oastea condusă de Mihai

Mihai Viteazul
(gravură contemporană de Sadeler)

atacă cetățile turcești de la Dunăre și întreprinse incursiuni în Peninsula Balcanică, încurajând pe țărani bulgari să se răscoale.

În 1595 sultanul trimise împotriva Țării Românești o oaste puternică, sub conducerea marelui vizir *Sinan-pașa*. Mihai Viteazul, ajutat și de un corp de oaste trimis de voievodul Transilvaniei, îi înfrinse pe turci în lupta de la *Călugăreni* (13 august 1595). În toamna aceluiași an, împreună cu trupele transilvănene conduse de principele Sigismund Báthori, el alungă cu totul pe turci din Țara Românească, recucerind cetatea *Giurgiu*. În urma acestor victorii, Mihai Viteazul a încheiat o pace prin care sultanul recunoștea independența Țării Românești.

Pentru ca rezultatul acestor victorii să fie consolidat, era necesară menținerea alianței dintre cele trei țări. În Transilvania însă Sigismund Báthori a renunțat la tron în favoarea lui Rudolf al II-lea. Apoi, reluând tronul, îl părăsi din nou, predându-l lui *Andrei Báthori*, prieten cu turcii. În Moldova, polonii au dat tronul lui *Ieremia Movilă*, care a închinat țara turcilor.

În fața acestei situații Mihai se hotărî să ocupe Transilvania. În toamna anului 1599 înfrinse oastea lui *Andrei Báthori* la *Șelimbăr* (lângă Sibiu) și intră biruitor în Alba-Iulia. În primăvara anului următor el ocupă și Moldova.

Răsunetul acestei victorii a fost deosebit de mare. Pentru întâia dată în istorie cele trei țări romine erau unite sub o singură ocirmuire.

Dar legăturile economice în continuă dezvoltare nu alcătuiau încă o piață comună a teritoriului românesc, iar boierimea pe care se sprijinea Mihai Viteazul era interesată în fărâmițarea feudală. De asemenea, Mihai Viteazul a păstrat organizarea administrativă aparte a celor trei țări. Din toate aceste motive, unirea înfăptuită n-a durat mult.

Politica socială a lui Mihai

Războiul și jafurile săvârșite de turci înrăutățiseră și mai mult situația țăranilor. Boierii, pentru a-și asigura brațe de muncă pe moșiile lor, interziseră țăranilor să se mute de pe o moșie pe alta. În interesul boierilor, mai ales al boierimii oltene, pe moșiile căreia se refugiaseră mulți țărani din cauza jafurilor lui *Sinan-pașa*, Mihai a întărit șerbia prin lege. Această măsură este cunoscută în istorie sub numele de *legătura lui Mihai* (1595). Prin această măsură s-a întărit și mai mult procesul de șerbire a țăranimii și s-a întărit puterea marii boierimi. Înăsprirea vieții țăranilor a avut ca urmare izbucnirea a numeroase frământări și răscoale. Țărănimca se va depărta tot mai mult de Mihai.

Înfrîngerea lui Mihai

Rudolf al II-lea a cerut lui Mihai să-i predea Transilvania. El cucerise Transilvania și căuta s-o păstreze pentru a-i valorifica forțele în lupta antiotomană. Dar fără sprijinul poporului, Mihai s-a trezit singur în fața nobililor mai puternici decît el și în fața pretențiilor lui Rudolf al II-lea. În aceste condiții, Mihai a fost înfrînt de nobilii răscuși, care atrăseseră de partea lor și pe generalul imperial, *Basta*.

În acest timp, polonii, atacînd Moldova și Țara Romînească, l-au alungat din domnie. Nobilimea maghiară s-a ridicat și împotriva lui Rudolf, aducînd din nou pe Sigismund Báthori. În aceste împrejurări Rudolf avea nevoie de Mihai, căruia îi dădu bani și oaste. Mihai a reușit să recucerească Transilvania, dar cîteva zile mai tîrziu (la 9 august 1601) fu asasinat, lîngă *Turda*, din ordinul lui Basta, care voia să asigure prin acest act mișelesc stăpînirea Transilvaniei de către imperiali.

Țările romine în prima jumătate a secolului al XVII-lea

După Mihai Viteazul, asupra țărilor romine s-a restabilit suzeranitatea turcească. Legăturile dintre ele au continuat, acestea fiind o cheazășie a menținerii autonomiei lor interne și o necesitate tot mai vădită pe tărîm economic.

În acest timp, mai însemnate au fost domniile lui *Matei Basarab* (1632—1654) în Țara Romînească și *Vasile Lupu* (1634—1653) în Moldova. Ei au introdus primele legiuri scrise în cele două țări. Vasile Lupu, mînat de interese de familie, a intrat în conflict cu Matei Basarab, voind să-i ia domnia. A fost însă înfrînt de acesta în mai multe rînduri și pînă la urmă și-a pierdut tronul. Vasile Lupu a fost în bune raporturi cu cazacii, care se răsculară împotriva polonilor, sub conducerea lui Bogdan Hmielnițki.

În Transilvania, principele *Gabriel Bethlen* (1613—1629) a dus o politică de întărire a statului, pentru a pregăti eliberarea de sub turci și a combate pretențiile Habsburgilor asupra țării. El era preocupat de gîndul de a crea un stat al „Daciei” prin unirea celor trei țări. În timpul lui Bethlen, Transilvania a participat la războiul de treizeci de ani, aliindu-se cu cehii și pricinuind armatelor imperiale mai multe înfrîngeri în Slovacia. În acest timp a fost încurajată dezvoltarea economică a țării, fiind aduși mineri și meșteri din Moravia, și s-a intensificat exportul de cereale și de vite.

Principele *Gheorghe Rákóczi I* (1630—1648) a continuat politica predecesorului său față de Habsburgi. El a fost în bune raporturi cu Matei Basarab. Un tratat de alianță încheiat cu acesta prevedea ajutorul reciproc al celor două țări împotriva oricărui dușman. Principele Transilvaniei s-a străduit să aplice conflictul dintre Matei Basarab și Vasile Lupu. Toate aceste acțiuni erau dictate de necesitatea rezistenței împotriva încercărilor turcești de a adînci exploatarea economică și dependența politică a țărilor romine.

Principele *Gheorghe Rákóczi al II-lea* (1648—1657) a reînnoit tratatul de alianță cu Matei Basarab. El a întreprins o expediție în Polonia, voind să ocupe tronul acestei țări. Turcii, nemulțumiți de inițiativa sa, au atacat Transilvania cu forțe puternice, pustiind-o cumplit și detronând pe *Gheorghe Rákóczi al II-lea*.

**Cultura în țările române
în secolele al XVI-lea și al XVII-lea**

Cu toată înăsprirea jugului otoman, țările române au cunoscut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea o perioadă de dezvoltare culturală. La începutul secolului al XVI-lea s-a introdus în Țara Românească *tiparul*. Primele cărți tipărite aveau caracter religios și erau scrise în limba slavonă. Pe la mijlocul aceluiași veac, în urma pătrunderii Reformei religioase în Transilvania, au început a se tipări, la Sibiu și mai ales la Brașov, cărți religioase în limba română.

Tipăriturile au luat un nou avânt în vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Ei au primit ajutoare bănești, teascuri pentru tipărit și meșteri din partea lui *Petru Movilă*, mitropolitul Kievului, care se trăgea dintr-o familie de domni moldoveni.

În Moldova a trăit, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, cel dintii mare cronicar care a scris în limba română, *Grigore Ureche*. El a prezentat în cronică sa istoria Moldovei de la întemeiere pînă la sfîrșitul veacului al XVI-lea. Ca și alți fii de boieri care studiau în școlile din Polonia, *Grigore Ureche* cunoștea limba latină și astfel și-a putut da seama de originea poporului nostru. Din epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu au rămas câteva însemnate monumente de artă, cum este biserica *Trei Ierarhi* din Iași.

Biserica Trei Ierarhi din Iași
(sec. al XVII-lea)

Concluzie

Istoria țărilor române a cunoscut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea câteva trăsături specifice : a) înăsprirea jugului otoman, care a atras după sine o decădere economică și politică, dar și eroice lupte de eliberare, sub conducerea unor domni mai apropiați de popor, cum a fost Ion-vodă cel Cumplit ; b) întărirea legăturilor dintre cele trei țări, ca o necesitate comună a politicii de rezistență față de asuprirea

olomană ; c) încercarea țărilor romine de a se elibera de sub turci, cum a fost în timpul lui Petru Rareș și indeosebi în timpul lui Mihai Viteazul.

LECTIA A LII-a

RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, aproape întreaga Europă a fost cuprinsă de marele conflict internațional cunoscut sub numele de *războiul de treizeci de ani* (1618—1648). În centrul acestui conflict a stat Imperiul Romano-German. Cauzele războiului trebuie căutate în situația internă din acest stat creată după frământările Reformei, precum și în raporturile sale cu alte țări europene.

Situația politică din Imperiul Romano-German și contradicțiile internaționale la începutul secolului al XVII-lea

La sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul celui următor, împărații din dinastia de Habsburg au inițiat o politică de restaurare a autorității lor și de întronare a absolutismului imperial în Germania. Fiind catolici, ei se sprijineau în această acțiune pe biserică (propaganda iezuiților readusese la catolicism Bavaria — în sudul Germaniei — și unele regiuni din valea Rinului).

Încercarea de instaurare a absolutismului imperial a întâmpinat rezistența principilor protestanți din Germania. Pentru a se împotrivi împăratului, ei au încheiat o alianță numită *Uniunea evanghelică*. Principii catolici, credincioși împăratului, s-au grupat în *Liga catolică*. Între aceste două organizații politice ale marilor feudali din Germania relațiile au devenit tot mai încordate.

Întărirea puterii imperiale stirnește și în afara Germaniei. Franța se temea să nu fie prinsă între doi dușmani puternici : în sud Spania, iar la răsărit imperiul, care ar fi dobândit o forță covârșitoare prin unificarea sa în jurul împăratului. Din această pricină Franța sprijinea pe principii protestanți germani, cu scopul de a contribui la menținerea fărâmițării politice și a slăbiciunii imperiului.

Statele nordice — *Danemarca și Suedia* — nu vedeau nici ele cu ochi buni întărirea puterii împăratului. Regele Danemarcei se temea să nu piardă posesiunile ce le avea — în calitate de principe al imperiului — pe teritoriul german ; Suedia înțelegea că planurile ei de dominație asupra țărmurilor Mării Baltice n-ar mai avea sorti de izbândă întâlnind în cale un stat german unitar.

Începutul războiului de treizeci de ani

Habsburgii au căutat să pună în aplicare intențiile lor de a domni în chip absolutist, în primul rând în țările care alcătuiau posesiunile lor proprii, printre care se găsea și Cehia. Împărații au încălcat promisiunile făcute de a respecta drepturile poporului ceh, ducând o politică de catolicizare și de înlăturare a autonomiei administrative a țării.

În anul 1618, cehii s-au răsculat împotriva puterii imperiale și au instituit la Praga o conducere proprie, formată din nobili și orașeni cehi. În anul următor, pe tronul imperial s-a urcat *Ferdinand al II-lea*, catolic fanatic și cel mai înverșunat apărător al principiului absolutismului și centralizării Germaniei. Cehii au refuzat să-l recunoască și au ales ca rege pe principele elector al *Palatinatului*, o provincie din apusul Germaniei. Acesta era conducătorul Uniunii evanghelice, deci șeful principilor protestanți din Germania.

Armata împăratului, ajutată de trupele trimise de principii din Liga catolică, a înfrînt pe cehi lângă Praga, la *Muntele Alb* (în 1620). Pămînturile nobilimii cehe au fost în bună parte confiscate și vîndute sau dăruite unor nobili germani, iar Cehia a devenit o simplă provincie habsburgică.

Întinderea războiului în întreg imperiul

Principii germani din Uniunea evanghelică n-au ajutat pe cehi și pe regele ales de ei. Lor nu le convenea întărirea puterii electorului Palatinatului. Ferdinand al II-lea a extins însă conflictul în întreg imperiul. El voia să pedepsească pe electorul Palatinatului, care promisese tronul Cehiei din partea răsculaților și căuta prin forță să supună pe principii germani. Armata Ligii catolice a pătruns în Palatinat, a alungat pe principele elector și a pustiit întreaga provincie, care a fost atribuită unui principe catolic.

Protestanții s-au alarmat. Uniunea evanghelică a strîns armată și a cerut ajutor de la statele străine.

Transformarea războiului într-un conflict internațional. Intervenția daneză

Între timp, în război se angajaseră și alte state. *Gabriel Bethlen*, principele protestant al Transilvaniei, revendica Slovacia și părțile de apus ale Ungariei, pe care Habsburgii le cotropiseră după 1526. Bethlen dorea pentru sine și titlul de rege al Ungariei. El s-a aliat cu cehii și a atacat pe Habsburgi, ajungînd pînă aproape de Viena. Înfrîngerea răscoalei din Cehia l-a obligat să încheie pace.

Principii protestanți obținură ajutor din partea regelui Danemarcei, care pătrunse în Germania. Împăratul nu avea destulă armată pentru a lupta deodată cu forțele Uniunii evanghelice și cu cele daneze. El a găsit însă un ajutor la un nobil de origine cehă, *Wallenstein*. Acesta era aderent al împăratului și cu ocazia confiscării bunurilor nobililor cehi, după înăbușirea răscoalei din 1618—1620, dobîndise o avere enormă. Wallenstein adună o armată pe cheltuială proprie, punînd-o în serviciul împăratului. El se dovedî un bun general, reușînd în scurtă vreme să înfrîngă atît armata Uniunii evanghelice, cît și pe danezi, pe care îi sili să încheie pace, în anul 1629.

Ferdinand al II-lea era pe punctul de a înfăptui planurile sale de centralizare a imperiului și de instaurare a unei monarhii absolutiste în Germania. Adversarii săi interni și externi erau înfrînți. Printr-un

Wallenstein (portret de pictorul flamand Anthonis Van Dyck)

Gustav Adolf (portret de Van Dyck)

decret el a silit pe principii protestanți să restituie bisericii catolice o parte din bunurile confiscate în urma Reformei, dând astfel o grea lovitură puterii lor economice.

Intervenția suedeză

Biruințele imperiale au îngrijorat Franța, condusă pe atunci de cardinalul *Richelieu*. Franța a intervenit pe lângă regele Suediei, *Gustav Adolf*, încurajându-l să intre în război contra împăratului și acordându-i ajutoare bănești. Rusia a sprijinit de asemenea intervenția suedeză în Germania.

Suedia a intrat în război în 1630. Doi mari principii protestanți: electorul de *Brandenburg* și electorul *Saxoniei* se alăturară Suediei.

Armata suedeză înfrinse trupele Ligii catolice și pătrunse în sudul Germaniei. Oastea lui Wallenstein fu de asemenea bătută la *Lützen*, în Saxonia (în 1632). În această luptă muri însă Gustav Adolf, fapt care descurajă pe suedezi și îi împiedică pe viitor să desfășoare acțiuni mai hotărâte.

Intervenția suedeză a restabilit în Germania echilibrul între puterea principilor și cea a împăratului. În momentul în care forțele Suediei au început să slăbească, Franța s-a hotărât să intre ea însăși în război, spre a preveni o nouă înfărire a Habsburgilor.

Între timp, Ferdinand al II-lea, temindu-se de puterea și de ambițiile politice ale lui Wallenstein, a poruncit să fie asasinat (în 1634). Împăratul s-a lipsit astfel de serviciile celui mai valoros general al său.

Muşchetar francez din timpul războiului de treizeci de ani

Intervenția franceză și sfârșitul războiului de treizeci de ani

Franța s-a angajat în conflict în 1635. Armatele ei au început lupta pe mai multe fronturi. Pe Rin și în sudul Germaniei ele s-au ciocnit cu forțele imperiului, iar în Țările de Jos au intrat în luptă cu Spania. În primii ani soarta armelor a fost nefavorabilă francezilor. Treptat însă, resursele militare și financiare ale alianței dintre Franța, Suedia, Olanda și principii protestanți din Germania, sprijinite de Transilvania și Venetia, se dovediră mai puternice decât blocul Habsburgilor germani și spanioli. Armatele franceze conduse de marii generali *Condé* și *Turenne* au învins în mai multe bătălii trupele spaniole și cele imperiale. Împreună cu suedezii, ele au intrat în Bavaria amenințând Viena. Împăratul a fost nevoit să ceară pace.

Spania n-a voit să accepte încetarea ostilităților, ci a continuat singură lupta cu Franța și cu aliații ei pînă la 1659, cînd a trebuit și ea să se recunoască învinsă.

Pacea din Westfalia (1648)

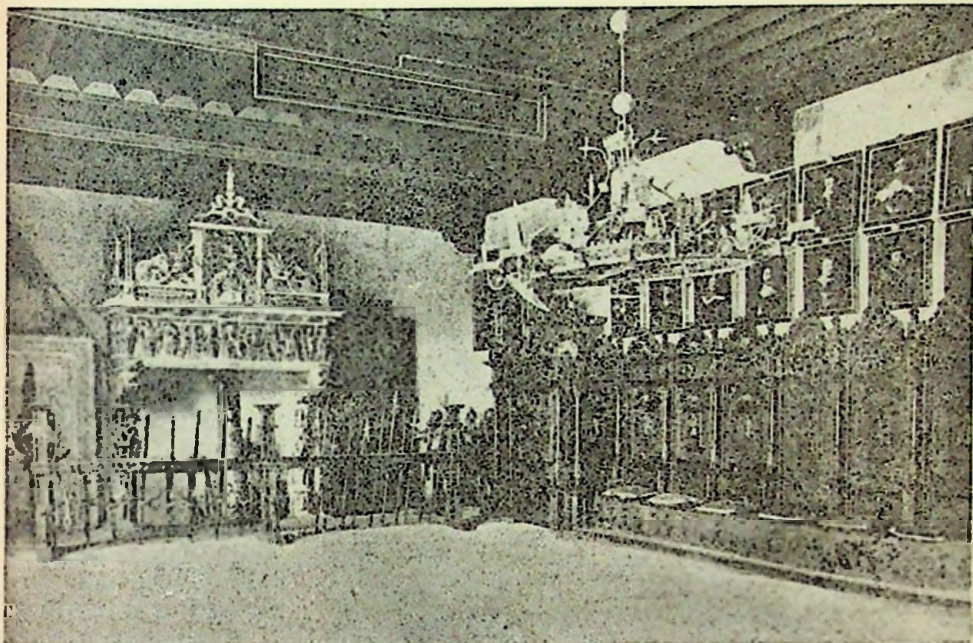
Tratativele de pace s-au desfășurat în două orașe din *Westfalia*. Ele s-au încheiat prin semnarea păcii în toamna anului 1648.

Pacea din Westfalia a consacrat *întrîngerea politicii de unificare* a Germaniei sub autoritatea imperială. Ea a întărit *puterea principilor*, cărora li s-a acordat dreptul de a întreține relații diplomatice cu alte state, în mod independent.

Brandenburgul și *Saxonia* și-au mărit teritoriul. *Suedia* a anexat o parte din litoralul nordic al Germaniei. Ea putea controla astfel exportul de cereale spre Anglia și Olanda. *Franța* a obținut *Alsacia*, fără orașul *Strasbourg*. A fost pentru întia oară recunoscută oficial independența Olandei și a Elveției.

Astfel s-a desăvîrșit *tărîmișarea politică a Germaniei*, care va dura pînă în veacul al XIX-lea.

Pacea westfalică a fixat hotarele politice ale țărilor europene într-o formă care, în linii generale, a rămas neschimbată pînă la războaiele purtate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea de Franța cu statele feudale coalizate împotriva ei.

Sala unde s-a încheiat pacea din Westfalia (la Münster)

Victoria obținută a adus Franței supremația politică în Europa occidentală.

Concluzie

Prin înfrângerea Spaniei și a imperiului, războiul de treizeci de ani a slăbit sistemul politic al statelor feudale în ansamblul său. Sfirșitul lui și încheierea păcii din Westfalia au loc în condițiile izbucnirii unor puternice mișcări revoluționare în întreaga Europă. În Anglia începuse revoluția burgheză. În Franța se desfășura o mișcare împotriva absolutismului. Mișcări antifeudale zguduiau Italia de sud, iar în Rusia se înregistrau frământări orășenești.

Războiul de treizeci de ani și pacea din Westfalia se încadrează în evenimentele care constituie începutul crizei feudalismului în Europa.

LECȚIA A LIII-a

ORIENTUL INDEPĂRTAT ÎN SECOLELE XIV—XVII

Între secolele XIV și XVII continuă năvălirea popoarelor din Asia centrală în India, slăbirea și prăbușirea puterii mongolilor în China, începuturile expansiunii coloniale a europenilor și întărirea unui stat nou, Japonia.

Timur Lenk

Statul mongol al lui Timur Lenk.

Către sfârșitul
veacului al XIV-lea,
în Asia centrală s-a
format un nou stat,
sub conducerea lui
Timur Lenk (Timur
cel schiop). Capitala
acestui stat era în
orașul *Samarkand*.
Unificarea triburilor
și micilor state din
Asia centrală de că-
tre Timur s-a înfăp-
țuit prin cucerire și
violență. De aceea,
statul lui Timur are
un caracter militar
și se va dovedi ne-
stabil. Timur se con-
sidera urmașul cir-
muitoarelor mongoli
ai Asiei centrale de
după *Ginghis-han*. El
era însă *musulman*,
iar populația pe care
o stăpînea era for-
mată în majoritate
din turci.

Timur a cucerit
Iranul, Mesopotamia
și Transcaucazia.
După 1390, el a dat
grele lovituri *Hoar-
dei de Aur*, fără însă
a o supune. În ulti-

mii ani ai veacului al XIV-lea, oștile sale au întreprins expediții de jaf în nordul Indiei, iar în anul 1402 au înfrînt Imperiul Otoman. Stăpînirea lui Timur, de la hotarele Tibetului și din nordul Indiei pînă la Marea Egee, forma cel mai întins stat din acea vreme.

Timur a murit în 1405, iar statul său, întemeiat pe cucerire, jaf și asuprirea popoarelor, s-a destrămat.

Imperiul Marilor Moguli în India

Năvălirea mongolilor sub conducerea lui Timur Lenk a pustiit regiunile de nord ale Indiei și a stăbit complet *sultanatul de la Delhi*, accentuînd fărîmîțarea feudală. Micile state indiene, musulmane și hinduse, s-au luptat adesea între ele, nefiind în stare să se opună atacurilor din afară.

În 1498 au venit în India corăbii portugheze, sub conducerea lui *Vasco da Gama*. În anii următori, portughezii au cucerit mai multe puncte de sprijin pe coastele Indiei, printre care orașul *Goa* și insula *Ceylon*. Ei constrinseseră pe feudații indieni să le vîndă pe prețuri neînsemnate sau să le dea sub formă de tribut diferite produse orientale. Asupra populației Indiei începe astfel să apese, pe lângă jugul feudal intern, și *exploatarea colonială* a europenilor.

La începutul veacului al XVI-lea, India nordică a fost cucerită de *Baber*, un stăpînitor de origine mongolă din Asia centrală, care se considera strănepot al lui Timur Lenk. Din anul 1526 se constituie astfel în India nordică un nou stat unitar, cu capitala la Delhi. Acest stat era numit *Imperiul Marilor Moguli* (adică mongoli, cuvînt pronunțat însă „moguli” de către portughezii pătrunși pe atunci în India).

Imperiul Marilor Moguli a atins cele mai largi hotare și cea mai mare înflorire economică și culturală pe timpul împăratului *Akbar* (1556—1605). El a dus o politică de apropiere între musulmani și hinduși, pentru a putea găsi sprijin și la feudații indieni. În acest scop a suprimat impozitele suplimentare pe care hindușii trebuia să le plătească pentru tolerarea cultului lor. Au încetat și persecuțiile religioase împotriva hindușilor. În 1593, Akbar a luat o hotărîre prin care se acorda libertatea credinței pentru hinduși, permițînd întoarcerea la vechea religie a acelor care din pricina prigoanei trecuseră în mod silit la mahomedanism.

Akbar a pus o oarecare ordine în metodele exploatării fiscale, înlăturînd abuzurile în stringerea impozitelor. De asemenea s-a încurajat dezvoltarea agriculturii și a meseriilor; s-au făcut mari lucrări de irigații și s-au ridicat numeroase clădiri publice: palate și temple. Delhi a devenit unul dintre cele mai bogate și mai frumoase orașe din lume.

Măsurile luate de Akbar au favorizat dezvoltarea vieții economice. Ele erau însă izvorîte din dorința de a da posibilități mai largi de exploatare și de îmbogățire pentru clasa stăpînitoare. Împărații de la Delhi, „Marii Moguli”, au adunat bogății fabuloase, care i-au uimit pe europeni și i-au îndemnat la cucerirea Indiei.

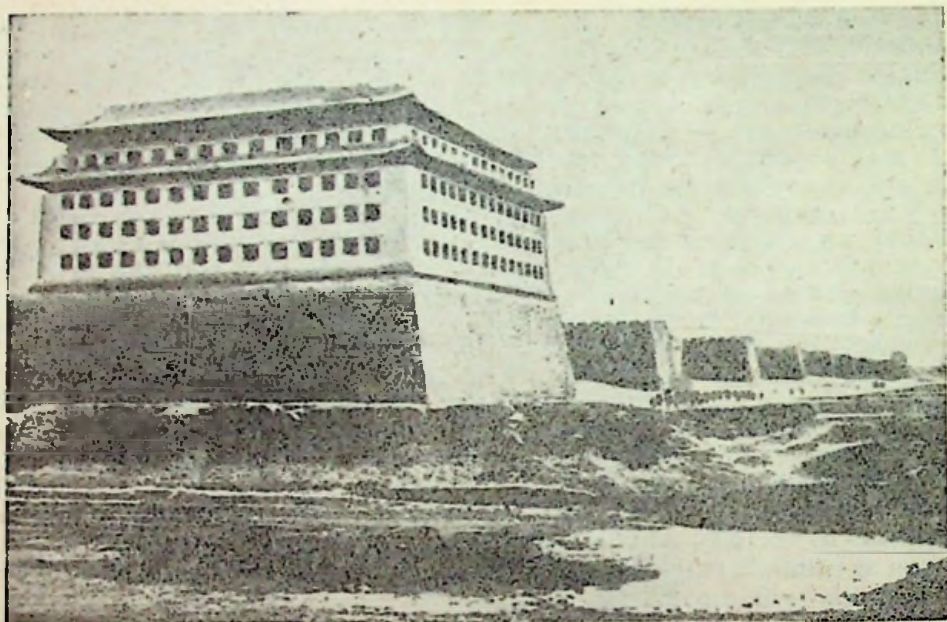
Deoarece urmașii lui Akbar au părăsit politica de toleranță religioasă și exploatare fiscală „moderată”, Imperiul Marilor Moguli a început să slăbească, măcinat de re izbucnirea luptelor interne.

Pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, englezii folosindu-se de dezbinarea forțelor Indiei o vor transforma în cea mai mare parte într-o colonie a lor.

Akbar

Zidurile Pekinului (sec. al XIV-lea—al XV-lea)

**Eliberarea Chinei de sub jugul mongol
și formarea imperiului dinastiei Min**

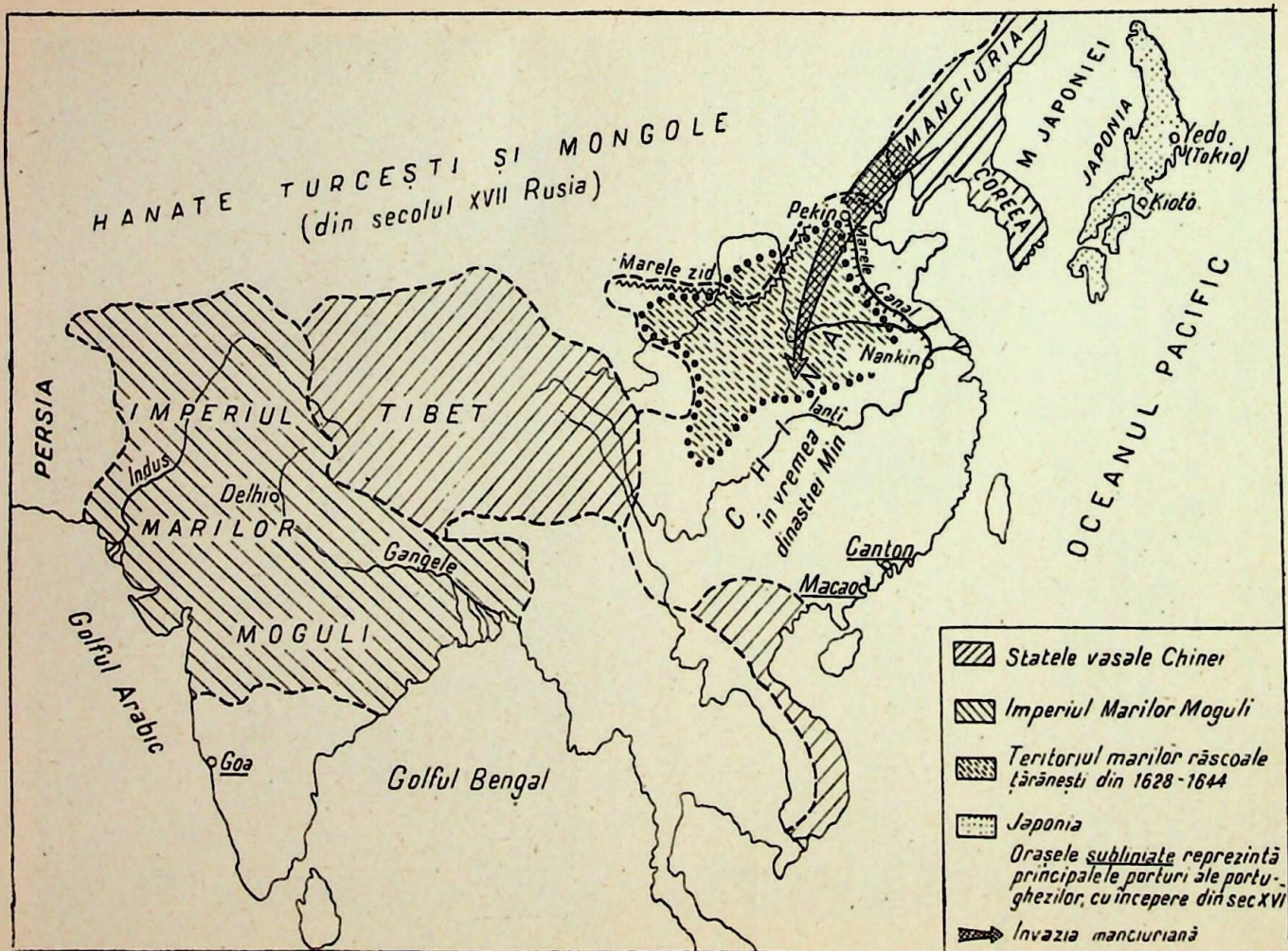
La mijlocul secolului al XIV-lea, în China a izbucnit o mare răscoală populară împotriva mongolilor, care stăpîneau țara de aproape o sută de ani. Mongolii au fost alungați din China, iar conducătorul răscoalei a fost proclamat împărat, punînd bazele unei noi dinastii, numite *Min* (în 1368).

Această dinastie, de origine țărănească, a dus cităva vreme o politică de ușurare a situației maselor populare, fără a atinge însă bazele regimului feudal. Ea a repartizat mai just impozitele, ștergînd restanțele pe care unii țărani nu le putuseră plăti.

Dinastia Min a dus războaie de cucerire în Coreea și în sud-estul Asiei, pînă în Indonezia.

**Pătrunderea europenilor în China.
Decăderea imperiului Min**

În veacul al XVI-lea, în sudul Chinei au apărut primele corăbii europene, aparținînd negustorilor portughezi. Ei întemeiară pe aceste țărmuri cîteva colonii, care au fost nimicite nu după multă vreme de revolte ale populației locale, indignată de felul necinstit în care europenii făceau negoț. Portughezii au păstrat doar portul Macao, unde s-au așezat în 1557. China nu a îngăduit pătrunderea europenilor în interior și a avut

Extremul Orient în secolele al XIV—XVII.

cu ei relații comerciale destul de reduse. Forța imperiului Min a împiedicat deocamdată pe europeni să aplice în China politica de jaf pe care o practicau în India.

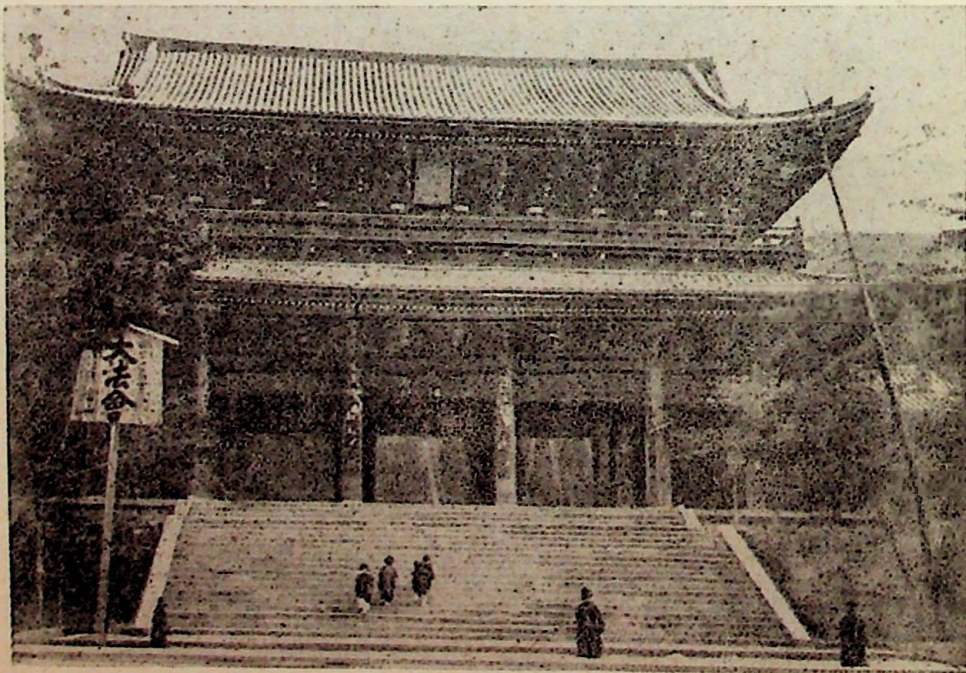
Cu timpul exploatarea feudală și fiscală s-a agravat din nou, iar corupția și abuzurile funcționarilor față de populație au crescut.

Pe la 1644, o puternică răscoală țărănească prilejui intervenția în China a *manciuriilor*, care au cucerit țara și au detronat dinastia Min. Manciuriienii întemeiază o nouă dinastie care a guvernat China pînă la începutul veacului al XX-lea.

Japonia

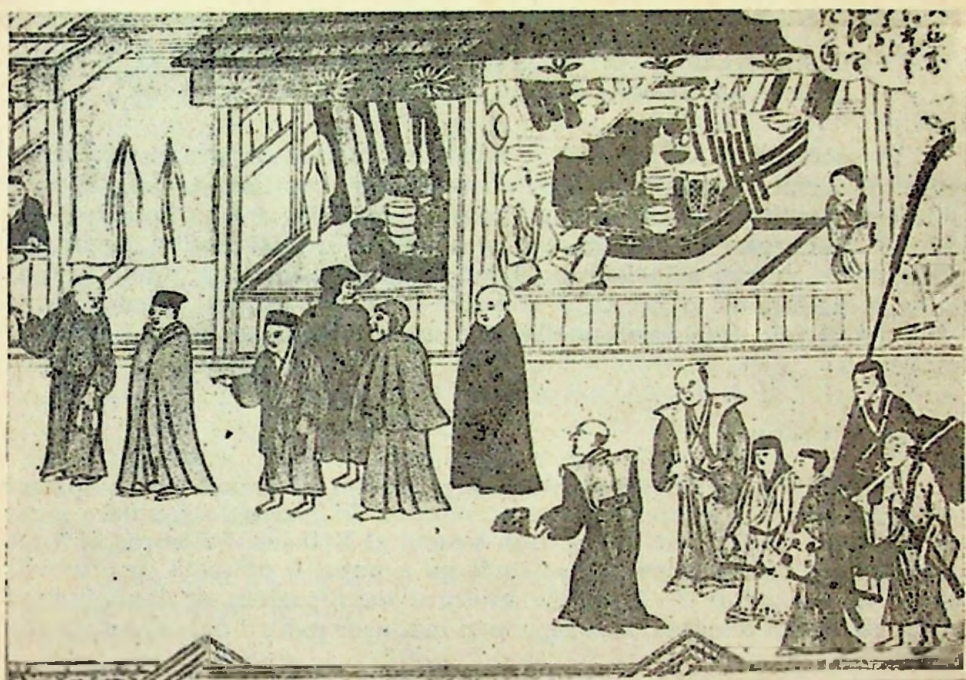
În evul mediu timpuriu, Japonia a avut un rol cu totul neînsemnat în istoria Extremului Orient. Abia prin secolul al XI-lea și al XII-lea se formează relațiile feudale de producție, iar statul dobîndește o oarecare importanță prin unificarea parțială a principalelor insule din Arhipelagul Japonez.

În fruntea statului se afla un împărat, numit *mikado*. Conducerea efectivă o exercita însă un fel de prim-ministru, purtînd titlul de *șogun*. Marii feudali, la rîndul lor, aveau largi drepturi de conducere pe domeniile stăpînite de ei. Printre altele, întrețineau și oaste proprie, în cadrul căreia luptau numeroși nobili mărunți numiți *samurai*. Aceștia,

Templul japonez din Kioto

Portughezi în Japonia

prin rolul lor militar și prin dependența în care se aflau față de marii feudali, se aseamănă cu cavalerii din apusul Europei.

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, Japonia s-a unificat pe deplin, ajungând unul dintre statele puternice în răsăritul Asiei. Ea a făcut și primele încercări de cucerire pe continent, în Coreea, dar fără succes. În primele decenii ale secolului al XVII-lea, japonezii au interzis intrarea europenilor în țară, făcând excepție doar pentru negustorii olandezi. În această izolare rămase Japonia pînă la mijlocul veacului al XIX-lea.

Concluzie

În istoria popoarelor din țările Asiei se observă în secolul al XVI-lea și al XVII-lea o întărire a jugului feudal asupra maselor populare. Faptul acesta este în legătură și cu asuprașirea străină, care în India și China apare sub forma năvălirilor sau a cuceririlor mongole ori manciuriene. El e legat însă și de începuturile exploatării coloniale a europenilor.

Un fapt nou este întărirea puterii politice a Japoniei.

Țările asiatice erau încă în plină *orînduire feudală*, spre deosebire de Europa, unde relațiile feudale intraseră în faza descompunerii. Din punct de vedere economic și cultural ele au fost tot mai mult depășite de țările europene.

DEZVOLTAREA TEHNICII ȘI A ȘTIINȚEI ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, forțele de producție iau un avânt puternic, datorită răspîndirii relațiilor capitaliste. În timp ce statutele breslelor și obligațiile grele ale șerbilor frînau sporirea producției atelierelor meșteșugărești și a gospodăriei țaranului, acum manufacturile, munca salariată și pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultură determină o creștere considerabilă a cantității produselor și stimulează folosirea unor unelte și a unor metode de muncă mai perfecționate.

Progresele tehnicii

Întrebuințarea unor noi unelte și procedee de muncă apare aproape în toate ramurile principale ale producției. În industria textilă s-a răspîndit *roata de tors*, descoperită în veacul al XIII-lea. Folosirea ei a fost însă împiedicată de bresle, așa încît nu a putut fi aplicată în producție decît în veacul al XVI-lea. Cu ajutorul ei, răsucirea și depănarea firului se făceau deodată, mai repede și mai ușor pentru cel care o minuia.

Bombarde (sec. al XV-lea). Acoperișul unuiu dintre turnuri, distrus în parte de ghiulelele bombardelor

O descoperire aplicată în diferite ramuri de producție a fost *roata hidraulică perfecționată*; ea a apărut încă de pe la sfârșitul veacului al XIV-lea. Prin înlocuirea lopeților prin cupe ea putea fi pusă în mișcare chiar de riuri cu un debit mic și cu o viteză redusă a curentului apei. Aceste roți hidraulice puteau fi așezate și la distanță de malurile riurilor, cantitatea necesară de apă fiind adusă pe jgheaburi.

Roata hidraulică a permis dezvoltarea *mineritului*. Ea era folosită spre a pune în mișcare instalațiile pentru scoaterea apei și a minereului din mine. S-au făcut progrese și în metalurgie prin descoperirea *cup-torului înalt*, în care se ardeau cărbuni și minereu de fier, obținându-se, prin topire, fonta.

Dezvoltarea metalurgiei era strâns legată de progresul *armamentului*. Din secolul al XIV-lea, în timpul războiului de o sută de ani, se folosea *praful de pușcă*, invenție chineză ajunsă în Europa prin mijlocire arabă. Tunurile au început să joace un rol tot mai mare în tehnica militară. Primele tunuri se numeau *bombarde*. Erau construite din fier sau aramă și trăgeau cu ghiulele de piatră, iar mai târziu de fontă. O largă răspindire au luat și *armele de foc manuale* (muschete sau puști).

Construcția de corăbii a sporit și ea nevoia de metal. Vasele se făceau din lemn, dar puntea începea a fi uneori acoperită cu foi de aramă sau oțel. Tonajul mijlociu al corăbiilor ajungea pînă la 1 000 t.

Științele naturii

Progresele tehnicii și ale cunoștințelor izvorite din practica producției au format o bază pentru dezvoltarea științelor naturii, după cum rezultatele acestora au contribuit, la rîndul lor, la noi realizări pe tărîmul producției.

Descoperiri importante s-au făcut în domeniul *astronomiei, fizicii, matematicii și medicinei*. Învățațul polonez *Copernic* (1473—1543) a formulat întîia ipoteză justă asupra alcătuirii sistemului solar. El a arătat că în centrul acestui sistem este așezat Soarele, iar nu Pămîntul, cum se crezuse pînă atunci. Pămîntul, împreună cu celelalte planete, se învîrtesc în jurul Soarelui, avînd o mișcare de rotație și în jurul axei proprii.

Savantul italian *Galilei* (1564—1642) a construit prima *lunetă astronomică*, cu ajutorul căreia a descoperit o parte din sateliții planetei Jupiter, pe-tele solare și munții din Lună. El a făcut importante cercetări asupra legii căderii corpurilor.

Nicolaus Copernic

Toate aceste descoperiri și ipoteze ale oamenilor de știință contracizeau învățăturile bisericii despre originea lumii, slăbind încrederea oamenilor în dogmele învechite ale religiei. De aceea, biserica a dezlănțuit persecuții împotriva acestor învățați. Studiarea lucrărilor lui Copernic a fost interzisă. Galilei, la vârsta înaintată de aproape 70 de ani, a fost judecat de tribunalul inchiziției și silit să retragă tot ce susținuse până atunci. El rămase până la moarte sub supravegherea agenților inchiziției.

Persecuțiile nu au putut însă opri progresul științelor. Astronomul german *Kepler* a descoperit legile după care Pământul se mișcă în jurul Soarelui. Un alt învățat, *Torricelli*, elevul lui Galilei, a descoperit *presiunea atmosferică*, iar spaniolul *Servet*, și el o victimă a fanatismului religios, a avut, încă în secolul al XVI-lea, previziunea genială a unui fapt deosebit de important pentru medicină: *circulația sîngelui*.

Descoperirile amintite, împreună cu altele din aceeași perioadă, au pus bazele științelor moderne despre natură.

Filozofia

Filozofia din secolele al XVI-lea și al XVII-lea este influențată de doi factori principali: progresele științelor naturii și contradicțiile sociale legate de perioada formării relațiilor capitaliste. Încurajați de succesele tehnicii și ale științelor, filozofii încep să manifeste o deosebită încredere în puterea minții omenеști de a cunoaște legile potrivit

Francis Bacon

căroră a apărut și se conduce universul. Renunțînd tot mai mult la tezele întemeiate pe religie, filozofia începe a-și construi explicațiile pe baza *rațiunii* și a *experienței*. Filozofii care acordau încredere experienței au constatat că simțurile nu ne arată niciodată prezența vreunui spirit, ci numai a lumii existente în afara noastră și independent de noi, pe care o putem vedea și pipăi — deci a *lumii materiale*. La baza explicării originii și alcătuirii lumii acești filozofi au pus datele simțurilor despre *materie*. Ei aparțin, așadar, curentului filozofic *materialist*. Printre cei mai de seamă filozofi materialisti din această perioadă se numără italianul *Giordano Bruno* și englezul *Francis Bacon*. Bruno susținea că în univers nu există un singur sistem solar, ci nenumărate alte sisteme asemănătoare, căci universul este infinit. Pentru aceste păreri, inchiziția, socotindu-l eretic, l-a ars pe rug (în 1600).

Un alt filozof de seamă al vremii a fost francezul *René Descartes* (1596—1650). Teama de neplăceri din partea bisericii catolice l-a făcut să trăiască multă vreme în Olanda și Suedia.

Descartes n-a fost materialist. El are însă mari merite în progresul gândirii, deoarece a demonstrat însemnătatea rațiunii în dobândirea cunoștințelor omenești, recomandând ca nici o idee să nu fie primită pînă cînd nu este verificată prin rațiune. Cu toate că Descartes greșea atribuind rațiunii un rol hotărîtor în cunoaștere, fără a ține seamă de activitatea simțurilor, filozofia sa raționalistă are meritul de a fi dat o lovitură metodei teologice, scolastice de gîndire, care pleca de la credința în „adevăruri” ce nu se puteau cerceta, nici dovedi.

Descartes a fost în același timp și un strălucit matematician, contribuind la punerea bazelor unor ramuri ale matematicilor superioare. Alături de Descartes se remarcă prin lucrări în domeniul matematicii, fizicii și filozofiei învățatul și literatul *Blaise Pascal* (1623—1662).

Noile teorii sociale

Transformările sociale de la sfîrșitul evului mediu au arătat că nici noua societate burgheză care se forma nu avea să curme inegalitatea dintre oameni, mizeria și exploatarea. Dimpotrivă, formarea relațiilor capitaliste, a pricinuit, de pildă, țărănimii engleze suferințe cumplite.

Dindu-și seama de acest fapt, umanistul englez *Thomas Morus*, în cartea sa *Utopia*, publicată în 1516, și italianul *Tommaso Campanella*, în lucrarea *Cetatea soarelui*, apărută pe la 1620, au încercat să descrie o orînduire socială perfectă, lipsită de mizerie și nedreptate. Ei au ajuns la concluzia că proprietatea privată dă naștere inegalității între oameni și exploatării. Ei erau adepții unei societăți în care toți oamenii să muncească și tuturora să li se asigure un trai fericit de pe urma muncii lor. Campanella manifestă o mare încredere în progresele științei, care vor ridica producția pe o treaptă înaltă, asigurînd belșugul general. Idei asemănătoare a împărtășit și Francis Bacon.

Acești gînditori criticau societatea existentă, ogîndind în scrierile lor nemulțumirea maselor asupra exploatării, dar necunoscînd legile pe baza cărora societatea se dezvoltă pentru a ajunge la înlăturarea exploatării, nu puteau să întrevadă, la acea dată, rolul clasei muncitoare în societate. Ideile lor au prin urmare un caracter imaginar, „utopic”.

Concluzie

În ultimele două veacuri ale orînduirii feudale, tehnica și știința fac însemnate progrese. Este perioada în care se pun bazele uriașei dezvoltări a științelor moderne ale naturii. Filozofia începe să se întemeieze pe rezultatele științelor. Materialismul filozofic, combaterea dogmatismului scolastic și preocuparea pentru problemele sociale sînt trăsături importante ale gîndirii din această perioadă.

Lupta ideilor înaintate ale științei și filozofiei împotriva celor înapoiate ale teologiei ogîndește lupta dintre burghezie, clasa socială pe atunci progresistă, și forțele feudale, potrivnice progresului social.

TABEL CRONOLOGIC

320— 535	Statul Gupta in India.
375	Hunii navălesc in Europa.
395	Împărțirea Imperiului Roman.
410	Cucerirea Romei de către vizigoți.
451	Respingerea lui Attila din Galia.
455	Cucerirea Romei de către vandali.
476	Sfârșitul Imperiului Roman de Apus.
481— 511	Clodovec și întemeierea statului franc.
527— 565	Domnia lui Iustinian.
532	Răscoala Nika la Constantinopol.
533	Cucerirea regatului vandal de bizantini.
535— 554	Cucerirea regatului ostrogotic de bizantini.
568	Cucerirea Italiei nordice de longobarzi.
618— 907	Dinastia Tan in China.
622	Hegira.
630	Întemeierea statului arab.
661— 750	Califii omeiazi.
711	Cucerirea Spaniei de către arabi.
732	Înfringerea arabilor la Poitiers.
750—1258	Califii abbasizi.
768— 814	Carol cel Mare
772— 804	Războaiele lui Carol cel Mare cu saxonii.
800	Întemeierea imperiului carolingian.
815— 837	Răscoala lui Babek in califatul abbasid.
821— 823	Răscoala lui Toma Slavul in Imperiul Bizantin.
841— 842	Răscoala țărănească din Saxonia.
843	Tratatul de la Verdun și dezmembrarea imperiului carolingian.
867—1056	Dinastia macedoneană.
874— 883	Răscoala lui Huan-Ciao in China.
919—1024	Dinastia saxonă.
962	Întemeierea Imperiului Romano-German.
976—1025	Vasile al II-lea Bulgaroctoronul.
987—1328	Dinastia capețiană.
992—1025	Boleslav cel Viteaz, rege al Poloniei.
1001—1301	Dinastia arpadiană.
1018	Cucerirea primului țarat bulgar de către bizantini.
1024—1125	Dinastia franconiană.
1057—1185	Dinastia Comnenilor.
1066	Cucerirea Angliei de către Wilhelm Cuceritorul
1069—1075	Reformele lui Van-An-și.
1077	Canossa.
1096—1270	Cruciadele.
1096—1099	Cruciada I.
1122	Concordatul de la Worms.
1152—1190	Frederic I Barbarossa.
1154—1189	Henric al II-lea Plantagenetul.
1176	Victoria Ligii lombarde la Legnano.
1180—1223	Filip al II-lea August.

- 1185—1187 Formarea celui de-al doilea țarat bulgar.
1204 Cucerirea Constantinopolului de către cruciada a IV-a.
1206 Ginghis-han și întemeierea statului mongol.
1211—1279 Cucerirea Chinei de către mongoli.
1215 *Magna Charta* engleză.
1215—1250 Frederic al II-lea.
1222 *Bula de aur* ungară.
1241 Marea invazie mongolă în Europa centrală.
1242 Victoria lui Alexandru Nevski asupra cavalerilor teutoni.
1254—1273 Interregnumul din Imperiul Romano-German.
1271—1295 Călătoria lui Marco Polo în Orientul îndepărtat.
1295 Recunoașterea Parlamentului de monarhia engleză.
1300—1326 Constituirea statului otoman.
1301—1385 Dinastia angevină în Ungaria.
1302 Începutul Stărilor generale în Franța.
1328—1589 Dinastia de Valois.
1330 Victoria lui Basarab I la Posada.
1331—1355 Ștefan Dușan. Statul sîrb în culmea puterii.
1337—1453 Războiul de o sută de ani.
1342—1349 Răscoala zeloșilor.
1351—1368 Răscoala țărănească din China și eliberarea de sub jugul mongol.
1356 *Bula de aur* germană.
1358 Jacqueria.
1359—1365 Formarea statului feudal independent Moldova.
1378 Răscoala ciompilor.
1380 Înfrîngerea tătarilor la Kulikovo.
1381 Răscoala lui Wat Tyler.
1386—1418 Domnia lui Mircea cel Bătrîn.
1386—1572 Dinastia Jagello în Polonia.
1389 Victoria turcească din Cimpia Mierlei (Kosovo).
1394 Bătălia de la Rovine.
1396 Victoria turcilor la Nicopole.
1397 Unirea de la Kalmar dintre Danemarca, Suedia și Norvegia.
1402 Înfrîngerea turcilor la Ankara.
1410 Înfrîngerea cavalerilor teutoni la Grünwald.
1415 Arderea lui Hus pe rug.
1419—1434 Războaiele husite.
1431 Arderea Ioanei d'Arc pe rug.
1437 Răscoala de la Bobilna.
1444 Victoria turcilor la Varna.
1450 Răscoala lui Jack Cade.
1450 circa. Invenția tiparului de către Gutenberg.
1453 Cucerirea Constantinopolului de către turci.
1455—1485 Războiul celor două roze.
1456 Victoria lui Iancu de Hunedoara asupra turcilor la Belgrad.
1457—1504 Domnia lui Ștefan cel Mare.
1462—1472 Răscoala lui Verntallat.
1475 Victoria lui Ștefan cel Mare asupra turcilor la Vaslui.
1479 Unirea Aragonului și Castiliei.
1480 Scuturarea jugului tătarăsc de către ruși.
1484 Răscoala lui Pedro Juan Sala.
1492 Descoperirea Americii de către Columb.
1494—1559 Războaiele pentru Italia.
1498 Descoperirea drumului maritim spre India de Vasco da Gama.
1514 Răscoala lui Doja.
1516 *Utopia* lui Thomas Morus.
1517 Tezele lui Luther și începutul Reformei în Germania.
1519—1522 Călătoria lui Magellan în jurul Pămîntului.
1519—1556 Carol al V-lea .
1520—1522 Răscoalele orășenești din Spania.
1520—1566 Soliman al II-lea cel Măreț.
1523—1560 Gustav Wasa.

- 1524—1525 Războiul țărănesc german.
 1526 Înfringerea Ungariei feudale la Mohaci.
 1526 Intemeierea Imperiului Marilor Moguli.
 1529 Primul asediu al Vienei de către turci.
 1533—1584 Ivan al IV-lea cel Groaznic.
 1534—1535 Comuna din Münster.
 1549 Răscoala lui Robert Ket.
 1556—1598 Filip al II-lea.
 1558—1583 Războaiele pentru Livonia.
 1558—1603 Regina Elisabeta a Angliei.
 1562—1598 Războaiele civile din Franța.
 1566 Începutul revoluției burgheze din Țările de Jos.
 1568—1570 Răscoala moriscilor în Spania.
 1569 Uniunea de la Lublin.
 1571 Înfringerea navală a turcilor la Lepanto.
 1572 Noaptea sf. Bartolomeu.
 1581 Intemeierea statului olandez.
 1588 Victoria englezilor asupra Invincibilei Armade.
 1589—1610 Henric al IV-lea de Bourbon.
 1592—1596 Înfringerea feudalilor japonezi în Coreea.
 1593—1601 Mihai Viteazul.
 1598 Edictul de la Nantes.
 1600 Arderea lui Giordano Bruno pe rug.
 1611—1632 Gustav Adolf.
 1618—1648 Războiul de treizeci de ani.
 1644 Începutul dinastiei manciuriene în China.
 1648 Pacea din Westfalia.

TABLA DE MATERII

Introducere în istoria evului mediu	2	3
---	---	---

FORMAREA ORÎNDUIRII FEUDALE

Principalele popoare migratoare (barbare). Vechii germani	9
Vechii slavi	12
Migrațiunile popoarelor „barbare” în secolele III—VII	14
Imperiul Roman de Răsărit în secolele al V-lea și al VI-lea	19
<i>Formarea orînduirii feudale în Europa apuseană</i>	24
1. Statul franc în timpul Merovingienilor și Carolingienilor	24
2. Anglia și normanzii pînă la mijlocul secolului al XI-lea	32
3. Viața economică și instituțiile feudale în Europa apuseană	36
4. Țărănimea în perioada cristalizării feudalismului	42
Formarea orînduirii feudale la slavii de sud și răsăriteni	46
Formarea orînduirii feudale la slavii apuseni. Ungurii pînă în secolul al XI-lea	51
Formarea orînduirii feudale pe teritoriul patriei noastre	55
Formarea orînduirii feudale în Imperiul Bizantin (secolele VII—XI)	57
<i>Statul feudal arab</i>	61
1. Formarea statului arab	61
2. Califatul arab	64
India în secolele IV—XIII	69
China în secolele IV—XIII	75
Cultura în perioada formării orînduirii feudale	78

INFLORIREA ORÎNDUIRII FEUDALE

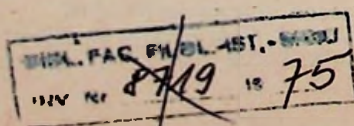
Formarea orașelor medievale și lupta lor pentru autonomie	87
Dezvoltarea orașelor și a comerțului. Lupta de clasă la orașe	91
Cruciadele	97
Statele mongole	102
Cultura feudală în Europa apuseană în secolele XI—XIII	106
Imperiul și papalitatea din secolul al X-lea pînă în secolul al XIII-lea	114
Germania și Italia în secolele XIII—XV	118

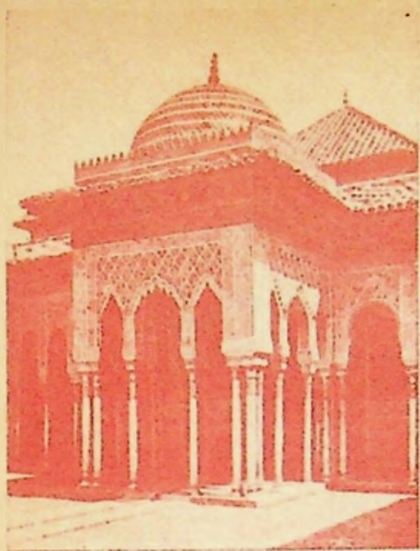

Formarea statelor feudale centralizate în Europa apuscană	125
1. Franța și Anglia înainte de războiul de o sută de ani	125
2. Franța și Anglia în timpul războiului de o sută de ani (1337—1453)	132
3. Franța și Anglia după războiul de o sută de ani	138
4. Spania și Portugalia pînă în secolul al XV-lea	144
Cehia în secolele XII—XV	149
Ungaria în secolele XII—XVI	154
Marele cnezat al Moscovei în secolele XIII—XV	158
Statele feudale din sud-estul Europei în secolele XII—XV	163
1. Imperiul Bizantin în secolele XII—XV	163
2. Bulgaria, Serbia și Imperiul Otoman în secolele XII—XIV	166
3. Țările romine pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea	172
Formarea și dezvoltarea țărilor romine pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea	172
Țările romine în secolul al XV-lea	176

DESCOMPUNEREA ORÎNDUIRII FEUDALE

Marile descoperiri geografice și primele cuceriri coloniale	183
Imperiul Habsburgic în prima jumătate a secolului al XVI-lea	190
Renașterea	194
1. Umanismul	195
2. Renașterea artei	199
Reforma și războiul țărănesc în Germania	207
Răspîndirea Reformei și Contrareforma	213
Statele feudale absolutiste din Europa apuseană	216
1. Franța în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	217
2. Anglia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	222
3. Spania în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și revoluția burgheză din Țările de Jos	226
Statele feudale din Europa nordică și răsăriteană pînă la mijlocul secolului al XVII-lea	235
1. Țările nordice sau scandinave	235
2. Rusia și Polonia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	237
Imperiul Otoman în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	243
Țările romine în secolul al XVI-lea	246
Țările romine în timpul lui Mihai Viteazul și în prima jumătate a secolului al XVII-lea	249
Războiul de treizeci de ani	253
Orientul îndepărtat în secolele XIV—XVII	257
Dezvoltarea tehnicii și a științei în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	264

1

2

3

4

1. *Alhambra din Granada*. 1. Un chiosc. 2. Sala de baie a emirului. 3—4. Vederi din grădina palatului.

11. Vase chineze. Cel de jos, in stanga, este din epoca dinastiei Tan, cel de sus, din vremea stăpînirii mongole in China (sec. XIII—XIV), iar al treilea, de jos, in dreapta, din sec. al XV-lea.

III. Catedrala Notre-Dame din Paris. Fațada ridicată între anii 1200—1240. Turnurile neterminate au înălțimea de 68 m. Clădire impunătoare, masivă; face impresie de armonie și de echilibru.

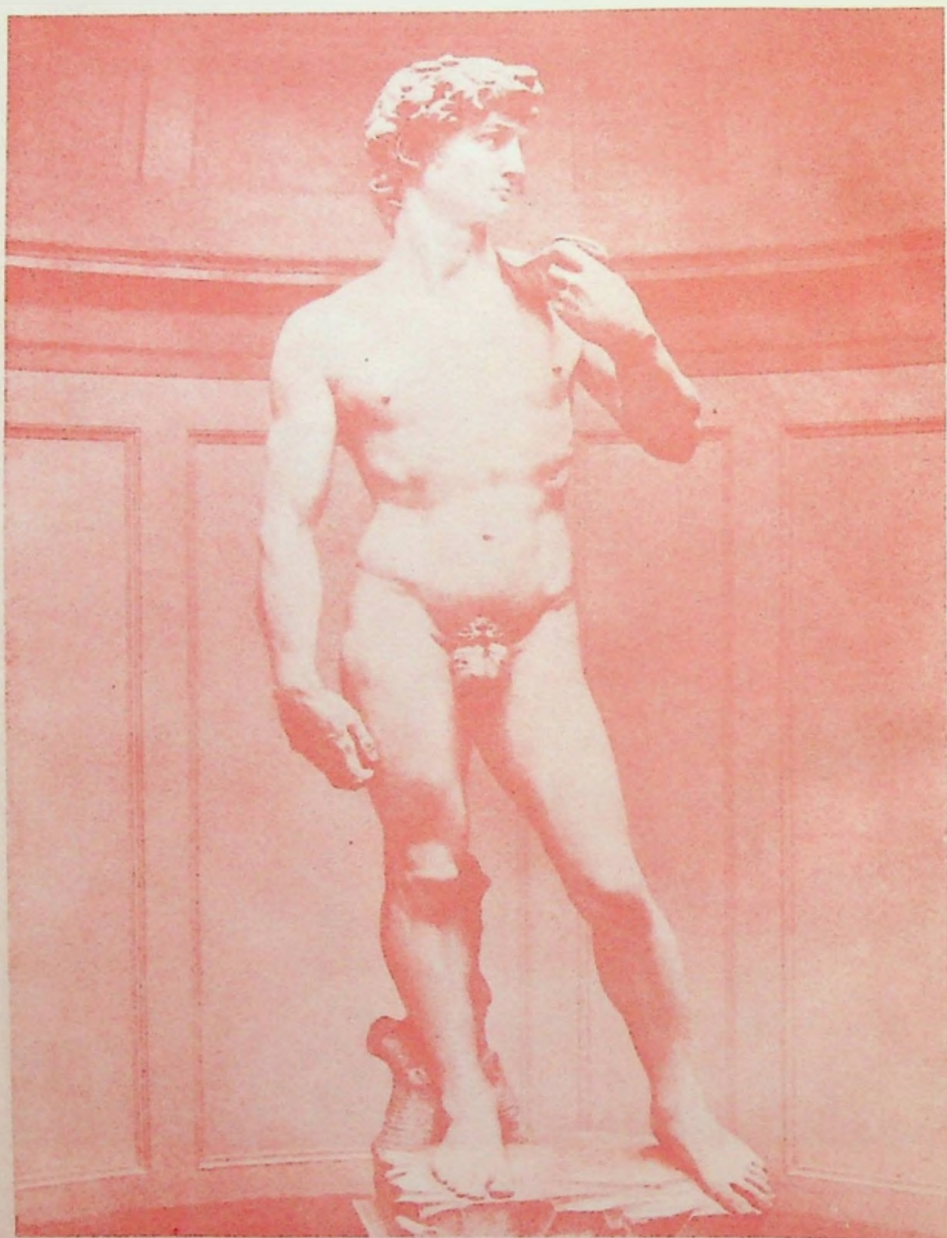
Richard II allant à la rencontre des ceils anglais révoltés.

IV. Regele Richard al II-lea și jărani răsculați (miniatură contemporană). Regele sosește cu o barcă împodobită ca să poarte tratative cu răsculații.

V. *Madonna zisă „del Belvedere”*, tablou de Rafael. Un farmec delicat, dușoșia dragostei pentru copii, drăgălășenia acestora, armonia compoziției sînt cîteva dintre trăsăturile caracteristice ale acestei splendide picturi. I se spune „del Belvedere” după numele unui palat din Viena, unde tabloul a fost păstrat multă vreme.

VI. *David*, de Michelangelo. Figura de linar atel plin de încredere în forțele sale.

VII. *Portretul unui necunoscut sau „Omul cu tichia albastră” de J. van Eyck. Minuțiozitatea artistului redă pină și perii de pe lața nerasă a modelului. Tabloul se află la Muzeul de artă al R.P.R. din București.*

VIII. *Biserica Vasili Blajenii din Moscova (sec. XVI).*

EUROPA ÎN ANUL 1648

- Hotarele Imperiului Romano-German
- Hotarele statelor
- Posesiuni ale Habsburgilor spanioli
- Posesiuni ale Habsburgilor austrieci
- Pământurile bisericii și ale marilor principii germani
- Posesiuni suedeze
- Imperiul Otoman
- State vasale Imperiului Otoman
- Venetia și posesiunile ei
- Statul rus
- Statul papal

200 0 200 400 km

Prețul cărții = 12,75 lei
Prețul legăturii = 2 lei

Total = 14,75 lei